

HELTAI GÁSPÁR
PONCIÁNUS CSÁSZÁR HISTÓRIÁJA

NEMESKÜRTY ISTVÁN
GONDOZÁSÁBAN,
az 1633-as lőcsei kiadás alapján.

*Ezt a kiadást Brewer Lőrinc könyvnyomtató
az először 1572 körül Kolozsvárott megjelent
mű alapján publikálta. A 16. századi nyomtatványból
azonban csak néhány lapnyi töredék maradt fenn.
A lőcsei kiadásból az egyetlen példányt a Magyar
Tudományos Akadémia Könyvtára őrzi.*

TARTALOM

AZ KEGYES OLVASÓNAK KÖSZENETET MOND AZ KÖNYVNYOMTATÓ

**I ✂ MINT AJÁNLOTTA AZ CSÁSZÁR AZ Ő FIÁT, DIOCLECIÁNUST
AZ HÉT BÖLCSEK MESTEREKNEK**

II ✂ A FA [ARBOR]

Első novella. A császárné első története

III ✂ AZ EB [CANIS]

Második novella. A mesterek első története

IV ✂ A VADKAN [APER]

Harmadik novella. A császárné második története

V ✂ A KÚT [PUTEUS]

Negyedik novella. A mesterek második története

VI ✂ A KINCS [GAZA]

Ötödik novella. A császárné harmadik története

VII ✂ A MADÁR [AVIS]

Hatodik novella. A mesterek harmadik története

VIII ✂ A BÖLCSEK [SAPIENTES]

Hetedik novella. A császárné negyedik története

IX ✂ A PRÓBATÉTEL [TENTAMINA]

Nyolcadik novella. A mesterek negyedik története

X ✂ VIRGILIUS [VIRGILIUS]

Kilencedik novella. A császárné ötödik története

XI ✂ AZ ORVOS [MEDICUS]

Tizedik novella. A mesterek ötödik története

XII ✂ AZ UDVARMESTER [SENECALCUS; ROMA]

Tizenegyedik novella. A császárné hatodik története

XIII ✂ A SZERETŐK [AMANTES]

Tizenkettedik novella. A mesterek hatodik története

XIV ✂ A FOGVATARTOTT KIRÁLYNÉ [INCLUSA]

Tizenharmadik novella. A császárné hetedik és utolsó története

XV ✂ AZ ÖZVEGY [VIDUA]

Tizennegyedik novella. A mesterek hetedik és utolsó története

XVI ✂ DIOCLECIÁNUS MEGSZÓLALÁSA

XVII ✂ A BARÁTOK [AMICI]

Tizenötödik novella. A császárfi története

XVIII ✂ A TÖRTÉNETNEK VÉGE

A KÖNYVNYOMTATÓ ZÁRÓVERSE

Heltai Gáspár

**PONCIÁNUS
CSÁSZÁR
HISTÓRIÁJA**

MIKÉPPEN AZ Ő FIÁNAK,
Diocleciánusnak hét bölcs és
tudós mestereket fogada, kik
azt tanítanák az hét és nemes
tudományokra.

És minekutána az mostohaanya megcsalta
volna az császárt, hogy hétszer az ő fiát, az
Diocleciánust, kivitette volna felakasztásra:
miképpen mind az hét úttal az bölcs mesterek
megszabadíták azt az ő bölcs beszédek-
kel; hogy annakutána az ő atyja helyébe
Római Császár lőn.

AZ KEGYES OLVASÓNAK KÖSZENETET MOND AZ KÖNYVNYOMTATÓ

Bizony az, hogy egyéb dolgaink volnának, melyekben kellene foglalatatosoknak lönnünk; melyekből nagyobb haszon is közvetköznék az emberi társaság közt, kiváltképpen lelki dolgokban, hogynem mint ez Poncius császár históriájából. De miért hogy az jó Isten megengedte, hogy akadály essék az földolgokban előnkbe, nincs mit tönnünk: mert egyebet nem mondhatunk, hanem hogy az mi hálaadatlanságunkkal ugyan jól megérdemlettük. De bízzunk azért az Istenhöz, az mi kegyelmes atyánkhoz, hogy az ő igaz haragjában és ítéletiben az ő irgalmasságáról megemlékezik; ámen.

De noha ez az munka, az Poncius császár históriájának kinyomtatása, sok embernek nem fog tetszeni: azért ugyan nem ok nélkül adtuk ki. Mert valakik ezeket ez dolgokat igazán meg akarják mértékleni: nyilván jeles- és fő tanóságok ez világi életre, igaz ítéletre és jeles erkölcsre valók vagynak benne foglalva.

Előszér: Ponciánus példájába látunk szép és jeles jószágokat; látunk azmellett elég gyarló és hitván dolgokat is. Szép jószág ez, hogy nemcsak ő maga uralkodik, hanem arról is visel gondot, hogy utána is legyen, ki bölcsen tudjon gondot viselni az birodalomra. Mert látja és eszébe veszi, hogy szép és nemes tudományok nélkül semmik az fejedelmek, és írástudás nélkül igen gyarló dolog az ő birodalmok. Ennekokáért nem kíméli az ő édes fiát, hanem bölcs mesterek tanítása alá adta. Mert az paraszt birodalom olyan, mint az háromkeréki szekér, avagy mint az sótalan éték, mellyel az ember igen hamar megcsemerledik.

Hitván dolog pedig ez Ponciánus császárban, hogy oly igen állhatatlan, és az ítéletben olyan igen hajlandozó mint az tekenőbeli víz. Mert előszér szereti és böcsüli az ő előbbeli jámbor feleségét és annak testamentomát dicsíri, és enged annak; hogy meghal, igen bánkódik rajta, és erősen gyászolja azt. Mást vévén, mindjárt az elsőről elfelekőzik, és testamentomát hátrahagyja. Úgy kötelezi pedig magát az új menyecskéhez, hogy az ugyan féket vet fejébe és zabolát szájába, és tétova hajtogatja, mint egy barmot, hitván, hamis és éktelen dolgokra. Rút és szidalmas dolog ez egy férfiúnak, kiváltképpen fejedelemnek, ki asszonyi állatnak, avagy hízelkedő, hamis tanácsinak olyanképpen rabbá adja magát. Tekéletes- és eszesnek kell az férfiúnak, kiváltképpen az fejedelmeknek lönni.

Annakutána az császár fiába, Diocleciánusba látjuk, mely igen hasznos dolog legyen, mikoron az szülők nemcsak arra ügyeköznek, hogy mind igazsággal, mind hamissággal sok marhát keressenek, és azt hagyassák az ő fiaiknak: hanem mikoron őket felneveltetik iskolákban, avagy bölcs embereknél nemes tudományokban és jó erkölcsben. Nemde nagy haszon-e ez, hogy az jó nevelésből olyan állhatatos szüvet vött, hogy az ő mostohaanyjának, az fertelmes asszonyi állatnak semmi esztékélésének nem enged? Mely igen szép választ téssen neki az cédulában, melyet írt elejbe. Ez mostani iffiak, miért hogy otrombául, minden nemes tudományok nélkül felnevelték őket, tudom ugyan, hogy megnevetik és szidják ezt ez Diocleciánust, mondván:

- Bolond esze: még az lónál alábbvaló, mert az jó ló nem veti meg az zabot, melyet pallólnak elejbe.

De jaj őnékik! Mert bolondok és oly állhatatlanok, mint az víz. Mint Jakab pátriárka, megfeddi és megátkozza az ő első fiát, mely olyan undok vétekben találtatott vala. „Lám, olyan voltál (úgy monda néki), mint az víz, azaz voltál minden isteni félelem nélkül, nyaktőre mentél az undokságos bűnre.” Ezokáért megátkozván őtet, kirekeszté őtet, és megfosztá őtet mind a királméltóságtól, mind a papságtól. Honnét vagyon mostan is, hogy az úrfiakban és az gazdagoknak fiaiban nem találatnak nyomosok, hanem rútul elvesznek?

Nemde nem innét vagyon-é, hogy őket testi szabadságba, mind az ő kívánságok szerint, felnevelik minden oktatás és tanítás nélkül. A gonosz nevelésben szokást vesznek magoknak, mely annakutána természeté válik benne. Ezt az gonosz természetet el nem hagyhatják annakutána soha. És ekképpen vesznek el, ki bujaságban, ki francúban, ki köszvényben, ki kólikában, ki részegségben etc. Példa legyen ezokáért Diocleciánus minden iffiaknak, sőt főképpen az szüléknek.

Harmadszor, az császár feleségében látjuk, mely igen veszedelmes dolog legyen, és mely igen ártalmas az tisztességnek és birodalomnak kívánsága. Mert látja az császárné, hogy az császári birodalom törvény szerint néz Diocleciánusra; de mindazonáltal arra ügyködik, hogy az ártatlant megölje. Nem gondolván sem Istennel, sem emberekkel. Mint bolondítja ez undok bűn az gonosz asszonyi állatot! Mert ezt gondolja:

- Ím kivesztem az örökest, Diocleciánust az útból, hogy ne bírasson; ekképpen száll az császári birodalom az én fiaimra.

Maga meddő és egy gyermeke sincs; sem tudja, ha leszen-é valaha gyermeke, avagy nem.

Ezmellett, látod-é, mely igen bolonddá teszi az császárnét ez undokságos kívánság: mert éktelen beszédek szól a nemes iffiúnak, ölelgeti, megmutatja néki gömbeleg csöcseit és szép hölgyes testét: maga egy tisztességes jámbor asszonyhoz nem illenék, ki az ő testét örök kötéllel csak az ő urának és férjének kötette. Undok monstrum volt ezokáért ez az császárné.

Utólszor, ebből az históriából látjuk, hogy Salomon igazat mondott az asszonyi állatoknak álnoksága és gonoszsága felől: hogy jobb az embernek lakni viperakégyókkal és skorpiókkal egy házban, hogynem mint egy versenyes asszonyi állattal. Hol láthatna az ember nagyobb álnokságot, mint ebbe, az császár feleségébe? Mint horcolja az császárt alá fel az ő álnok beszédével! Boldog ezokáért, kit az Isten megoltalmaz azféle monstromtól.

Az jámbora pedig Istennek ajándéka, mint Salomon mondja.

I ✂ MINT AJÁNLOTTA AZ CSÁSZÁR AZ Ő FIÁT, DIOCLECIÁNUST AZ HÉT BÖLCS MESTEREKNEK

Vala régenten egy római császár, kinek Ponciánus vala neve, eszes és bölcs ember. És ez vőn feleséget magának, egy római királynak leányát, egy igen szép szömélyt, kit igen szeret vala. Ez terhőbe esvén, fiat szüle, kit nevezének Diocleciánusnak. Ez felnevekedék és szép iffiú lőn, kit igen kedvelnek vala az emberek. Mikoron kedig hét esztendő lőtt volna, megbetegüle az ő anyja, az császárné. És mikoron megérzené, hogy halálos volna az ő betegsége, elhivatá az urát, a császárt. Mikoron hozzája jutott volna, szóla neki, mondván:

- Szűvem, szerelmes uram, ugyan jól érzem, hogy ez betegágyból fel nem támadok, hanem meghalok. Ennekokáért alázatosan könyörgek tefelségednek, hogy könyörgésemet meghallgassad.

Felelé:

- Szerelmes galambom, kérj tőlem, valamit akarsz, és ha lehetséges léssen, megművelem és megadom.

És mondá az császárné:

- Érzem immár, hogy életemnek az vége elérkezett. Tudom pedig, hogy minekutána meghalok, felséged más asszonyi állatot veszen magának feleségül. Könyörgek ezokáért tefelségednek, hogy ne hagyjad az én édes fiamat annak keze és birtoka alatt, hanem tefelséged elküldje őtet messze tőled, hogy jámborok és eszes népek kezett lakván, bölcsességet és jó erkölcsöket tanulhasson, és nemes tudományokat. Mert ha felséged azt megműveli, tehát igen hasznos dolgot cselekeszik, és nagy bánat- és keserűségtől megmenekedik tefelséged, és az én fiamnak igen hasznos léssen, és megmented őtet az haláltól. De ha tefelséged őtet az mostohaanyja birtoka alá adja, nyilván halálnak léssen fia.

Felelé az császár:

- Bizonyos légy erről, hogy ekképpen cselekeszem.

És mihelt meghallotta volna ezt az császárné, az fal felé fordula, és kimulék ez világból. És az császár nagy bánatba esék miatta, és sok üdeig gyászlá őtet, minekutána nagy tisztességgel eltemettötte volna őtet. És sok üdeig marada özvegyül annakutána.

Mikoron pedig némelykor éjjel az ő ágyában fekennék, az ő fiáról kezde szorgalmason gondolkodni. És mondá ő magában:

- Nincsen több fiam ennél, ki örökesem lönne. Nekem tetszenék, hogy jó volna, hogy még gyermekkorában tanulna nemes tudományokat és bölcsességet, hogy halálom után bírhasa az császári birodalmot tisztességére.

Mikoron ezokáért megvirradott volna, és az császár felkölt volna, elhivatá az urakat és az ő tanácsit, és eleikbe adván az ő gondolatit, megkéváná tőlek érteni, micsoda tanácsot adnának neki. Felelének azok:

- Felséges urunk! Vagynak Rómába hét bölcs mesterek, kiknek mások nincsen mind ez széles világon, és nincs senki, ki őket meghaladná bölcsességgel és nemes tudományokkal. Azoknak között egyiknek ajánlja felséged az tefelségednek fiát, hogy tanítsa, oktassa és az nemes tudományokban felnevelje.

Mikoron meghallotta volna ezt a császár, mindjárt követeket bocsáta el, hogy hozzája hínák azokat az bölcs mestereket. És parancsolá, hogy minden késedelem nélkül eljönnének. Mikoron az bölcs mesterek megértötték volna az követséget, mindjárt eljövének az császárhoz. És az császár nagy tisztességgel fogadá őket, és nekik szólván, mondá:

- Híres, neves és tisztelendő mesterek, tudjátok-é, miért hivattunk tüteket?

Felelének azok:

- Felséges urunk, nem tudjuk, miért hivattatott münket tefelséged.

Mondá az császár:

- Ím, megmondom. Egyetlen egy fiam vagyom, kinek az anyja megholt; és azt akarnám, hogy halálom után az lönne örökes az én császári birodalmomban. Ezokáért ezt akarnám egyiteknek ajánlani. Hogy felnevelné őtet, és tanítaná nemes tudományokra és bölcsességre, hogy halálom után méltó lönne az császárságnak bírására.

Szóla először az egyik bölcs mester, Bancillás nevű, és mondá az császárnak:

- Felséges császár! Nékem ajánlja felséged az te fiadat. És ha hét esztendeig taníthatom őtet, oly bölccsé tészem, mint én magamot, és szinte ennyit tud majd, mint szinte önmagam, avagy mint az én hat társaim.

Szóla annakutána az második bölcs mester, Lentulus nevű, és mondá:

- Felséges császár! Sok üdeig szolgáltam felségedet, és semmi jutalmot nem vettem. Nem is kívánok semmit, csak felséged adja énnekem az te fiadat. Ha hat esztendeig taníthatom, oly bölccsé tészem, mint önmagam vagyok, hogy szinte ennyit tud, mint önmagam, avagy imez hat társaim.

Szóla ennekutána az harmadik bölcs mester, kinek Cato vala neve, és mondá:

- Felséges császár! Tudja felséged, hogy gyakorta voltam felségeddel nagy veszedelmekbe és nagy nyomorúságokat szenvedtem melletted, kiknek mindeddig is semmi jutalmát nem vöttem, nem is kívánok semmit, csak hogy felséged nékem ajánlja az te fiadat. Ha öt esztendeig taníthatom, oly tudóssá tészem szinte mint önmagam vagyok, avagy imez hat társaim.

Szóla azután a negyedik bölcs mester, kinek Waldach vala neve, és mondá:

- Felséges uram! Emléközzék felséged róla, mely híven szolgáltunk, mind én, mind az én eleim tefelségednek, és mindeddig semmi jutalmat nem vettünk, sem kívánunk, hogy vegyünk, csak hogy nékem ajánljad fiadat. Ha taníthatom négy esztendeig, oly tudóssá tészem, hogy ennyit ért és oly bölcs leszen, mint önmagam, avagy mint ezek az én társaim.

Szóla annakutána az ötödik bölcs mester, Josephus nevű, és mondá az császárnak:

- Felséges uram! Koros vagyok immár, és mindenkor tanácsod voltam, és mindéltig szolgáltam tefelségedet, és nem vettem nagy jutalmát az én szolgálatomnak, sem kívánok semmit, hanem csak hogy tefelséged nékem ajánlja az te fiadat. Ha három esztendeig taníthatom, oly tudóssá és bölccsé tészem, mint önne magam, avagy mint ezek az én társaim.

Szóla azután az hatodik bölcs mester, Cleophas nevű, és mondá az császárnak:

- Felséges, kegyelmes uram! Vén ember vagyok immár, és sok időtől fogva voltam foglalatatos a tefelségednek tanácsába, és híven szolgáltam tefelségednek. Egyéb jutalmot nem kívánok, hanem csak hogy tefelséged nékem ajánlja az ő fiát. Ha taníthatom őtet két esztendeig, oly tudóssá tészem őtet, mint önne magam, avagy mint ezek az én társaim.

Szóla azután az hetedik bölcs mester, Joákim nevű, és mondá az császárnak:

- Felséges császár! Nyilván vagyon mindeneknél, hogy én híven szolgáltam tefelségedet, és sok nyomorúságokat szenvedtem melletted. Legyen ez jutalmam: hogy ajánljad nékem az te fiadat. Ha egy esztendőig taníthatom, oly tudóssá és bölccsé tészem, mint önmagam, avagy ezek az én társaim.

Mikoron az hét bölcs mesterek elvégezték volna ekképpen az ő beszédekét, felele nékik Poncius császár és mondá:

- Igen jó néven vészem tütőletek és igen köszönem tünéktek, hogy oly jó akarattal vagytok az én fiamhoz, és hogy oly igen kívánjátok őt tanítani. Ha pedig ezt művelném, hogy egyiknek közületek ajánlanám őtet tanításra: tehát az többiek nehezen vennék ezt. Ezokáért ezt művelem, hogy mindnyájan tünéktek ajánlom őtet, hogy hüven tanítsátok és neveljétek őtet.

Hallván ezt az hét bölcs mesterek, térdet és főt hajtának az császárnak, és megköszénék őfelségének; annakutána hozzájok vevék az császár fiát, és elvivék Rómába.

Midőn pedig az úton mennének, mondá az bölcs mester Cato az ő társainak:

- Jó uraim és tisztelendő mesterek, vegyétek eszetekbe az én tanácsomat. Ha az császár gyermekét bevisszük Rómába, hogy ott neveljük: nem leszen jó. Mert az község reá fut csodára, és kárt tesznek az gyermeknek tanulásában. Ezokáért ha tetszenék tünéktek, Rómán kívül, Szentmártonnál vagyon egy szép kert, ott épütesünk egy boltos házat, hol megtanítsuk őtet. Miért hogy az az hely majd két mérföld vagyon Rómához, nem tódul annyira oda az község.

Hallván ezt az többi bölcs mesterek, mindnyájan dicsérék ezt az tanácsot. És mindjárt kőműveseket fogadának, és megépíték ott az boltos házat, és az háznak falaira köreskörnyül megírák az hét nemes tudományokat. És az háznak közepire helyheztek az császár fiának az ágyat, hogy arról eltekéntvén, mindenkor megláthatná, mint egy könyvben, az nemes tudományokat. És az mesterek nagy szorgalmatossággal oktatók és szünetlen taníták vala őtet az bölcs és nemes tudományokban hét esztendeig. És minekutána elmúlt volna az hét esztendő, mondának az bölcs mesterek egymásnak:

- Jó volna, ha megkésértenők az ifjat, hogy meglátnók, mit tanolt volna tőlünk ez elmúlt hét esztendőbe.

Felelé az bölcs mester Bancillás:

- Hogy-hogy kellene megkésértenünk őtet?

Felelé az bölcs mester, Cato:

- Mikoron aluszik, tegyük az nyoszolyának minden lába alá egy borostyalevelet, és annakutána vigyázzunk reá, mikoron felkél. Akkoron megérthetjük beszédéből, mint vagyon dolga.

Mikoron ezokáért felserkent volna, felnéze az boltra, és csodálni kezdé ő magában. Látván ezt az mesterek, megkérdézék őtet, miért nézne fel az boltra, és mit csodálkoznék?

Felelé az császár fia:

- Nem ok nélkül művelem; mert vagy alábbszállott az bolt, vagy az föld feljebb emelkedett. Mert azelőtt magasb vala az bolt.

Hallván ezt az mesterek, mondának egymásnak:

- Ha ez iffiú élhet, bizony jeles ember leszen benne, és az nemes tudományokba fő-mester leszen.

Midőn ezek mind meglöttek volna, jövének az császári birodalomnak tanácsai az császárhoz, és mondanak neki:

- Felséges császár! Csak egy fiad vagy. És történhetik, hogy az meghaljon: ki lesz annakutána örökös az birodalomban? Ezokáért is tetszenék minékünk, hogy tefelséged megházasuljon. Mert ha harminc fia is volna tefelségednek, mindeniket nagy tisztességre olyan császári birodalomban emelhetnéd, és meggazgíthatnád.

Felele az császár, és monda nekik:

- Ha tünétek így tetszik, ám legyen úgy. Keressetek ezokáért egy szép és jámbor szüzet énnékem, mely jó és nemes nemzetből legyen, és elveszem azt.

Elmenének ezokáért az tanácsok és bejáranak egynéhány országot, és keresének olyan szömélyt. Végre találának egy királylányát, igen szépet, és azt megkérve, elhozák az császárnak. Mikor meglátta volna azt az császár, igen kedvelé, annyira, hogy mind elfeledközék az első felesége miatt való bánatjáról és gyászlásáról. És mikor ezt feleségül hozzá vötte volna, sokáig élének együtt. És az új császárné nem fogada magzatot az császártól. És nagy bánatban lön e dologért.

Mikor pedig megértötte volna, hogy az császárnak egy fia volna az hét bölcs mestereknél, kit nemes tudományokra és bölcsességre tanítának: ő magában kezdé az császárné gondolkodni és tanácskozni, miképpen ő azt elveszthetné. Mert ezt gondolá ő magába: „Ha énnékem magzatim lesznek az császártól és ezt az fiát is megölhetem: tehát az én magzatimra száll annakutána az császári birodalom.”

Nem sok üdővel ennekutána, mikor az császár együtt hálta az az császárnéval, monda az császár az őfeleségének:

- Szerelmes galambom: ím megjelentem tenéked az én szívemnek titkait. Mert ebben bizonyos légy, hogy ég alatt nem szeretek senkit, mint tégedet.

Szóla az császárné az császárnak, és monda:

- Felséges uram, ha így vagy az dolog, tehát tefelséged hallgassa meg könyörgésemet.

Monda az császár:

- Jelentsd meg énnékem, micsoda az te könyörgésed? És mit kívánsz tőlem? Ha lehetséges dolog legyen, meghallgatlak és megadom.

Monda az császárné:

- Tudja azt tefelséged, hogy mindeddig nem fogadtam magzatot tefelségedtől, mely dologért igen nagy bánatban vagyok. De miérthogy felségednek egy fia vagy, messze az hét bölcs mestereknél, azt én is ugyan fiamnak akarom tartani. Könyörgek ezokáért tefelségednek nagy szeretetemből, hogy felséged küldjön érötte és hívassa haza, hogy az ő jelenvoltában gyönyörkedjem mindaddig, méglen az Úristen engemet is meglátogat valami magzatokkal.

Felele neki az császár:

- Majd vagy immár hét esztendeik, hogy nem láttam. Bátor legyen úgy, hazahívatom. Meghallgattam könyörgésedet.

Nagy hamarsággal írta ezokáért levelet az hét bölcs mestereknek, és az ő pecsétével megpecsétlette azt. És parancsolá fejükre az hét bölcs mestereknek, hogy pünkestre hazahoznák az ő fiát.

Elméne az követ az levéllel. És midőn avval jutott volna az hét bölcs mesterhöz, megolvassák az császár levelét, és megérték belőle az ő akaratját. Estve lévén, kimenének az ég alá, hogy megnéznék a csillagokat, és azokról ítéletet vennének, ha jó volna-e az üdöre az császár fiát hazavinni az atyjának, avagy nem. És azt találák az csillagoknak forgásából, hogy: ha az üdöre hazavinnék őtet az atyjának, az ő kívánsága és parancsolatja szerint, tehát - halálnak lönné fia! Nagy rettegésben lőnek ezokáért miatta; mert attól is félnek vala, ha nem vinnék őtet az üdöre az atyjának: az császár bosszút állana rajtok, és megöletné őket.

Előállá az Cleophas mester, és mondá az ő társainak:

- Két gonosz között az küsebbiket kell választani. Jobb, hogy minket mindnyájan megöljenek, mint hogy meg kellene halni az császár fiának. Én tanácsom ezokáért ez, hogy megmarasszuk az iffiúnak az ő életét.

Midőn ezokáért mind együtt állának, bánattal rakvák, kijöve az iffiú az házból, és meglátá őket nagy bánatban lőnni. És megkérdé őket: miért volnának oly igen szomorúk? Felele az egyik néki, és mondá:

- Uram! Atyádnak követe jött hozzánk levéllel, melyben azt parancsolja münénkünk, hogy az jövődő pünkest napjára tekegyelmedet hazavigyük az apádhoz. Mű pedig megnéztük az csillagokat, melyeknek forgása ezt mutatja: hogy ha tekegyelmedet az nevezett üdöre hazavisszük atyádnak kívánsága és parancsolatja szerint - tehát első beszéded után, melyet otthon szólni kezdesz, szégyenhalállal kell meghalnod!

Mondá az császár fia:

- No, én is megnézem az csillagoknak járását.

És úgy lőn.

Mikoron ezokáért megnézte volna az császár fia, Diocleciánus az csillagoknak járását és forgását: látá, hogy az bölcs mesterek igazán tőttenek volna ítéletet felőle. Annakutána jobban nézegetvén az eget, találá egy kis csillagot, mely azt jelenti vala neki, hogy: ha hét napig megtartóztatná magát és otthon lévén egyet se szólna - tehát megmeneködnék az haláltól. Ezt is jelenté, hogy hét napig egymás után mindennap kivitettnék felakasztásra; de nagy munkával volna szabadulandó, és megmeneködnék az haláltól. Látván ezt, hozzáhívá az ő mesterit, és mondá nekik:

- Szerelmes barátim, vegyétek eszetekbe ama kicsiny csillagot az égben: mert azon nyilván megismerem, hogy ha hazajövé, megtartóztatom magamat hét napig az szólástól - megmenekedhetem az haláltól. De hét napig minden napon egyszer kivisznek engemet felakasztani. Tű pedig heten vagytok; kérlek ezokáért, hogy műveljétek ezt ez jót velem, hogy egyitek egy napon legyen jelen és vigyázzon reám, és mentsen meg engemet az ő bölcs beszédével az haláltól. Mert tudom, hogy mindentek egy napon ezt könnyen megművelheti. A nyolcadik napon annakutána szólni kezdek. És ha ezt megművelitek: mind engemet, mind magatokat megmentitek az haláltól.

Mikoron ezokáért az bölcs mesterek meglátták volna az kis csillagot, ítéletet tőnek felőle, és úgy találák az dolgot, mint megmondotta vala az iffiú. És hálákat adának az Istennek, hogy az iffiú meghaladta volna őket bölcsességgel és tudománnyal. És megígérék neki, hogy egyik-egyik egy nap meg akarná őtet bölcsességével menteni az haláltól. Mikoron ezokáért megegyeztettenek volna, felöltözék az császár fiát szép öltözetekbe, és felülvén, vivék őtet az császárnak, az ő atyjának.

Midőn pedig meghallotta volna az császár az ő fiának eljövételét, kiméne elejbe az nagy fejedelmekkel, és urakkal, nagy pompasággal. Mikoron az bölcs mesterek megértötték volna, hogy az császár eleikbe jött volna, mondának az iffiúnak, a császár fiának:

- Mü elhagyjuk immár tekegyelmedet, és gondot viselünk arra, miképpen megmenthessük tekegyelmedet ki-ki mind közülünk az haláltól.

És mondá az császár fia önékiek:

- Szerelmes mesterim, bátor úgy legyen. De kérlek, ne feledkőzzetek rólam az szükségnek üdején.

Azok pedig fejeket és térdeket hajtván, elmenének tőle.

Midőn ezokáért az császár eljött volna az ő fiához, nagy szeretettel megölelgeté és megapolá őtet, és mondá néki:

- Szerelmes fiam, mint vagy? Ugyan sok üdő, hogy nem láttalak.

Az fia fejet és térdet hajta az atyja előtt, de egyet sem szóla.

Az császár pedig igen csodálkozik vala rajta, hogy nem akara önéki szólani. De azt gondolá ő magában: „Talám az ő mesteri hagyták meg néki, hogy semmit ne szóljon, mikor lovon valahol megyen.” És mikoron az császári palotához jöttek volna, leszállának az lovakról, és az császár kezén fogá az ő fiát, és bevívé az palotába. És melléje ültette. És reátekinte az császár, és mondá neki:

- Édes fiam, mint tetszenek tenéked az te tanítómesterid?

Az fia fejet hajta az atyjának, de semmit nem felele. Az császár igen csodálkozik vala ezen, és esmét mondá néki:

- Mondd meg énnékem, szerelmes fiam, mi dolog ez? És miért nem szólasz énnékem egyet is?

Midőn pedig meghallotta volna az császárné, hogy megjött volna az császár fia, és hogy egyet sem akarna szólani, ezen ő igen örüle, és mondá:

- Elmegyek hozzája, és meglátom, münémű ábrázatú és termetű.

Felöltözék ezokáért mentől szebbe lehete, és felékesíté magát. És elindulván leányival, beméne az palotába. És az császár meghagyá neki, hogy az fia mellé ülne. És midőn melléje ült volna, szóla az császárnak, és mondá:

- Uram, ez-é az tefelségednek fia, kit az hét bölcs mesterekre bízál volt, hogy felnevelnék?

Felelé az császár:

- Ez az. De egyet sem akar velem szólani.

Mondá az császárné:

- Felséges uram, engedjed énnékem őtet. Ha valamikor szólt: én szólóvá teszem.

Felelé az császár:

- Bátor. Vaj mely igen akarnám.

És az fiának szólván, mondá:

- Menj el vele, édes fiam.

És az fia térdet és főt hajta az atyjának.

Megfogá ezokáért az császárné Diocleciánusnak kezét, és bevívé az ő ágyasházába. És kiküldvén mind az leányokat és az egyéb házi népet, melléje ülteté őtet az ágyra. És szólván néki, és monda:

- Én szívem és lelkem! Sokszor hallottam az te szépséged felől, mostan pedig ugyan szömemmel látom, és nagy gyönyörűségem vagyon ebben, hogy szömeimmel immár ezt meglátom, kit azelőtt szívem szerint megkévántam. Szívem Diocleciáne: úgy értsed, hogy én bírtam az atyádat reá, hogy tégedet hazahívasson. Ezt pedig csak ezért műveltem, hogy az én tehozzád való kívánságomat beteljesíthessem, véled játszódhassam az Vénusz játékát. Megholtam volna az nagy szerelemnek miatta, ha haza nem jöttél volna. Szólj ezokáért énnékem, és mindjárt ez ágyban kezdjünk az játékhoz.

Ezekre a beszédekre egyet sem felele az császár fia. És az császárné esmét szólni kezdé néki, és monda:

- Én édes szeretőm, szerelmes Diocleciáne, szívemnek fele, miért nem szólasz énnékem? Miért nem jelented vagy csak egy beszéddel is énhozzám az te szerelmedet? Kérlek, szólj énnékem: lám én kész vagyok minden akaratodat megművelnem. Ha megvonszod magadat tőlem, mindjárt meg kell halnom.

És ezt mondván, nyakára csigélédék, és erősen kezdé őtet ölelgetni, meg is akará őtet apolni; de Diocleciánus elfordula, és nem engedé azt néki. És az császárné megszólítá őtet, és monda:

- Oh, balgata! Miért műveled ezt? Lám, egyedül vagyunk ketten, nem lát münket senki, kezdjünk ezokáért az játékhoz. És megértsed, hogy tisztán tartottam magamat csak tenéked az én tehozzád való nagy szeretetemből.

De Diocleciánus elfordula előtte. Az császárné pedig megnyitá az kebelét, és megmutatá néki az két fejér almát. És monda néki:

- Szívem, ne utáld meg az én szép fejér testemet, néked ajánlom minden kívánságodra.

De Diocleciánus veszteg hallgata, és nem mutatá szerelemnek, avagy kívánságnak semmi jelét hozzá; hanem ügyeközék tőle elmenni és megszabadulni.

Látván ezt az császárné, monda neki:

- Szerelmes fiam, miért nem engedsz az én kívánságomnak? Miért nem szólasz énnékem? Talán valami oka vagyon? Miért nem akarsz énnékem szólni? Ha nem akarsz énnékem szólni, itt vagyon ténta és papiros. Kérlek, írd meg énnékem az te akaratodat: ha vagyon-é valami kedved az én szerelmemhöz. Avagy kell-é valamit tőled reménylenem?

Megfogá Diocleciánus az pennát, és íra egy cédulát, mely ekképpen vala írva:

„Az hatalmas Isten megoltalmazzon engemet attól, hogy az én felséges uramnak és édesatyámnak az ő kertét megszagassam, avagy azt megfertelmezsem. Mert ha azt művel-ném, semmi nem támadna belőle, hanem csak szidalom, szégyen és örök veszedelem. Mert noha itt mű csak ketten vagyunk, de az hatalmas Isten mindeneket jól lát. Az atyám is megértené ezt az nagy és undokságos vétet, és megátkozna engemet. Mely átoknak miatta énnékem örökké el kellene vesznem. Ezokáért hadd el az te ingerléseidet.”

Mikoron az császárné megolvasta volna az iffiú Diocleciánusnak céduláját, fogaival megszagatta az cédulát, és ruháit is megszagatá; és megkörmelé az önnön orcáját, és vérbe keveré, és szoknyáját levette magáról. És fölszóval kezdé kiáltani, mondván:

- Tolvaj, tolvaj, jöjjetek segítségül! Az istenért kérlek, jöjjetek hamar, hogy ez gonoszságos lator ne művelhesse akaratját rajtam, és örök szégyenbe ne keverjen.

Mikoron meghallotta volna Ponciánus császár az feleségének kiáltását, nagy sietséggel befutamék az ő ágyasházába mind az urakkal, és mondá feleségének:

- Mi lele, kérlek, szerelmes feleségem, mondd meg énnékem: mi lele?

Mondá az császárné:

- Oh, szerelmes uram, felséged könyörüljen rajtam, ez nem tefelségednek fia, hanem ördeg! Tudja tefelséged, hogy ezért vittem ide be az én ágyasházamba, hogy beszédet vennék ki belőle, de ő reám támada, és meg akar vala szégyeníteni. Lássa tefelséged, mint szaggatta ruháimat, mint körmelte orcámat az küzdésben, miért hogy nem akarék néki engedni, és nem akarék akaratját tönni. Ha hamar felséged el nem érközik vala az uraimmal, bizony immár meggyőz vala, és rajtam megtekéllette volna az ő gonosz és szidalmas szándékát, és erőszakot művelt volna rajtam.

Mikoron ezeket az császár mind meglátta és hallotta volna, igen megharagvék, és mindjárást parancsolá, hogy az ő fiát kivinnék és felakasztanák. Midőn ezt az fejedelmek és urak meghallották volna, szólának az császárnak, mondván:

- Felséges urunk! Csak egy fiad vagyon. Ezokáért nem jó ötlet olyan hertelenséggel megölni. Ha pedig halni kell: tehát jobb, ha felséged törvénnyel megölesse, hogy ne mondják az emberek felőled:

„Ám Ponciánus császár megölette az ő édes fiát minden törvény nélkül, csak hértelen haragból és búsulásból.”

Mikoron ezeket meghallotta volna az császár, parancsolá az ő szolgáinak, hogy fel ne akasszák az Diocleciánust, hanem az fogházba rekesztenék be az éjjel, hogy másodnapon annakutána törvényt reá tévén, megöletné őtet.

Midőn pedig meghallotta volna az császárné, hogy az iffiút, az császár fiát nem vitték volna halálra, igen kezde sírni. És estve bemenvén az császár az kamorába, találá az feleségét nagy sírásban és jajgatásban. És az császár néki szólván, mondá:

- Szerelmes feleségem, miért sírsz és jajgatsz oly igen? Mi lelt?

Felelé az császárné:

- Nem tudja-é felséged, mit művelt az tefelséged fia rajtam? Azt mondá akkoron tefelséged, hogy meg kelljen halni, de semmi nem költ benne, mert még mostan is él.

Felelé neki az császár:

- Légy veszteg csak. Holnap tétetek törvényt reá és megöletem. Mert az illik inkább énhozzám és tehozzád, hogy törvénnyel haljon meg, és nem hértelen haragból.

Mondá az császárné:

- Felséges uram, ha sokáig élend, az igen ellenem lészen, és bánatnak miatta meg kell halnom. És bizonyába tefelségednek úgy lészen dolga miatta, mint egyszer egy embernek egy agg fával és egy gyenge fiatallal.

Mondá az császár:

- Kérlek, szerelmes galambom, beszéld meg énnékem azt a példát.

Mondá az császárné:

- Ím megbeszélem.

II ✎ A FA [ARBOR]

Első novella. A császárné első története

Vala Rómába egy polgár, kinek igen szép kerte vala, melyben egy nemes gyümölcsfa vala, mely minden esztendőben bőven terem vala gyümölcsöket. Ezeknek a gyümölcsöknek jeles ereje és orvossága vala. Mert minden betegek meggyógyultak vala vélek, az poklosoktól megválva. Egy napon, mikoron az polgár bement volna az kertbe, és az jeles gyümölcsfa alá került volna: látá az fa alatt, hogy egy igen szép fiataalka nőtt volna. Elhívá ezokáért az kertészt, és mondá neki:

- Szerető szolgám! Gondot viselj ez fiataalkára, és neveld azt fel. Mert üdövel nagyobb hasznát vesszük, hogynem mint az agg gyümölcsfának.

Felelé az kertész:

- Gondját viselem.

Egy némünémikort az polgár esmét beméne az kertbe, és megnézé az fiataalkát. És elhíván az kertészt, mondá neki:

- Szerető kertészem, úgy tetszik, hogy semmit nem nő az fiataalka. Nem tudom, mi lelte.

Felelé az kertész:

- Nem csuda ez, uram, mert az agg gyümölcsfának az ágai igen szélesen kiterjedtenek, és árnyékot fognak a fiataalkának, és az nap nem érheti szerével, sem az szél. Ez az oka, hogy nem nőhet.

Mondá az polgár az kertésznek:

- Vágd le tehát ágaiban, hogy az nap és az szél hozzáférhessen.

Elméne ezokáért az kertész, és levágá az nagy gyümölcsfának az ágait; és ekképpen megmeztelenüle az nemes gyümölcsfa.

Egy üdő mulva esmét eljőve az polgár az kertbe, hogy meglátná az fiataalt, mint nőne. És látá, hogy semmit nem nőtt volna. És elhíván az kertészt, mondá neki:

- Mi dolog, kertész? Mégsem nő az fiataalka, hanem ugyan csak veszteg áll? Magam igen kívánnám, hogy felöregednék.

Felelé az kertész:

- Az gyümölcsfának mellette az magassága feltartja mind az napot, mind az esőt, és ez az oka, hogy nem nőhet.

Mondá ezokáért az polgár:

- Vágd le az agg fát.

Elméne ezokáért az kertész, és levágá az nemes gyümölcses agg fát. Mikoron levágta volna azt az kertész, megasza mindjára az fiataalka is mellette, és nem hozhata semmi gyümölcsöt. Mikoron az betegek azt megértötték volna, igen kezdenek rajta bánkódni. És megátkozáik mindazokat, kik tanácsot adtanak volna hozzá.

És mondá az császárné Ponciánus császárnak:

- Eszébe vötte-e felséged, micsoda példát mondtam felségednek, és mit jelentsen? Tefelséged ama nemes gyümölcsesfa, kinek gyümölcsével meggyógyulnak az kórok és betegek. Az fiatalka az öreg gyümölcsfa alatt: az tefelségednek fia, ki mostan nőni kezdett tanolásban és bölcsességben. És arra ügyeközik, hogy az tefelséged hatalmának ágait levágja, azaz magának foglalja mind az császári dicsőséget, hogy tefelséged meggyaláztassék, és az császári méltóságától megfosztassék. És miérthogy ez így leszen, mind az szegények megátkozzák tefelségednek tanácsit, kik ebben praktikálnak, hogy tefelségednek fia meg ne haljon, hanem éljen. Ennekokáért ez az én tanácsom, hogy felséged megoltalmazza az ő császári méltóságát míglen hatalmad vagyon arra; és hogy fiadat megölessed, hogy az szegények meg ne átkozzák tefelségedet.

Felele néki az császár:

- Jó tanácsot adtál énnekem, melyet meg kell követnem. Nyilván holnap az én fiamnak szidalmas halállal kell meghalni.

Mikoron megvirradott volna, leüle az császár, és ő maga tön törvényt az fiára. És parancsolá, hogy fúnák az kürtöket és kivinnék az fiát felakasztásra. Az szolgálai úgy cselekedének, mint megparancsolta vala az császár. Mikoron pedig az városon általvinnék, mind az egész nép felzöndüle, és sírván jajgatván panaszolkodának, mondván: „Jaj, jaj, felséges Isten, hogy az császárnak egyetlen egy fiának ekképpen kell meghalni.” Azonközbe elől találá őtet az ő mestere, Bancillás. Mikoron az császár fia meglátta volna azt, fejet hajta néki. És Bancillás megszólítá az császár szolgálait, kik viszik vala őtet, és mondá nekik:

- Szerető barátim, ne siessetek véle, mert bízom az Istenbe, hogy ma megszabadítom őtet az haláltól.

Felelé neki az egész nép:

- Tisztelendő mester! Siess az császári palotába és mindenképpen légy érötte, hogy megszabadíthassad az te tanítványodat.

Bancillás sarkantyúzni kezdé az lovát, és sieté az palotába az császár elejbe. Mikoron a palotába bement volna, az császár elejbe esék, és köszöne néki. Mondá az császár néki:

- Isten elveszesse dolgaidat.

Felelé Bancillás:

- Felséges császár! Nem ezt érdemlettem volna az én hív szolgálatommal.

Mondá az császár:

- Hazudsz, nem jámborul szolgáltál. Mert tenéked és az te társaidnak ajánlottam vala az én fiamat, hogy bölcsességre és ékesen szólásra tanítanátok őtet; de tü néma bolondot töttetek benne. Mert erőszakot akart művelni az feleségemen. Ezokáért kell önéki ez mai nap meghalni. De tinéktek is ekképpen lészen dolgoatok!

Felele Bancillás, és mondá az császárnak:

- Ha néma az fiad: bizonyával mondom tefelségednek, hogy míg velünk együtt volt, jól tudott szólni, és bolond nem volt. Hogy pedig most néma: okának kell lenni. Mely okot az Isten talán kijelenti. Hogy pedig felséged azt mondja, hogy erőszakot akart volna művelni feleségeden: abban semmi nincsen, mert addig, míg nálunk volt, efféle undokságokban semmit nem láttunk hozzája. Ezokáért, ha tefelséged megöleti az ő fiát az asszonynak vádlására és tanácsára,

bizony gonoszban leszen dolgod, hogynem mint amaz nemes embernek, ki az ő feleségének tanácsából megölé az ő ebét, mely az ő édes magzatját megmentötte vala az haláltól.

Mondá az császár Bancillásnak:

- Beszöld meg énnékem azt az példabeszédet.

Felelé Bancillás:

- Örömet megbeszeleném, de ha megbeszélem, azonközbe ott kínra felakasztják az tefelségednek fiát. Ha ezokáért felséged akarja, hogy megbeszéljem: tehát felséged hozassa őtet vissza az fogházba. Ha annakutána nem tetszik felségednek igaznak lenni, amit mondandó vagyok: kiküldetheti őtet halálra. Avagy: szabadon bocsáthatja, mert tefelséged hatalmában leszen e dolog.

Parancsolá ezokáért az császár, hogy visszahoznák az ő fiát az fogházba.

Mikoron ezokáért visszahozták volna az császár fiát az fogházba, elkezdé beszélleni Bancillás az példabeszédet, mondván:

III AZ EB [CANIS]

Második novella. A mesterek első története

Vala egy nemesember, egy vitézlő férfiú. Ennek vala egy fiacskája, miképpen tefelségednek is csak egy fia vagyon. Azt igen szereti vala, annyira, hogy három dajkát fogadna neki, kik bánnának véle, és kik mindenképpen gondját viselnék. Ennek kívüle két állat vala, melyeket igen kedvel vala: egyiket, egy sólymot, másodikat, egy szatint. Az sólyom jeles, hamar és jó vala, annyira, hogy soha nem megyen vala heába ki madarászni véle. Az szatin pedig csuda erkölcsű vala! Mikoron az hadba megyen vala az nemesember: ottan megjelenti vala az szatin neki, ha jó szerencséje lönne az hadakozásba, avagy nem. Midőn jó szerencséje lönne, az szatin forgolódik vala az ló környül nagy vidámsággal. És mikoron az nemesember felült volna, hármat nagyot szekik vala az ló előtt. Avval azt jelenti vala, hogy jó szerencséje lönne. Mikoron pedig gonosz szerencséje lönne: midőn az nemesember felül vala az lóra, ottan az lónak az farkát kapá, és erősen kezdé azt hátravonni. Azt jelentvén véle, hogy nem kellene az hadba menni, és hogy gonosz szerencséje fogna lenni.

Kedve vala pedig az nemesembernek az vitéz játékokhoz. Elhívá ezokáért barátit és szomszédit az ő házához, kik sokan gyűlének hozzája az nemesek közül. Felöltözék ezokáért, és elméne az ő barátival az játékhelyre. Az felesége is kiméne oda az helyre, hogy látná az játékot és az szép ökleléseket. Elorozkodának oda az dajkák is és mind az egész házi nép. És senki nem marada az házba. Hanem csak az gyermek az bölcsőben és az sólyom az rudon; és az szatin közeparánt az házban. És mikoron nagy csendesség volna az házban: egy nagy kégyó mászkála ki egy szurdékból, és az bölcső felé kezde mászni. Hogy megmarná az gyermeket, az nemesember fiát benne. Az szatin pedig aluszik vala az földön, és nem látja vala az kégyót. Mikoron pedig az sólyom, meglátta volna a kégyót az rúdról, és hogy az szatin alunnék, és nem látná az kégyót: erősen kezde szökni és verdődni az rúdon, és az szárnyait veri vala nagy zörgéssel az rúdhoz, hogy az szatin felsekene belé. És mikoron felemelte volna az fejét, látá, hogy az nagy kégyó az bölcső felé kezelgetne. És mindjárt felszekellvén, az kégyóra kezde menni. Az kégyó pedig ellene támada az szatinnak, és erősen vívának egymással. Az kégyó mindenkor siet vala az bölcsőre, hogy megmarná az gyermeket; de az eb ottan rajta lön, és mardossa vala azt, hogy ne marhatná meg az gyermeket. És ez viadalban az nagy kégyó igen mardossa vala az szatint, hogy mind az szatint, mind az bölcsőt vérbe keveré. És az nagy tusokodásban, mikoron az eb elvonná az nagy kégyót az bölcsőről, elfordula az bölcső az gyermekkel, és fenékkal felfordula. És az eb nekiszekellvén, megmará az kégyót, és megölé azt. És az bölcső mellé feküvén igen véresen, nyalja vala az ő sebeit.

Mikoron pedig az vitéz játékot elvégezték volna, hazasietének az dajkák az gyermek mellé. És mikoron az házba bementenek volna, láták, hogy elfordítva vala az bölcső. És hogy az eb és az föld igen véres volna. Mondának ezokáért egymásnak: „Jaj, jaj, az eb megölte az gyermeket.” Mert félnek vala, hogy az nemesember megöletné őket az ő megholt fiáért. Mikoron ekképpen elfutnának, előtalálá őket az asszony, az nemesembernek felesége, és mondá nekik:

- Hová siettek oly igen?

Felele néki az egyik:

- Jaj münénkünk és tenéked szerelmes asszonyunk, mert az eb, kit urunk oly igen szeret, megölte az gyermeket, és az gyermeknek az vére mind az bölcső környül vagyon az földön.

Mikoron meghallotta volna ezt az asszony, mindjárt hanyatt esék, és jajgatni kezdte, mondván:

- Jaj, jaj, hová legyünk nyavalyások? Meggyek immár? Megfosztattam az én édes fiamtól.

Mikoron ekképpen kiáltana nagy jajgatással, eljőve az ura lovon az vitéz játékról. És megkérde az asszonyt:

- Mi lele?

Felele az asszony és megmondá néki, hogy az eb megölte volna az ő fiát. Hallván azt a nemesember, igen nagyon kezdte bánkódni, és leszállván a lóról, beméne az házba, ahol az gyermek és az szatin vala. Mikoron az eb meglátta volna az urát, nagynehezen felkele az sok sebek miatt, melyeket harapott vala rajta az nagy kégyó, és az ura elejbe ballaga, és legyezni kezdte előtte az farkával; és öremet mutata, mivelhogy hazajött volna. De az nemesember kirántá dákosát, és elvágá az ebnek az fejét.

Mikoron ez meglőtt volna, méne az bölcsőhöz, és megfordítá az bölcsőt: tehát épen és egészségben vagyon az ő fia. És látá, hogy az nagy kégyó halva fekszik vala ott az bölcső mellett, mely igen harapdáltatott vala. És mindjára eszébe vevé, hogy az eb ölte volna meg az kégyót. És hogy az oltalmazta volna meg az gyermeket az bölcsőben az kégyótól, és megmentötte volna őtet az haláltól. És ottan jajgatni kezdte, és mondá:

- Oh, bolondul cselekedtem, oh, gonoszul cselekedtem. Megöltem az én hív szatinomat az feleségemnek beszédére, maga ez ölte meg az undok kégyót, és megmentötte az én édes fiamat az haláltól. Meggyek, meggyek, nagy vétséget műveltem.

És ragadván az ő dákosát, három darabra töré. És sok üdeig nagy bánatban lön.

És Bancillás, az bölcs mester szóla az császárnak, és mondá néki:

- Megérti felséged az példát, melyet mondtam?

Felelé az császár:

- Jól megértöttem.

Mondá Bancillás:

- Bizony én is megmondom tefelségednek, hogy ha megöleted az te fiadat feleségednek vádlásáért, bizony gonoszban léssen tefelségednek dolga, hogynem mint ez nemesembernek, ki hértelen haragból megöle az ő hív ebét.

Felelé az császár:

- Szép és igen jó példát adtál előmbe. Ezokáért bizonyos légy ebben, hogy meg nem hal ez mai napon az én fiam.

Felele néki Bancillás:

- Felséged eszesül cselekedik ebben. Én is igen köszönöm tefelségednek. És Istennek ajánlom tefelségedet.

Mikoron meghallotta volna az császárné, hogy meg nem ölték volna az császár fiát, igen keservesen kezdte sírni és jajgatni. Mikoron pedig azt meghallotta volna az császár, beméne hozzá az kamarába, és mondá néki:

- Mint vagy? Mi lelt? Mondd meg énnékem: miért bánkódol oly igen?

Felelé az császárné:

- Ingyen sem tudja felséged, micsoda szemérmeket és szidalmas dolgokat kellett énnekem szenvednem az kegyelmed átkozott fiától! És felséged azt ígérte vala énnekem, hogy meg kellett volna halni. De mostan is él. Nyilván úgy leszen felségednek dolga az te fiaddal, mint régenten egy királynak egy vadkannal.

Mondá az császár az ő feleségének:

- Kérlek tégedet, beszéld meg énnékem ezt e példát.

Felelé az császárné:

- Tegnap is mondtam egy példát tefelségednek, de semmit nem használtam véle. De mindezenáltal ezt is megbeszélem.

IV A VADKAN [APER]

Harmadik novella. A császárné második története

Vala egy királynak egy nagy erdeje. Abban vala egy igen nagy vadkan, ki igen fene vala, mert megöli vala az embereket, kik bémennek vala az erdőbe. Bánkodik vala rajta az király, és azt kiáltatá, hogy valaki megölhetné ezt e fenevadat, tehát annak akarná az ő édes leányát adni. És mikoron ezt megkiáltották volna, vala egy juhász, ez gondolkodni kezde ő magába: „Vaj ha megölhetném az vadkant, bezzeg igen felmagasztaltatnám minden nemzetséggemmel.” És egy pásztorbotot kezébe vevén, beméne az erdőbe. Mikoron meglátta volna őtet az vadkan, mindjárt reásiete; és az pásztor felhága egy fára, hogy megoltalmazná magát az vadkantól. Az fa mellé jutván az vadkan, rágni és vágni kezdé az fát, annyira, hogy fél vala az pásztor, hogy ledőlne az fa. És az fáról sok gyümölcs hullá le, és az vadkan annyira evék benne, hogy ugyan lefeküvék és elnyujtózék az fa alatt. Látván ezt az pásztor, igen lassan leszálla az fáról, és az egyik kezével az fához tartozván, az másikkal vakarja vala az vadkant. Mindaddig vakará szép lassan, hogy elaluvék. Hogy elaludt volna, kivoná hegyes törét, és általúte az vadkant. És ekképpen megnyeré azt, hogy az király az ő leányát adá néki.

Ennekutána mondá az császárné Ponciánusnak:

- Vette felséged eszedbe az példát?

Felelé az császár:

- Eszembe vöttem.

Mondá az császárné:

- Megmagyarázom felségednek az példát. Az fene vadkan jegyzi tefelségednek hatalmát, melynek ellene senki nem állhat. Az pásztor jegyzi az tefelséged fiát, ki az ő álnok tudományával meg kezdi csalni tefelségedet. Mert mint az pásztor vakorgatja az vadkant és elnyujtóztatja, és annakutána megöli: azonképpen kenegetnék az hét bölcs mesterek tefelségedet az te fiadért, csak hogy az te fiad megölhesse felségedet, hogy ő annakutána nagy dicsőséggel elfoglalhassa az császári birodalmot.

Felele az császár és mondá:

- Bizonnyal tudjad, hogy az fiam nem úgy cselekszik velem, mint az pásztor az vadkannal, mert még ma meg kell halnia.

Mondá az császárné:

- Ha felséged azt megműveli: igen eszesen cselekszik.

Parancsolá ezokáért esmét az császár, hogy az ő fiát kivinnék és felakasztanák. És ottan kivivék őtet. És mikoron kivinnék őtet, esmét nagy zöndülés lön az városban. Mert az nép kiáltani kezde: „Mi dolog ez? Egyetlen egy fia vagyon az császárnak, azt is megöleti. Mint vagyon ez?” És mikoron ekképpen kivinnék, elől találá őtet az ő második mestere, Lentulus. Mikoron látná azt a császár fia, fejet hajta néki, és inte néki, hogy ne hagyná őtet. És szóla Lentulus az hóhéreknek:

- Barátim, ne siessetek véle. Bizom az Istenbe, hogy megszabadítom őtet az haláltól.

És Lentulus nekikezde vágni az lovát, és siet az császár udvarába. És mindjárt felméne az palotába, és az császár elejbe esvén, köszene néki. Felelé az császár:

- Isten elveszesse dolgaidat.

Mondá Lentulus:

- Én ajándékot várnék felségedtől inkább, hogynem mint ezt az átkot.

Mondá az császár:

- Kába beszédet szólasz. Miért kellene tüteket megajándékoznom, ha nem azért, hogy egy jó és igazán szóló fiamért egy némát küldöttetök énnékem haza? Annakfelette latorságra tanítottátok őtet: mert erőszakot akart művelni feleségemen. Ennekokáért kell önéki ez mai napon meghalni. De bizony tinéktek is jut benne, meglátjátok!

Mondá az bölcs mester Lentulus az császárnak:

- Felséges császár! Ha felséged fia néma leend, megmutatja még a felséges Isten, mert tudom, hogy szólni kezd, midőn az ő alkolmas ideje elérkezik. Megmondja akkor az igazat. És felséged elcsodálkozik rajta. Hogy pedig feleséged azzal vádolja, hogy erőszakot akart volna művelni rajta: abba semmi sincsen. Mert ha édesanyja volna, és viselte volna őtet az ő méhében kilenc hónapig, bizony nem kiáltana olyan szégyent reá. Annak hiszen felséged, és annak beszéde után indultál. Ha pedig felséged annak hamis vádlására megöleti az ő fiát, nyilván gonoszban léssen dolgoz, mint egy ízben egy nemesembernek, ki jámbor és ártatlan vala, de mégis az ő felesége álnoksága miatt az prengérbe szegeztették nagy szidalommal.

Ezt hallván, mondá az császár:

- Beszéld meg énnékem, mint lőtt az a dolog?

Felelé Lentulus:

- Nem beszélem meg, hanem ha felséged visszahozatja fiadat. Mert szép és hosszú história. Addig, míg azt megbeszéli, megölnék fiadat, és mit használnék vele? Ha annakutána nem tetszik felségednek, azért ugyan kezeden léssen az te fiad, és azt művelheted véle, azmit akarsz.

És parancsolá az császár, hogy visszahoznák az ő fiát, és az fogházba bérekesztenék. Annakutána elkezdé Lentulus, és megbeszélé az császárnak az históriát az hamis asszonyi állatnak álnokságáról.

V A KÚT [PUTEUS]

Negyedik novella. A mesterek második története

Régebben vala egy vén nemes vitézlő férfiú egy városban. Annak vala egy iffiú felesége, szinte mint tefelségednek vagyon. Azt pedig igen szereti vala. Félti vala is őtet. Ezokáért minden este beszélget vala az háznak ajtaját, és az kolcsokat az ágyba, feje alá tevé. Annak az városnak pedig olyan törvénye vala, hogy valakit találjanak vala az őrizők az éjjeli harangozás után, azt megfogván, a fogházba viszik vala, virradra annakutána az prengérbe szegeznek vala minden embernek láttára, nagy szégyenségre.

Miért hogy pedig ez nemesember immár koros és elterédett vala: nem vitézkedhetik vala az ő iffiú feleségével annak kívánsága szerint. Ennekokáért egyéb férfiakkal kezd kereskedni. Minekutána elaludt volna az nemesember, minden este ellopá az felesége az kolcsokat az feje alól, és megnyitván az házat, elorozkodik vala az iffiakhoz, az ő szeretőihez. És minekutána eleget játszadozott volna azokkal, hol egyikkel, hol másikkal, ottan esmét hazatére, és lassan esmét az ura mellé mászkála.

Mikoron pedig egyszer ekképpen éjjel elment volna az ágyból az asszony, felserkene az nemesember, és tapogatván, nem találja feleségét mellette. És felkelvén, mindjárt az ajtóra méne: tehát nincsen beszélgetve! És elcsodálkozik rajta. És erősen bezárá az ajtót. Annakutána felméne az ajtó felett való házba, és az ablakba feküvén, mindenfelé vigyáza, hogy meglátná, honnét kezdené felesége magát elővetni az ő szeretőitől. Mikoron ezokáért az tükör szólni kezdenének, előveté magát az felesége, és az ajtóra jövé, találá azt beszélgetvén; és igen megijede; de mindazonáltal zörögni kezd.

És mondá néki az ura, az nemesember:

- Oh, te gonosz asszonyi állat! Mostan megtaláltalak immár, és immár bizonyos vagyok latorságod felől: hogy elorozkodtál ágyamból, és paráználkodni mentél. Gyakorta játszottad ez örögi játékot. De bezzeg ott künn fűtözzél, míglen elérkeznek az őrizők, és megfogják az tégedet, és holnap az prengérhez szegeznek!

Felelé az felesége:

- Édes uram, miért vádol tekegyelmed engemet azféle beszédekkel? Igazán megmondom tekegyelmednek, mint vagyon e dolog. Mikoron kegyelmed mellett fekenném, eljűta egy gyermek, és hirtelen elhíva, hogy nagy hamarsággal mennék az anyámhoz, mert halálra megbetegült. Én pedig nem akarám kegyelmedet megháborítani, hanem lassan felkelék, és menék az anyám látni. És úgy tértem onnét vissza, hogy esmét kegyelmed mellé menjek. Kérlek ezokáért, édes uram, hogy tekegyelmed nyissa meg az ajtót, hogy az őrizők itt ne találjanak.

Felelé az nemesember:

- Bezzeg ott künn maradsz! Azt akarom, hogy ugyan az utcán találjanak az őrizők. Bizony nagy tisztességedre lészen, és az te nemzednek, mikoron holnap az prengéren állasz! De úgy kell parázna kabalának!

Mondá az felesége:

- Az istenért, kérem tekegyelmedet, nyisd meg az ajtót, hogy ne gyaláztassunk, mind én s mind tekegyelmed.

Felelé az férje:

- Ott künn légy csak. Jusson eszedbe az te gyakorta való paráználkodásod; vedd hasznát immár. Jobb, hogy ezvilágban lakolj róla, hogynem mint az másikban. Héába könyörgesz, ide be nem jössz. Mert üdő immár, hogy az sok paráznaságidnak az jutalmát vegyed minden embernek láttára.

Hallván ezt az asszonyi állat, mondá az urának:

- Kegyelmed gyanós hozzám: de Isten tudja az én ártatlan voltomat, hogy ezekben vétkes nem vagyok. Kegyelmed kívánsága ez, hogy ezt e nagy szégyent valljam; de Istenre hagyom az bosszúállást. Én nemzetemnek gyalázatjára nem akarok ott az prengérben pironkodni. Ezért tudja kegyelmed; hogy itt az ajtófélen egy mély kút vagy, abba esem hanyattá, és ekképpen megölem magamat.

Mondá az nemesember:

- Bátor az Isten adta volna, hogy egynéhány esztendővel ezelőtt megfulladtál volna, vagy kútba, vagy tóba, avagy egyebitt valahol, hogy ne cselekedhettél volna ennyi sok undok paráznaságokat.

Mikoron ezokáért ekképpen vesződnének egymással, elmúlék az holdvilág. És mondá az parázna asszony:

- Minekelőtte megölném magamat, im testamentomot teszek. Az Istennek ajánlom lelkemet. Az testet pedig az mű régi anyáknak, az földnek. Az több dolgokat ám rendeljétek ti az városnak és az országnak törvénye szerint.

És ezeket mondván, egy nagy követ emele fel az kút mellett. És mondá:

- Isten véled, jó uram! Immár végem lészen.

Azonnal béveté az nagy követ az kútba, mely nagy buburással beesék az vízbe. És lassan az setétben az ajtó mellé voná magát az falhoz.

Mikoron az nemesember meghallotta volna az kőnek az vízbe való beesését, mindjárt jajgatni kezde, és jajgatva aláfutamék az garádicson, és megnyitván az ajtót, az kút mellé méne, és jajgatván mondá:

- Jaj, szegény fejemnek, mint vesztettem el szép iffiú feleségemet. Szánjad, Úristen, szegénynek halálát.

Mikoron ekképpen vesződnék az nemesember az kút felett, az asszony lassan beméne az ajtón, és beszegezé azt erősen. És felméne az házba, és az ajtó felett való ablakba feküvék, és onnét hallgatá, mit cselekednék az ő koros ura. És az a kút felett állván, erősen síra, és mondá:

- Oh, átkozott óra, melyben beszegeztem volt az ajtót.

És ezt és ezféléket hallván, erősen kacagja vala sokáig.

Végre szólni kezde, és mondá az urának:

- Vaj hitvány vigyor: mit jársz ott künn olyan üdőben? Mit kereskedel? Nem elégszel-e az én szép fejr testemmel, hogy mégis kurválkodni még oda ki? Itt hagysz engemet egyedül ágyamba, te pedig ott céderködél alá-fel az kurváknál.

Hallván az nemesember feleségének szavát, igen nagy örömbe lőn, és mondá:

- Hála légyen az Istennek, hogy még eleven vagy! De miért vádolsz engemet ezekkel ez bűnekkel, ha nem vagyok vétkes? Én azért záram be az ajtót, hogy megfeddjelek. Mikoron pedig meghallottam volna az vízbeli buborgolást, elijedék, mert azt tudom vala, hogy az kútba ölted meg magadat. Úgy jövék ezokáért ide ki, hogy ha valamiképpen megsegéthetnélek.

Mondá az asszonyi állat:

- Az Isten jól látja és tudja, kicsoda az vétkes. Megbizonyította ezúttal az én ártatlanságomat, hogy nem vagyok bűnes, mint te engemet vádlottál. Jól mondották a régiek példabeszédben, hogy az sárban hevert disznó azt akarná, hogy az többi is mind sáros volna. Te paráználkodtál, és énreám akarod kenni, hogy én cselekedtem volna. Ott künn légy ezokáért, és pironkodjál vénségedben a te gonoszságidnak miatta. Ide nem jössz ugyan!

Mondá az férfiú:

- Ez várasban laktam sok üdeig, és tisztességre viseltem életemet, és nemesember lévén, vitézséggel kerestem kenyeremet. És azféle hitványság után nem jártam. Mostan ezokáért koros lévén, hogy-hogy felejtöttem volna ezenképpen eszemet, hogy paráználkodni indultam volna? Kérlek ezokáért, hogy bocsáss be engemet. Mert ha itt érnek az örözők, és ha reggelre az prengérbe szegeznek, mind énnékem, mind tenéked, mind nemzetinknek nagy szidalmára lészen. Bocsáss be ezokáért. Az istenért is kérlek, hogy egyebet ne művelj benne.

Felelé az asszonyi állat:

- Heába könyörgesz. Jobb, hogy itt lakolj bűneidről, hogynem mint a másvilágban. Ugyan meggondoljad, hogy az Isten áll bosszút rajtad. Mert tudod-é, mit mond az bölcs Salomon király? Hogy három dolog vagyon, melyeket megutál az Isten: tudniillik az szegényt, ki kövély; az gazdagot, ki hazug; és az vént, ki bolond. Te vagy az gazdag hazug. Mi szükséged vala, hogy hazugsággal reám raknál olyan undok bűneket, melyek felől sem hírem, sem tanácsom? Te vagy az vén bolond is. Nem bolondság-é tetőled, hogy szép hölgyes testemmel meg nem elégedtél, hanem kimenvén, széjjel kurválkodtál? Méltó ezokáért vagy arra, hogy az Isten megbüntessen. És nagy kegyelmesség ez Istentől, hogy ez világban büntet érötte, mert anélkül pokol volna helyed az másvilágban.

Felelé az nemesember:

- Szerető feleségem: kegyelmes az mindenható Isten, és nem kíván egyebet az szegény bűnestől, hanem csak hogy megtérjen és pönitenciát tartson. Én is megtérek, és pönitenciát tartok, csak hogy bocsáss be.

Felelé a felesége:

- Ki ördeg tött oly hamar prédikátort benned? Ide be nem jössz ugyan!

És mikoron ekképpen veszeködnének egymással, elérközének az örüzők, és megtalálván az nemesembert, mondának néki:

- Mi dolog? Mit forgolódol mostan az utcán? Tudod-e, hogy meg vagyon tiltva? Nem jó járásban vagy.

Hallván ezt az felesége, szóla az ablakról, és mondá az örüzőknek:

- Tudjátok, jó uraim, kicsoda leánya vagyok én és mely jeles nemzet: de ő nem gondol avval. Hanem minden éjjel engemet hágy egyedől az ágyban, és elmegyén a kurvák után. Sokáig hallgattam, és nem akartam az ő latorságát senkinek jelentenem, hanem az Istentől vártam, hogy az megbüntötné őtet az ő gonoszságáért: és imé, kezetekbe adta. Kérlek ezokáért, jó

uraim, hogy elvigyék ötöt és erősen megbüntessék. Szinte üdő immár, hogy egyszer lakoljon az ő gyönyörűséges cselekedetiről.

Megfogák ezokáért az nemesembert, és az fogházba vivék. Virradatra annakutána az prengérbe szegezék. És nem használja az szegény vén nemesembernek az ő jámborsága és ártatlan volta: hanem minden embereknél ő vala vétkes. De az felesége, az undok, fertelmes kurva, az vala jámbor és ártatlan. Mert mindenkor így jár: hogy mentől nagyobb parázna és kurva az asszonyom, annál inkább hányja jámborságát, és nem akarja az nevet viselni. Szép kívül az piros alma: de ha megmetszed, belül rothadós.

És mondá annakutána az bölcs mester az császárnak:

- Megértötte-é felséged az én beszédemet?

Felelé az császár:

- Jól megértettem.

És mondá az mester:

- Bizonyára mondom: ha tefelséged megöleti az ő fiát az ő feleségének beszédére, sokkal gonoszban léssen felségednek dolga, hogynem mint ennek ez vén nemesembernek.

Felelé az császár:

- Bizony, átkozott gonosz asszonyi állat volt ez. És e példához képest meg nem öletem az én fiamat ma.

És mondá az mester az császárnak:

- Ha felséged ezt műveli, igen jó léssen. Én is igen köszönöm tefelségednek.

Mikoron meghallotta volna az császárné, hogy nem akasztották volna fel az császár fiát, beméne az kamorába, és igen kezde sírni és jajgatni és magát körmelni-szaggatni, mondván felszóval:

- Azt akarnám, hogy soha nem születtem volna ez világra. Mert ezt e nagy szégyent művelte rajtam, és nincsen, ki bosszút álljon érötte.

Midőn ezt megértötte volna az császár, beméne hozzája az kamorába, és szóla az császárnénak, mondván:

- Szerető feleségem, kérlek, mondd meg énnékem, miért kesergesz oly igen? Mi okáért jajgatsz oly igen? Kérlek, hogy ezt ne műveld, ne add magadat a bánatnak oly igen.

Felelé az:

- Felséges uram, hogy-hogy lehetne ez, hogy ne kesergenék? Ezt pedig nem csak énérttem művelem, hanem inkább tefelségedért. Mert senki meg nem mondhatja, mely igen nagy szeretettel én szeretem tefelségedet, és immár minémű bosszúságot művelt az te fiad, nem énrajtam csak, hanem inkább tefelségeden? Ha pénzből kárt vallottam volna, egy csöppnyire sem bánkódnám rajta. Mert király az atyám, és elég pénzt adhatna esmét énnékem; de ez hitvány ember tefelségednek gyalázatára örökké akart elveszteni engemet! Nemde büntetést érdemlene ez e nagy gonoszság?

Felelé az császár:

- Kártól megoltalmazzon münket az Isten. Effélét soha ne gondolj szüvedben. Egész életedben semmi fogyatkozásod nem léssen, mert soha nem hagylak.

Mondá az császárné:

- Az hatalmas Isten éltesse felségedet; de ha az te fiad evvel elmegyen, igen félek, hogy végre így leszen dolgod, mint egyszer egy nemes vitéznek az ő fiával, kit oly igen szeret vala, hogy nem akará, hogy szégyent vallana, hanem ő magának véteté fejét az fiáért.

Mondá az császár:

- Kérlek, szerető galambom, beszéld meg énnékem ez históriát.

Mondá az császárné:

- Örömet megbeszélem felségednek.

VI A KINCS [GAZA]

Ötödik novella. A császárné harmadik története

Vala egyszer egy nemes vitéz, kinek egy fia és két leánya vala. Ez ez vitéz igen kövély és bőv költségű vala. Mert elmegyén vala az többi nemesek közikbe, minden lakásokba, és az vitéz játékokra nagy sokat költ vala; lovokra és mindenféle ékes szerszámokra. Vala pedig az üdőben egy gazdag császár Rómában, ki az piacon egy nagy tornyot megtöltete arannyal. Arra pedig rendele egy nemes vitézt, ki annak gondját viselje és mindenképpen megőriznéje.

Midőn ezokáért ama vitéz minden marháját eltékozolta volna, oly igen elszegényedék, hogy jószágát is mind el akará adni. Elhivatá ezokáért az ő fiát, és mondá néki:

- Szerelmes fiam, megértse: én igen elszegényedtem, annyira, hogy el kell adnom jószágomat. Ha pedig azt művelem, ottan elvesztél mind a te nénéiddel.

Felelé az fia:

- Édesapám, jó arról gondolkodnod, hogy valami módot találj, hogy tisztességedre élhess, azért ugyan el ne üdegenítsed tőlünk az mű jószágainkat.

Mondá az vitéz az fiának:

- No, találtam egy módot. Ám az piacon vagyon az császárnak egy tornya, mely rakva arannyal. Egy éjjel reámenjünk és ássuk meg. És hordjunk az aranyból eleget haza; és szépen élhetünk belőle.

Mondá az fia:

- Bizony jó lészen, mert a császár anélkül is elég gazdag. Jobb ezokáért, hogy az övéből vegyünk, hogynem mint jószágunkat eladjuk.

Elmenének ezokáért éjjel az toronyra, és megásák azt, és annyi aranyat vének ki abból, azmennyit elbírnak vala. És az vitéz megfuzeté minden adósságát, és esmét bőven kezde költeni, szinte mint annakelőtte.

Virradóra jöve az vitéz az toronyhoz, azkire bízták vala annak gondjaviselését: és látá, hogy megásták volna az tornyot, és megesméré, hogy igen sok aranyat vittének volna el onnét. És az császárhoz menvén, mind megbeszélé az császárnak, mint lőtt volna az kár.

Felelé az császár:

- Mit beszéled ezeket énnékem? Nemde, tereád bíztam annak gondjaviselését? Nyilván tetőled veszek számot. Megvállik, mint örüzted lészen az én kécsemet.

Elméne az vitéz, az kéncsörüző, és az toronyba az lyukon belől ása egy vermet, és egy nagy mély üstet állata abban, hogy ha az orv esmét eljönne aranyat lopni, hogy az üstbe beesnék, és ki ne jöhetne onnét.

Azonközbe elkezde esmét ama nemes vitéz szükölködni az nagy lakások és tékozások miatt. És esmét szóla az ő fiának, és mondá:

- Megfogytokoztunk esmét, édes fiam. Mert elkölt amaz arany, melyet elhoztunk vala az toronyból.

Felelé az fia:

- Menjünk esmét oda és hozzunk az aranyból, mennyit elbírunk, és elég költségünk leszen esmét, és ekképpen megtarthatjuk az mű jószágunkat.

Felkelének ezokáért ketten éjjel, és az toronyhoz menének. Az atya pedig elől méne az lyukba, és béesék az üstbe mind torkig. És mondá az fiának:

- Ne jőj utánam, édes fiam! Mert te is beléesel, és mindketten ideveszünk.

Mondá az fia:

- Meglátom, édesapám, ha megsegíthetlek. Mert ha itt megtalálnak, temiattad mi is mindnyájan halálnak vagyunk fiai.

Felelé az atya:

- Az nem volna jó, ha engemet megesmérhetnének. Mert tinéktek mind meg kellene halnatok énmiattam. Ezokáért vond ki fegyveredet, és vegyed fejemet. Mert ha fő nélkül itt megtalálják az testet, senki meg nem esmérhet, kicsoda vagyok.

És az fia kivoná fegyverét, és fejét vevé az atyjának; és elmenvén, egy verembe hányja az atya fejét, és eltemeté. És az ő néneihöz menvén, megbeszélé az dolgot nékik, mint jártanak volna. És az ő nénjei hallván ezt, igen kezdenék sírni és jajgatni.

Azonközbe méne az örüző vitéz az toronyhoz, hogy látná, mint volna az császári kéncs. És mikoron az lyukot megnézegetné, láta egy fő nélkül való holttestet az lyuk alatt való üstben; és csodálkozni kezde rajta. És elmenvén, megmondá ezt az császárnak. És az császár elcsudálkozék rajta. Parancsolá ezokáért az vitéznek:

- Eredj el, kösd a holttestet egy ló farkára, és vontasd az városban minden utcánként. Valamely házban kezdesz sírást és jajgatást hallani: ahhoz az házhoz való ez az test. Megfogjad mind az embereket abban, mert meg kell őket ölni.

És az örüző vitéz cselekedék ekképpen. És mikoron az holttestet lófarkon hordoznák az vitéznek háza előtt, és az ő leányi azt látták volna, erősen kezdenék sírni és jajgatni. Mikoron az fia meglátta volna, hogy az ő nénjei meg nem tartóztathatnák magokat, egy szekercét kapa, és egy nagy sebet vága az lábán, hogy nagy sok vér kifolyna belőle az földre. Midőn az császár szolgálai meghallották volna az nagy sírást és jajgatást abban a házban, mindjárt berohannának és kérdeni kezdenék, miért sírnának oly igen?

Felelé az fia:

- Jó uraim: im történetből nagy sebet vágtam az lábamon, talám sánta leszek miatta, abban sírnak oly igen.

Látván az császár szolgálai az sebet és az sok vért, hüvének néki, és kimenének az házból. És minekutána eléggé vondozták volna az holttestet, felfüggeszték az akasztófára.

És annakutána mondá az császárné az császárnak:

- Felséges uram, eszedbe vetted-e beszédemet, hová megyen?

Felelé az császár:

- Jól vettem eszembe.

És mondá az császárné:

- Igen félek, hogy felségednek szinte úgy lészen dolga az te fiaddal, mint ennek ez nemes vitéznek lőtt az ő fiával. Igen vagyon felséged érötte, hogy megoltalmazza fiadat a szégyentől. Szinte mint az nemes vitéz, ki inkább meg akara halni, hogynem mint az fia szégyent vallana. De félek, hogy végre gonoszul fűzet felségednek, szinte mint ez fűzetett az ő atyjának. Tanácsom ezokáért ez: miérthogy felséged érti, hogy parázna az lator és mindenféle gonoszságra kész - hogy felséged üdején megölesse, és ekképpen elejit veheted az ő gonoszságának, hogy bosszúságot és szégyent nem tehet rajtad.

Felelé néki az császár:

- Bizony, szép és jeles példát beszélettél énnékem. Bezzeg veszett fiú volt az nemes vitéznek az fia! De eleit veszem én az én fiamnak, hogy énvelem ne cselekedhessék úgy, mint amaz cselekedett az ő atyjával.

És mindjára parancsolá az ő szolgálóinak, hogy kivinnék az ő fiát és felakasztanák.

Mikoron az császár szolgálói kivinnék az császár fiát, hogy felakasztanák őtet, nagy sírás és panaszolkodás lőn az egész városban az néptől. Mert ezt mondják vala: „Mit cseleköszik az császár? Ám felakasztatja az ő fiát. Maga annál több sincsen. Kicsoda lészen utána az örökös az császári birodalomban?”

És mikoron ekképpen kivinnék őtet, elől találá őket az bölcs mester Cato, ki lovon jöve. És mikoron meglátta volna az császár fiát, szóla az császár szolgálóinak, és mondá:

- Szerető barátim: lassan járjatok, és ne siessetek véle, mert Istennek akaratából megszabadítom őtet.

És mind az egész nép könyörgeni kezdé néki, és mondának:

- Oh, bölcs és tisztelendő mester, tekegyelmed igen siessen, és legyen szömbbe az császárral. Lásd meg, ha valamiképpen megszabadíthatod szegény ártatlant.

Az császár fia is fejet-térdet hajta Catónak, az ő mesterének, intvén néki, hogy ne hagyná őtet, hanem sietne.

Cato sarkantyúzni kezdé az lovát, és bésiete az császár udvarába. És mikoron szömbbe jutott volna az császárral, elejbe esék, és köszöne néki. És mondá az császár:

- Isten elveszesse dolgaidat.

Felelé Cato:

- Nem ezt érdemleném, mást várok vala tefelségedtől.

Mondá az császár:

- Azmint szolgáltok, úgy fűzetnek tinéktek.

Felelé az mester:

- Micsoda gonoszságot cselekedtem? Mit érdemlettem?

Mondá az császár:

- Szidalmas halált érdemlettél. Mert az én fiamat ajánlottam vala tenéked és az te társaidnak, ki szépen tud vala szólni; de tū némát csináltatok belőle, és latorságra tanítottátok őtet. Mert erőszakot akart művelni feleségemen. Ihol immár lakol érette, mert az akasztófára viszik. De ti is meghaltok ezért.

Felelé Cato mester az császárnak:

- Felséges császár! Azt mondod, hogy néma az fiad. Mi nem töttük őtet némává, mert Isten dolga ez. Ő adja az nyelvet az embereknek. És mikoron őnéki tetszik, némákat csinál belőlek. És esmét könyörül rajtok, és szólóvá teszi őket. Hogy pedig felséged mondja, hogy erőszakot akart volna művelni feleségeden: azt soha nem hihetem. Vaj ki álnokok az emberek ez világban, annyira, hogy némely embernek álnokságinak senki végére nem mehet. Melyet példabeszéddel is megbizonyíthatok felségednek, minemű véghetetlen álnokságok legyenek az asszonyi állatokban. Ha ezokáért tefelséged meg akarja az ő fiát öletni feleségednek vádlásaért: félek, hogy így lészen dolgod, mint egyszer lön egy gazdag polgárnak az ő felesége miatt és egy szarka miatt, melyet igen szeret vala, miért hogy az sok gonoszságot jelent vala néki az ő felesége felől.

Mondá az császár:

- Kérlek tégedet, beszéld meg énnékem azt a példabeszédet. Mint járt légyen az polgár az szarkával?

Felelé az mester:

- Nem beszélem meg, hanem ha tefelséged visszahozatja az te fiadat. Annakutána öremest megbeszélem. Mikoron felséged meghallja az példabeszédet, annakutána azért szabadon azt cselekedheti, azmi felségednek jónak tetszik.

Parancsolá ezokáért az császár, hogy visszahoznák az ő fiát, és az fogházba rekesztenék. És visszahozák őtet az fogházba.

Beszélleni kezdé ezokáért Cato az példabeszédet, és mondá:

VII A MADÁR [AVIS]

Hatodik novella. A mesterek harmadik története

Vala egy gazdag polgár egy városban. Annak vala egy szarkája, melyet igen szeret vala. És tanítá azt beszélleni. Mikoron pedig valamit láta az szarka, mit cselekedik vala az polgárnak felesége avagy az egyéb cseléd az házban: mind megbeszéli vala az szarka. Az polgárnak felesége pedig igen szép iffiu menyecske vala; de nem szereti vala az urát, miért hogy az immár koros szabású vala, és az Vénusz játékába az menyecske majd gyorsabbat kíván vala. Elhányá ezokáért az iffiu menyecske az csépet, és más iffiú nyakas deák után veté magát, és azt kezdé szeretni. Mihelyt pedig az polgár lovon elméne valahová, ottan az ő szeretőjeért küldé, és avval játszik vala. Látván ezt az szarka, mind megbeszélé ezeket az polgárnak, midőn visszajöve. Az polgár gyakorta megfeddé az feleségét efféle vétkekért. És az felele az polgárnak:

- Az én beszédem semmi nálad. Inkább hiszed az szarka csácsogását, hogynem mint az én beszédemet. Addig, még az vizsla szarka él, soha mü békével nem lakhatunk.

Mondá az polgár:

- Az szarka nem hazud énnékem, azmit szömével lát és fülével hall: egyebet semmit nem mond énnékem. Ezokáért inkább hiszek én önéki, hogynem tenéked.

Lőn pedig egyszer, hogy az polgár elmérve lóháton, és mindjárt elküldé az felesége az ő szeretőjeért, hogy hozzája jőne. De el nem jöve, hanem szinte estve, hogy ne látná őtet senki. Mikoron ezokáért besetédett volna, eljőve az deák és kóltogatni kezdé az ajtón. Az menyecske mindjárt megnyitá az ajtót, és nagy vígan fogadá be az deákot. És mondá:

- Bizony jókor jössz, mert mostan nem lát senki.

Mondá az deák:

- Az vizsla szarka elárul bennünk.

Mondá az menyecske:

- Ne gondolj véle, bízvást jőj be: éjjel bosszút állunk az szarkán.

Bejőve ezokáért az deák.

Mikoron pedig az udvaron általmenne: ahol függ vala egy kalitkában az szarka, mondá az szarka:

- Jaj szegény! Nem látlak ugyan, de jól hallak! Hamisan cselekedél az én urammal. Bizonyába mihelt megjő, ottan megmondom néki.

Mikoron meghallotta volna ezt az deák, mondá az menyecskének:

- Lám, mondám tenéked még azelőtt, hogy az vizsla szarka beárul bennünket.

Mondá az polgárné:

- Semmit ne félj, még bosszút állok rajta.

Bemenének ezokáért az ágyasházba, és együtt hálának.

Midőn ezokáért eleget játszottanak volna, felkele az polgárné ticszó után, és felköltvén az leányt, mondá neki:

- Egy lajtorja kellene, mert az héjazatra fel kellene mennünk, hogy bosszút állanánk az vizsla szarkán ez éjjel.

És az szolgálóleány hozta egy lajtorját; és az polgárné felhága az héjazatra, és megbontá az héjazatot lassan az szarka felett. És az szolgálóleány egy csöber vizet vön fel az héjazatra, aprókövecses fővénnel, és lassan aláönték az vizet az fővénnel egyetemben az szarkára, és annyéra locsolák az szegény szarkát, hogy az éjjel csaknem meghala belé. Reggel az polgárné kibocsátá az deákot az hátulsó ajtón, minekutána eléggé csókolgatták volna egymást.

Mikoron az regg misére harangoznának, hazajöve az polgár; és mindjárt az szarkához méne, és mondá neki:

- Szerelmes szarkám, mondd meg énnékem, mint volt dolgod, és mit láttál azóta fogva, hogy honn nem voltam?

Felelé az szarka:

- Nem igen jól lött dolgom énnékem, de feleséged is behozta vala az ő szeretőjét éjjel. És megmondám nékik, hogy meg akarnám tenéked azt jelteni. Én pedig poklabban nem jártam, mint az elmúlt éjjel, mert az nagy esőben és köesőben csaknem elveszék.

Hallván ezt az polgárné, mondá az urának:

- Mindenkor igaz az szarkának beszéde tenálad. Látod-é, mint hazudik az vizsla madár előtted? Azt mondja, hogy az éjjel eső és nagy köeső volt, maga ez egész esztendőben sem volt tisztább éj, mint az elmúlt éj volt.

Mikoron az polgár meghallotta volna mind az kettőnek beszédét, elméne az szomszéd-asszonyhoz, és megkérde tőle, ha az elmúlt éjjel valami fergeteg vagy vész volt volna. Mondá az szomszédisé, hogy nem volt, hanem hogy igen szép tiszta idő volt. Hazamérve ezokáért, és mondá az feleségének:

- No, megtudtam: igazat mondottál volt énnékem.

És igen megharagvék az szarkára.

Felele az menyecske:

- Jól tudom, hogy az szarka reám hazudoz, és az haragítja kegyelmedet énreám, és őmiatta költ gonosz hírem az egész városban.

Az polgár elméne az szarkához, és mondá:

- Nem jó urad voltam-é tenéked? Nemde én adtam ennen kezemmel mindennap enned? Miért mondasz tehát hazugságot énnékem? Miért szörzesz egybeveszést közöttünk, énközöttem és feleségem között?

Mondá az szarka:

- Bizony nem hazudtam, hanem igazat mondtam.

Mondá az polgár:

- Hazudsz, mert azt mondád, hogy ez éjjel nagy eső és köeső volt, maga nem volt, hanem az éj igen szép tiszta volt. No, többszer nem beszéllesz énnékem hazugságot. És egybe nem veszítesz szép feleségemmel!

És megkapá az szarkát, és elszakasztá az fejét.

Hallván ezt az menyecske, igen örüle néki.

És az urához menvén, mondá néki:

- Bizony jól cselekedtél, immár csendességgel élhetünk egymással.

Minekutána pedig az bolond polgár megölte volna az ő drága madarát, fel kezdte nézni, és láta egy lyukot az héjazatban az kalitka felett, és az héjazaton egy lajtorját, melyen az felesége és az lator szolgálóleány felhágott vala. És csudálkozni kezdte rajta, mit állana ott az lajtorja, és minek csinálták volna az lyukot az héjazatban? És felhágván, találta ott egy csöber vizet, kövecses fővennyel egyetembe. És azokból eszébe vevé magát az polgár, hogy felesége az kopitor szolgálóleánnyal csináltanak volna éjjel esőt és kőesőt.

Mikoron ezeket mind meglátta volna, alászálla onnét, és panaszkodni kezdte, mondván:

- Oh, kába és esztelen ember! Oh, nagy bolondság! Hogy az én drága madaromat, az én szerelmes szarkámat megöltem az én parázna feleségemért! Vaj szegény ártatlan madarom. Mely igen nagy gyönyörűségem volt énnékem tebenned! Mely igen igazat mondottál mindenkoron énnékem!

És az polgár megbúsulván az ő szép parázna menyecskéjének fertelmessége miatt, minden marháját eladá, és elhagyván az parázna latrot, üdegen országba méne lakni. És mindéltig eszébe jutta az ő szerelmes szarkája.

Ennekutána mondá az Cato mester az császárnak:

- Eszébe vötte-é felséged ezt a példabeszédet és annak az ő értelmét?

Felelé az császár:

- Jól vöttem eszembe. Bezzeg átkozott álnok latorné volt az polgárnak felesége! Bizony igen bánom az szegény ártatlan madarat, az szarkát, hogy az igazmondásért meg kellett halnia. Én is bizonyába ezt ígérem tenéked, hogy ez mai napon nem hal meg az én fiam.

Felelé Cato az császárnak:

- Eszesül cselekedik tefelséged, ha ezt műveli. És felséged kedves dolgot cselekeszik, nemcsak minékünk, hanem az egész országnak. Isten legyen tefelségeddel.

Mikoron meghallotta volna az császárné, hogy esmét megmenekődött volna az császár fia az haláltól, esmét igen keservesen kezdte sírni és jajgatni, annyira, hogy meghallják vala az ő szavát az egész várba. És mikoron a császár meghallotta volna az ő sírását, beméne hozzája, és megkérdé őtet, mi lelte volna őtet, és micsoda bántása volna?

Felelé az asszony a császárnak:

- Nagy dolog ez. Én vagyok tefelségednek felesége és ágyastársa, az tefelséged fia pedig énrajtam művelte ezt a nagy szégyent, és erőszakot rajtam akarván művelni mint körmelte orcámat, mint szaggatta ruháimat; és tefelséged mindennap ígéri énnékem, hogy meg akarja büntötni, és éröttem bosszút rajta állani - de mostan is él. Hogy-hogy lönne ez, hogy nem bánkódnám rajta.

Felelé néki az császár:

- Örömetst megművelném kívánságodat, de azmellett nem is akarnék törvénytelenül cselekedni. Tegnap hallottam egy példabeszédet, és azmiatt halasztottam el az törvényt.

Mondá az császárné:

- Ha felséged elhalasztotta az törvényt a bölcs mesternek példabeszédeért, én bizony azt mondom tefelségednek, hogy még úgy jársz az te hét bölcs mesteriddel, mint egyszer egy császár Rómába járt volt.

Mondá az császár:

- Mint járt volt?

Felelé az császárné:

- Nem beszélem, mert látom, hogy csak hejábavaló minden beszédem.

Mondá az császár:

- Maga ezen meg ne háborodjál, hogy elhalasztottam az törvényt: mert evvel nem ígértem meg néki az életet. Beszéld meg ezokáért az példabeszédet.

Felelé az császárné:

- Öremest megbeszélem immár.

VIII A BÖLCSEK [SAPIENTES]

Hetedik novella. A császárné negyedik története

Valának egyszer hét bölcs mesterek Rómában, kik majd az egész császári birodalommal bírnak vala, miképpen az mostani hét bölcs mesterek is ügyeköznék cselekedni. És az császár semmit nem cselekeszik vala az ő tanácsok nélkül. Mikoron ezokáért látták volna az mesterek, hogy az császár mindenekben az ő tanácsokat követné, arra vivék az császárt az ő búvelésekkel, hogy mikoron az császár az ő palotájában vala, igen jól lát vala mindeneket: de kívül semmit nem lát vala. Ezt pedig azért művelék, hogy az birodalom ő kezekben forogna és ők gazdagulhatnának belőle. Az császár pedig csak olyan volna mellettük, mint egy viasz. Egyszer megkésérték mesterségeket az császáron, hogy ha meggyógyíthatnák: de nem lehete. Marada ezokáért az császár vakon az palotán kívül.

Mikoron ezokáért ekképpen elbirták volna teljességgel az császárt, és minden hatalom önálok volna, parancsolatot adának ki, hogy minden héten az nemesek és urak feljegyzénék az ő álmokat, és azokat vasárnapon az mesterek elejbe hoznák; és ki-ki mind egy gira aranyat letönné előttük, és ők megmagyaráznák mindennek az ő álmát. És evvel ez móddal nagy somma aranyat gyűjtének be, hogy végre gazdagbak lőnek az császárnál.

Midőn pedig az palotában egyszer az császár az asztalnál ülne az ő feleségével, hirtelen igen kezde sírni.

És mondá az asszony a császárnak:

- Mi dolog, felséges uram? Miért sírsz oly igen?

Felelé az császár:

- Szerelmes feleségem, igen nagy nyavalyám vagyon. Mert addig, még a palotában vagyok, mindenképpen és mindeneket jól látok; de mihelyt az palotából kimegyek, soholt semmit nem látok.

Felelé az császárné:

- Ha felséged tanácsomat fogadja, úgy tetszik, hogy jóvára leszen felségednek. Azmint értem, hét mesteri vagynak tefelségednek, kik nagy bölcsességet tulajdonítanak magoknak, és ők bírják minden országidat. Igen félek, hogy azoktól vagyon felségednek nyavalyája. Ennek pedig könnyen végére mehetni. Ha ő dolgok: tehát méltók arra, hogy szidalmas halállal megölettessenek. Ezokáért tefelséged küldjen éröttek, és fejekre parancsoljon önékik, hogy mindjára meggyógyítsanak ez nyavalyából; és meglátja felséged, hogy megmeneködel.

Felelé az császár:

- Dicsérem és követem tanácsodat.

Elküldé ezokáért mindjára a hét bölcs mesterekért és elhivatá őket. És mikoron azok eljöttek volna, mondá az császár:

- Szerelmes barátim, ezért hivattalak ide: tudjátok mindnyájan az én nyavalyámat, hogy méglen az palotában vagyok, mindenképpen jól látok, mihelyt pedig kimegyek belőle, ottan vak vagyok, és semmit nem látok. Ezokáért meglássátok, hogy az ti bölcsességtetek által

engemet megmentsetek ez nyavalyától. Ha pedig azt megművelitek: nagy ajándokokkal megajándékozlak titeket.

Felelének az mesterek az császárnak:

- Felséged nagy és nehéz dolgot kíván tőlünk. De tefelséged adjon üdőt, hadd gondolkodjunk felőle. Tizedik napra választ teszünk tefelségednek.

Mondá az császár:

- Bátor.

Elmenének ezokáért és erősen tanácskoznak, miképpen találhatnának valami módot, hogy meggyógyíthassák az császárt; de semmi módot nem találhatának hozzá. És nagy bánattal sietének alá s fel az országokban, keresvén, ha valakit találhatnának, ki megsegíthetné őket, és módot adhatna eleikbe, hogy meggyógyíthatnák az császárt.

És lőn, mikoron egy várason általmennének, látának az utcán egy falka gyermeket, kik játszadoznak vala egymással. És mikoron azok mellett elmennének, etának futa egy nemesember egy golyóbis arannyal, és etának kiálta:

- Tisztelendő bölcs mesterek, kegyelmetek álljon meg! Ezt az aranyot kegyelmeteknek adom: magyarázatok meg énnékem az én látott álmaimat.

Midőn ekképpen etának kiáltana, szóla az egyik gyermek az többi közül, és mondá néki:

- Ne add nekik az aranyat, beszéld meg énnékem álmaidat, és én megmagyarázom tenéked.

Mondá az nemesember:

- Ez az álom: úgy tetszik vala énnékem, hogy az én gyümölcskertembe fakada egy szép forrás ki, szinte az kezépen, és sok folyamok áradának ki belőle, annyira, hogy az egész kertem megtölék vízzel.

Mondá az gyermek:

- Eredj haza, végy egy kapát, áss egy vermet az kertnek kezepein, és nagy kécset találsz ott, és meggazdagulsz belőle minden nemzetségeddel.

Elméne az nemesember, és az gyermeknek mondása szerint megássa az kertet, és mindjárást megtalálá az kécset. És vőn belőle két gira aranyat, és vivé az utcára az gyermeknek, hogy megajándékozná őtet avval. De az gyermek nem akará az aranyat elvenni, hanem mondá:

- Adj hálát Istennek és könyörögj őnéki énérettem is.

Mikoron az hét mesterek ott mind meghallották és látták volna, szólának ők is az gyermeknek, és mondának néki:

- Szerető gyermek: ki neved?

Felelé:

- Serlin nevem.

Mondának az mesterek néki:

- Jól látjuk, hogy nagy bölcsesség vagy benned. Valami ügyünket adunk elődbe: ha választ tehetsz arról münékünk, bizony igaz hálaadással leszünk hozzád.

Mondá az gyermek:

- Beszéljétek meg énnékem kívánságtokat.

Mondának az mesterek:

- Ez az mi ügyünk: az mi urunknak, az felséges császárnak olyan nyavalyája vagy: mikoron az palotában vagy, mindeneket jól lát, mihelyt az palotából kijő, ottan vak és semmit sem lát. Ha megmondhatnád az módját, miképpen kellene őtet gyógyítani, bizony jól megfizetnek tenéked.

Felelé az gyermek:

- Én meggyógyíthatom.

Mondának az mesterek:

- Ha velünk eljöttél volna az császárhoz...

Felelé az gyermek:

- Bátor, elmegyek veletek.

És elvivék őtet az császárhoz. És midőn az császár elejbe jöttek volna, mondának néki:

- Tefelségednek hoztunk egy gyermeket, kiben nagy bölcsesség vagy. Ez meggyógyítja felségedet.

Felelé az császár:

- Akartok-e felelni felőle?

Mondának az mesterek:

- Felelünk felőle, mert bizonyoságot vöttünk az ő bölcsességéről.

És mondá az császár az gyermeknek:

- Mondd meg énnékem, ha segíthetsz-e énnékem? És ha megmondhatod-e az én vakságomnak az okát?

Felelé az gyermek:

- Meglehet.

Mondá az császár néki:

- Mint akarsz velem cselekedni?

Felelé az gyermek:

- Felséged jöjjen be az kamorába, és megmondom felségednek, mit kelljen cselekedned.

Bemenének ezokáért ketten az kamorába. És mikoron az gyermek meglátta volna az ágyat, mondá, hogy kivinnék onnét. És mikoron kivitték volna az ágyat, imé tehát az ágy helyén hét forrás fakada ki. Mondá ezokáért az gyermek:

- Felséges császár! Addig, még ez hét forrás vagy tefelségednek ágya alatt, semmiképpen nem gyógyulhatsz meg az te nyavalyádból és vakságodból.

Látván az császár az ágy alatt az hét forrást, igen csudálkozék rajta, és mondá az gyermeknek:

- Édes fiam, honnét jönnek ezek ez források? És miképpen elveszthetjük őket innét?

Felelé az gyermek:

- Annak módját kell keresni.

Mondá az császár:

- Mondd meg énnékem, miképpen kell őket innét elvesztenem?

Felelé az gyermek:

- Látja felséged, hogy hét forrás ez: ezeket el nem vesztheti, hanem felségednek hét bölcs mesteri vagynak, kik engemet idehoztanak. Ezek tölték ezt az kárt, hogy felségedet megvakították. És annakutána meg nem gyógyíthattanak. Tefelséged ezokáért hívasson nagyobb mestert önáloknál egy éles pallossal: és vágasd le egyiknek az fejét, és mindjárást megáll az egyik forrás; annakutána az másodiknak, rövideden: mind az hétnek. És mind megállnak az források.

Parancsolá ezokáért az császár az ő szolgálainak, hogy mindjárást megfognák az mestereket, és hogy fejeket szednék. És mikoron a szolgák ezt művelték volna, mindjárást megállának az források minden erekkel. És mondá az gyermek az császárnak:

- Felséges uram, menjünk oda ki az palotából.

És midőn kimentenek volna, tehát nem vak immár az császár, hanem mindeneket jól látja. És nagy örembe lőn az császár, és drága ajándékokkal megajándékozá az gyermeket, és nagy tisztességre emelé fel az gyermeket.

És mondá az császárné az császárnak: eszedbe vetted-é, felséges uram, mit mondtam felségednek, és mit jelent ez e példa?

Felelé az császár:

- Megértöttem. Jó példát beszélettél énnékem.

Mondá az császárné:

- Felségednek is vagyon hét bölcs mestere. Ezek szép szót adnak felségednek, csak hogy nyakadra nevelhessék és ültöthessék az te fiadat. Ezokáért el nem olthatja felséged az veszett fiát, hanem ha előszer megöleted az hét mestereket. Ne engedje ezokáért felséged, hogy tovább példázzanak e gonosz mesterek előtted, hanem akasztasd fel az fiadat, annakutána mind az mestereket: és megmenekődik felséged az veszedelemtől.

És megparancsolá az ő szolgálainak, hogy mindjárást kivinnék az ő fiát, és felakasztanák azt.

Engedének az szolgák mindjárt az császárnak, és kivivék az fiát, hogy azt felakasztanák. És látván ezt az köznép, igen keserülük vala őtet, és panaszkodnak vala az ő ártatlansága felől. És mikoron immár vinnék őtet, elől találá őket az negyedik bölcs mester, Waldah nevű.

És az császár fia látván azt, fejet-térdet hajta néki, avval ajánlá magát önékie. És az egész nép könyörge néki, hogy szorgalmatossággal töreködnék az császárnál, hogy megmenthetné az ártatlant az nagy szidalomtól.

Az mester sieté a császárhoz, és elejbe esvén, alázatosan köszöne néki. És az császár mondá néki:

- Vaj átkozott vén vigyor, Isten elveszesse minden dolgaidat: neked és az te társaidnak ajánlottam vala az én jó szoló fiamat, és íme bolondot és némát csináltatok belőle. És erőszakot akart művelni feleségemen. Ezért ez mai napon meg kell halnia. De bizony ti is mindnyájan meghaltok.

Felelé az mester:

- Mi nem olyan választ érdemlettem volna tefelségedtől. Mert hogy tefelséged fia nem szól, tudja az Isten az okát, ki mindeneket lát s tud. De én mondom felségednek, hogy rövid nap után szól, és felséged igen gyönyörködik az ő beszédében. Hogy pedig felséged mondja, hogy erőszakot akart volna művelni feleségeden: ez nem hiendő dolog. Szükség volna, hogy feleséged ezt másképpen megbizonyítaná, azmint felségednek elejbe adta. Ha ezokáért felséged megöleti az ő fiát, az ő feleségének vádlósa miatt, bizony félek, hogy felségednek úgy lesz dolga, mint egyszer egy nemes vitéznek lőn dolga az ő felesége miatt, mely mindenkoron azt kíváná az ő férjétől, az nemes vitéztől, hogy az ő akaratját művelnéje, és minden vétkeit szép beszéddel kibeszéli vala az urának elméjéből.

Felelé az császár, és mondá az bölcs mesternek:

- No, úgy akarnátok ti énvelem cselekedni, mint egyszer néminemű bölcs mesterek cselekedtenek egy császárral.

És mondá az bölcs mester:

- Semmi gonoszt nem akarok cselekednem tefelségeden. Ha valaki ezelőtt valami gonoszságot cselekedett, ezért felséged engemet nem büntethet meg. Azki bűnes, bűnhedjék; de az ártatlant nem kell, hiszem, megbüntötni. Bizony mondom, ha kegyelmed megöleti az ő fiát az asszonyok vádlására, igen gonosz dolgot cselekeszik tefelséged, melyet én felségednek elejbe adok egy igen szép példabeszéddel.

Felelé az császár:

- Micsoda példa az? Örömet meghallom.

Mondá az bölcs mester:

- Én is örömet megbeszélem felségednek, ha visszahozatja addig az ő fiát.

És meghagyja az császár, hogy visszahoznák az fiát az fogházba.

És beszélleni kezdé Waldah az példabeszédet az császárnak, és mondá:

IX A PRÓBATÉTEL

[TENTAMINA]

Nyolcadik novella. A mesterek negyedik története

Vala régenten egy vén nemes vitéz. És igen sokáig özvegy lőn. Végre hozzájövének az ő baráti és tanácsot adának néki, hogy megházasulna. És engede az ő tanácsoknak. Elmenének ezokáért az ő baráti Rómába, és egy igen szép leányt találának, és azt néki szörzék. Mikoron ezokáért hazavitte volna azt, igen szerette. És három esztendeig lakának egymással, és nem lőn semmi magzatjok. Egyszer pedig az asszony beméne az egyházba; és előltalálá őtet az ő édesanyja. És az mondá néki:

- Szerető leányom, Isten legyen veled.

Felelé ez:

- Tevéled is, szerelmes anyám.

Mondá tovább az anyja:

- Mondd meg énnékem, szerető leányom, mint élsz az te uraddal?

Felelé az leánya:

- Igen gonoszul, mert ha mellettem is fekszik, nem kuszpitálhat. Haszontalan, mintha egy tőke fekennék mellettem. Ezokáért nem szerethetem őtet. Bizony más után fogom magamat vetnem. Mondá az anyja néki:

- Szerető leányom, azt semmiképpen ne műveld. Arra az útra ne indulj. Én az te édesatyáddal ennyi esztendeig laktam együtt, és efféle bolondság után soha nem jártunk.

Felelé az leánya:

- Nem csuda ez. Mert mindketten iffiak voltatok, és együtt játszottatok minden kívánságtok szerint. De nem úgy vagyon énnékem dolgom az én koros urammal. Mondám én, hogy nem kuszpitálhat, és semmi hasznát nem vehetem; ezért kell az csépet elhánynom.

És mondá az anyja:

- Ha immár ezt szántad, mondd meg énnékem: ki után vetted magadat?

Felelé az leánya:

- Egy nyakas piléses pap vagyon ez városban, azt igen kedvelem, és ahhoz kezdek gyónni.

Mondá az anyja:

- Miért kedveled az piléses papot és nem egyebet? Úgy tetszik, hogy nem volna olyan nagy bűn, ha mással közesülnél.

Felelé az leánya:

- Vaj nem! Oka vagyon, miért. Mert ha nemessel avagy egyéb iffiúval közesülnék, csakhamar elunna és megutálna magamat, sőt, ki is hirdetné ezt e titkot. De az papnak nincsen felesége, ezért el nem un engemet. Osztán nem is meri az gyónást kinyilatkoztatni. És amellet adhat is valamit az komparáció-pénzből. Ezért inkább kedvelem az papot.

Mondá az anyja:

- Édes leányom, ne műveld ezt, fogadj szót, és meg nem bánod. Édes leányom: az vén emberek igen haragosok. Tűrj uraddal, és semmiképpen ne vesd magadat az pap után.

Felelé az leánya:

- Eluntam az vén vigyort, bizony én nem várhatok tovább utána.

Mondá az anyja:

- Ne tréfálj véle, mert megmondom, hogy az vén emberek igen haragosok. Ha valamit ért hozzád, bizony el nem szenved. Ne vesd magadat az pap után, hanem próbáld meg az uradat előszer.

Felelé az leánya:

- Müvel próbáljam meg?

Mondá az anyja:

- Tudod-é, mikoron bemennek a kertbe, ott vagyon egy almafa, melyet igen szeret. Mikoron kimegyen nyúlászni, vágd le azt a fát, és rakd az tűzre. Ha visszajövet nem indul meg rajta, hanem elszenvedi: tehát ne félj annakutána tőle, ha szinte az pap után vetted magadat.

Felelé az leánya:

- No, anya, megfogadom tanácsodat.

És mikoron hazajött volna, mondá az ura:

- Hol késtél oly igen?

Felelé az asszony:

- Uram, az egyházban voltam. Az anyám is találta reám, avval beszéltem.

Mondá az ura:

- Jól vagyon. Előszer az isteni szolgálatot kell keresni.

Annakutána mindjárt felüle és kiméne nyúlásai az ő szokása szerint. És az asszony mondá az kertésznek:

- Vadászni ment az uram, és igen hideg vagyon. Ha hazajő, igen kezd fájni. Ezokáért menjünk az kertbe, és gyűjtsünk valami fát, hogy jó tüzet tegyek addig, méglen hazajő.

Midőn az kertbe mentenek volna, mindenfelől hordának fát egybe. Végre mikoron az fához jöttek volna, melyet az ura igen szeret vala, mondá az asszony az kertésznek:

- Vágd le ezt e fát.

Felelé az kertész:

- Isten oltalmazzon attól, mert az egész kertben sincsen egy fa, melyet uram oly igen kedvelne, mint ezt a fát.

Az asszony elvév tőle az szekercét, és levágá az jeles almafát; és előhordatá azt a kertésszel, és a tűzre rakta.

Hazajöve az ura az vadászásról vecsernyekort. És az asszony egy padot tőn az tűz elejbe, és arra üle az vén vitéz, hogy fűteznék. És mikoron egy ideig fűtezett volna, látá, hogy almafát raktanak vala az tűzre. És szóla az kertésznek, és mondá:

- Honnét jött ide az almafa?

Mondá az kertész:

- Asszonyom vágá le az jeles almafát, melyet tekegyelmed igen szeret vala; ez az.

És mondá az feleségének:

- Mi ördeget cselekedtél?

Felelé az asszony:

- Úgy vagyon. Én vágtam le, mert látom vala, hogy igen hideg vagyon, és keserülém kegyelmedet. Azért vágám le, hogy jó tüzet tehessek, hogy annál fűtezhetnék tekegyelmed.

Haragos szemmel tekénte reá az ura, és mondá:

- Isten elveszesse dolgaidat! Tudtad, hogy szerelmesb fám nem volt az egész kertben, mégis levágtad.

Hallván ezt, igen keservesen kezdte sírni, és mondá:

- Kegyelmednek javára műveltem ezt, miérthogy megkönyerüljek tekegyelmeden! Jovamra kellene ezért tekegyelmednek ezt magyarázni. De ímé, mint rongál engemet tekegyelmed haragos beszédekkel? Ha tudtam volna, hogy tekegyelmed oly igen nehezen venné ezt e kis dolgot, bizony, hogy nem műveltem volna.

Felelé az ura:

- Ám eredj el ezúttal véle, ím ezúttal megbocsáttam.

Reggel az asszony ismét az egyházhoz méne. És mikoron az anyja mellé jutott volna, mondá néki:

- Igen köszennem édesanyám az jótanácsot. Megkésértöttem az uramat az te tanácsod szerint. Megharagvék ugyan az levágott almafáért; de hogy sírni kezdék előtte, megbocsátá vétkemet, és mondá nékem, hogy ne sírjak.

Felele az anyja és mondá:

- Jó leányom, jól vagyon. De az urad vén ember, és az vén emberek mindent felrónak. Ha megbocsátta vétkedet, nyilván el nem felejtötte. Ezokáért az én tanácsom ez, hogy még egyszer megkésértsed.

Felelé az leánya:

- Én nem győzem várni. Igen mondod te! De én igen kívánnám az nyakas papot, hogy meggyóntatna.

Mondá az anyja:

- Légy békességes, kérlek. Fogadjad az én tanácsomat, megkésértsed még egyszer uradat. Lám, vagyon egy kicsiny szatinkája, melyet igen szeret, és mindenkor az ágyon hever: öld meg azt szöme láttára. Ha ezt elszenvedi tőled: annakutána bízvást cselekedhetel.

Mikoron ezokáért az asszony hazament volna, vígan vala az napon. És az szatinka felszekellék az vetett ágyra, az szép bársony paplonra; és az vitéz az tűz előtt ülne. Megkapá az szatinkának az fejét, és az derekát az falhoz ütötte, hogy mindjárt az béle ki kezdé jöni. Látván ezt az vitéz, mondá néki:

- Vaj mordály gonosz asszonyi állat! Miért ölted meg szömem láttára az én szerelmes szatinkámat?

Felelé az asszony:

- Hogyne ölném meg! Látod-e szerelmes uram, mint rútította az jeles paplont?

Mondá az vitéz:

- Drágább vala énnékem az szatinka, hogynem az te szép ágyad.

Mondá az asszony:

- Jól látom, hogy mindent, valamit cselekeszem, tekegyelmed gonoszra magyarázza! - És igen kezde sírni, mondván: - Az mű hasznunkért műveltem, mégsem tetszik tekegyelmednek.

Felelé az ura:

- No, eredj el véle, megbocsáttam ezt is. Hadd el, ne sírj.

Reggel felkele az asszony, és az egyházhoz méne. És mikoron az anyját megtalálta volna, mondá néki:

- Megfogadtam tanácsodat, és megölém az szatint. És igen megharagvék reám az uram, de mihelyt sírni és könyörgeni kezdék, ottan megbocsátá vétkemet. Ezokáért immár szabadon gyónni megyek az szép paphoz, és elhozom tőle az oldozatot!

Felelé az anyja:

- Mondom tenéked, én édes leányom, hogy ne csúfolkodjál az vén emberrel. Ha haragodni kezd szerével: vaj ki nehezen engesztel meg annakutána. Fogadj szót, és késérsd meg őtet mégis egyszer.

Felelé az leánya:

- Csuda dolog, hogy tudod, mint vagyon az pappal dolgom, hogy csaknem meghalok miatta - mégis vontatásra veszed az dolgot.

Mondá az anyja:

- Édes leányom, kérlek tégedet, lám édesanyád vagyok, fogadjad az én tanácsomat: egyebet ne művelj benne. Késérsd meg harmad úttal is uradat. Annakutána szabadon gyónhatol. Ím, ez jövő vasárnapra odahíutt minket az te urad lakodalomra, többen is lesznek ott. Mikoron ezokáért mindnyájan az asztalnál leszünk: akasztald az kulcsot az abroszhoz, és hértelen kelj fel, és mondd ezt: „jaj, ki feledékeny vagyok, ím elfelejtöttem késemet az kamorában.” És hértelen menvén, vond utánad az abroszt mind étekkel, pohárokkal, kenyérrel és mindenekkel, azmelyek rajta vagynak, hogy mind az földre essenek; és úgy tégy, mintha nem öremest műveltet volna, és mintha igen bánkódnál rajta.

Felelé az leánya:

- Bizony ezt is megművelem.

Mikoron ezokáért az vasárnap eljött volna, és az anya, atya és az többi vendégek mind az asztalnál ülnének, és az asztal mind megrakatott volna minden szerszámokkal és étkekkel és italokkal: nekiakasztalá az oldali kulcsát az abrosznak, és hértelen felkelvén, mintha az késért akarna menni, mindeneket mind abroszostól az földre vona, és úgy tetteti vala, mintha igen bánkódnék rajta. Az ura pedig igen szégyenli vala. És hozata mindjárást mind más abroszt, mind más szerszámokat és eledeleket, és kínálá őket, hogy vígan önnének és innának. És mindnyájan igen vígan lőnek.

Reggel az vitéz felkelvén, az barbélyhoz méne, és mondá az barbélynak:

- Tudsz-é eret vágni?

Mondá az borbély:

- Hiszen azért vagyok barbély, hogy eret tudjak vágni és gyógyítani.

Mondá az nemesember:

- No, hozz szerszámokat és jöjj el velem.

És mikoron hazajött volna, beméne az házba, ahol fekszik vala az asszony. És mondá néki:

- Kelj fel.

Felelé az asszony:

- Nem üdő még felkelni.

Mondá az vitéz:

- Mondok, kelj fel, mert üdő.

Felelé az asszony:

- Ha felkelek is, mit műveljek?

Mondá az ura:

- Kelj fel, mert eret vágnak rajtad, mind az két karodon.

Felelé az asszony:

- Soha nem vágattam én eret.

Mondá az ura:

- Úgy vagyon. Soha nem vágattál. És szinte ez az oka, hogy megbolondultál. Nem jut-é eszedbe, mit műveltél mind rajtam? Először levágtad az én jeles és szerelmes almafámat. Annakutána megölted az én szerelmes szatinomat. Harmadszor mely igen nagy kisebbséget töltél rajtam tegnap mind az vendégek előtt. Ezek ez nagy bolondságok mind az gonosz vértől vagynak: ezokáért megvágatom ereidet, és kibocsátom a gonosz vért belőled. Hogy annakutána ne cselekedjél efféle bolondságokat és bosszúságokat rajtam.

És felkele az asszony sírva, és könyörgeni kezde az urának, hogy kegyelmes lönne hozzá. De mondá az ura:

- Könyöregj az Istennek, hogy ő megbocsássa bolondságodat. Ebben immár egyéb nem lehet.

És levoná ötöt egy székre, és kivoná az egyik karját, és mondá az barbélynak:

- Jó szélesen vágd, hogy az gonosz vér kijöhessen.

És az barbély nekivága, és az vér sebesen ki kezde jöni. És mindaddig nem kötteté be, méglen mind elhervada az orcája. Annakutána az második karján is vágatá, és ott is ennyi vért bocsátata ki, hogy teljességgel elfehéredék az orcája. És igen lassú beszéddel kezde az urának könyörgeni, mondván:

- Szerelmes édes uram, könyörülj rajtam, mert ezennel meghalok.

Mondá az ura:

- Vaj dacos kabala, azt kellett volna először meggondolnod, hogy egyszer meg kellene halnod.

És ekképpen annakutána holt-elevenen feltéteté az ágyra.

És mikoron ekképpen ott fekennék, inte az szolgálólánynak, hogy az anyját hozzája híná, mert ezennel meghalna. Hallván ezt az anyja, igen örüle néki. És mindjára az leányához méne. Mikoron az anyját látta volna, mondá néki:

- Szerelmes édesanyám! Csaknem szörnyű halállal holtam meg. Ennyi vért vettek ki belőlem, csuda, hogy mindjára nem holtam belé.

Mondá az anyja:

- Szerető leányom, mondom vala, hogy ne tréfálnál az vén emberrel. Mert ha megbúsul, nehezen kezded megengesztelni őtet. Mert kemény harag az ő haragjok. No, ha meg akarsz halni, menj el először és gyónjál meg ama szép nyakas paphoz, és hozz oldozatot tőle.

Felelé az leánya:

- Ördeg elvigye az kurvafi papot és az több pilises agebeket!

De csak megmaradhatnék, bizony megelégedném az én jámbor vén vitézzemmel.

És mondá az bölcs mester az császárnak:

- Megértötte-é felséged az én példabeszédemet?

Felelé az császár:

- Jól megértöttem. Bizony jeles példabeszéd.

Mondá az mester:

- Az én tanácsom ez, felséges császár, hogy felséged megőrizze magát feleségitől, és tanácsát ne fogadja, holott mindenkoron arra esztekéli felségedet, hogy megölessed fiadat, maga szegény ártatlan és büntelen.

Felelé az császár:

- Bizonyos légy ebben, hogy meg nem hal ez mai napon az én fiam.

Az bölcs mester igen megköszöné ezt az császárnak, és Istennek ajánlja őfelségét.

Hallván pedig az császárné, hogy nem ölték volna meg az császár fiát, veszteg hallgata, és beméne az kamorába, és felöltözék minden ékességiben, és lovokat szőrzete, hogy titkon elmenne az ő atyjához. Látván ezt pedig az vitézek, bemenének az császárhoz, és mondának:

- Felséges urunk! Az császárné elkészült, hogy az atyjához menjen. És igen reggel el akar menni felségedtől.

Mikoron ezt az császár megértötte volna, nagy sietséggel beméne az asszony házába, és mondá néki:

- Én szerető galambom; hová akarnál menni?

Felelé az asszony:

- Atyámhoz megyek.

Mondá az császár:

- Azt tudtam én, hogy senkit ne szeressél feljebb énnálamnál. Mit művelsz ezokáért, hogy el akarsz menni? Maradj veszteg, és el ne menj sehová.

Felelé az császárné és mondá:

- Bizony, így vagyon ez, hogy senkit feljebb nem szerettem tefelségednél: de az hét bölcs mesterekért nincsen helyem tefelségednél. Addig hallgatja tefelséged azoknak példabeszédit, és oktatásit, méglen úgy lészen tefelségednek dolga, mint Octavianus császárnak Jött volt, ki oly igen telhetetlen vala. És az római nemesség elevenen eltemeté őtet, és megtölté az ő száját arannyal.

Felelé az császár:

- Kérlek tégedet, beszéld meg énnékem azt az históriát.

Felelé az császárné:

- Nem lehet, mert el kell mennem. Nem maradhatok immár.

Mondá az császár:

- Távol legyen az. Mert gonosz hírem-nevem támadna belőle, és minden ember énrám vetne, hogy én volnék oka az te elmenésednek.

Felelé az császárné:

- Ugyan is úgy vagyon: mert felséged azt mondta, hogy meg akarnád büntötni fiadat, de mostan is él, és meg nem öletted. Ezokáért többszer nem hihetem tefelségednek beszédit.

Felelé az császár:

- Ez az császárnak tisztí, hogy minden embert meghallgasson, és hogy minden dolgoknak igen jól végére menjen, minekelőtte kimondja az törvényt. Kérlek ezokáért, szerelmes galambom, hogy beszélj valami jót előttem, hogy tanulságot vehessek belőle, mit kelljen ez ügyben művelnem az én fiammal.

Elkezdé ezokáért az históriát beszélni az császárnak.

X ✂ VIRGILIUS

[VIRGILIUS]

Kilencedik novella. A császárné ötödik története

Az Octavianus igen gazdag császár vala, de mondhatlan nagy kívánság vala benne az marhagyűtésre. Az üdőben az rómaiak sok országot bírának és birodalmok alá vetének. Némely országok pedig ellene támadának az rómaiaknak. Az üdőben vala egy bölcs mester Rómába: Virgilius nevű, ki nemes tudományokkal és bölcsességekkel meghaladá mind az többi mestereket. Kiváltképpen jeles vala az ördengyes tudományba. Kérték őtet az római polgárok, hogy az ő tudományával megjelentené nekik, mikoron az ellenség reájuk akarna jöni, hogy ezt megértvén, elejít vehetnének azoknak. Virgilius megművelé az ő kívánságokat. És csinála egynéhány képet, és állatá azokat az toronynak karimájába köres-környül, és mindenik képnek egy csöngettyű vala kezében. Középarányt pedig állatá az egyik képet, kinek egy aranyalmát ada kezébe. Midőn ezokáért valamely ország tanácskozni kezde az rómaiak ellen, és hadat kezde készíteni és indítani ellenek: ottan csöngetni kezde az a kép, mely arra az országra néz vala az toronynak karimáján. Hallván az rómabeliek az csöngetést, ottan zászlót tőnek ki, mely arra az országra mutat vala és hamarsággal készülének minden erejekkel arra az országra. Ezt látván minden országok, megijedének az rómaiaktól, és senki nem mere ellenek támadni, miért hogy az képek mindjárt hírt tesznek vala az csöngetéssel az toronyba.

Csinála ismét Virgilius Rómába egy mindenkor égő tüzet, hogy annál fűteznének az szegények Rómába. Csinála csak ottan az tűz mellett egy igen szép forrás-kutat is, hogy az szegények abból innának. Az tűz és kút között állata egy képet fel. Annak az homlokára ezt írta: „Azki engemet üt: azonnal üttetik.” És ez kép sokáig állt ott. Végre jutta egy papozlár, és megolvastván az írást az képnek homlokán, gondolkodni kezde ő magában: hogy-hogy volna ez, hogy valaki tégedet ütne, hogy esmét üttötnék? Én mást hiszek: hogyha én téged ütök, és onnét ledötlek, hogy talám egy nagy kéncsét talállok lábaid alatt. Ez az oka, hogy nem akarnád, hogy valaki megütne tégedet. És egy doronggal úgy ütte az képet, hogy mindjárt ledőle. És mihelyt az kép ledőle, ottan megaluvék az tűz, az forrás is megállt. Ez vala az nagy kéncs, melyet a papozlár talála.

Mikoron ezt az szegények meglátták volna, igen kezdenek rajta bánkódni, és megbúsulván mondanak:

- Bezzeg meg kell halni annak, azki az képet ledötette, és minket ennyi sok jótól megfosztott.

Annakutána három királyok gyűlének egybe; és ezeken nagy sok bosszúságokat műveltenek vala az rómaiak. Tanácskozni kezdenek ezokáért, miképpen állhatnának bosszút az rómaiakon. Mondá az egyik:

- Hejába lészen minden munkánk, méglen az vizsla torony az képekkel fenn vagy: mert mindjárt csöngetnek a képek, és hírré adják nekik minden ellenek való hadat.

Mikoron ekképpen beszélénének egymással, előállának egynéhányan az vitézek közül, és mondanak:

- Mit ád felségtek minékünk, ha mi elvesztjük az tornyot mind képestől?

Mondának az királyok:

- Valamit tudtok kívánni.

Mondának az vitézek:

- Adjatok négy tonna aranyat minékünk.

Az királyok megadák nekik. Elmenének az vitézek, és elvivék az négy tonna aranyat. És mikoron az Róma város elejbe jutottanak volna, elásák az egyik tonnát az kapu előtt éjjel. Annakutána bemenének az városba.

És bemenvén, találá őket elő az császár, és köszenvén nekik, mondá:

- Barátim, honnét valók vagytok? És mit kerestek az mi városunkban?

Felelének az vitézek:

- Nézők vagyunk és álom-magyarázók. De mi egyébről nem álmadozunk, hanem csak aranyról. És valahol arany vagyon elrejtve, azt mi megtaláljuk: soholt nem maradhat semmi elrejtve előttünk. Miért pedig hogy hallottuk felséged jámborságának híret, azért jöttünk ide, hogy szolgáljuk felségedet.

Mondá az császár nekik:

- Megpróbálok először bennetek; ha az ti dolgotok igaz lészen, tehát örömet veszem szolgálatokat és bőven lészen fűzetéstek.

Felelének az vitézek:

- Felséges urunk, semmi fizetést nem kívánunk, hanem azmit megtalálunk: annak az felét kívánjuk.

Mondá az császár:

- Képes dolgot kívántok. Jöjjetek velem.

És bevivé őket az palotába és önniek adata.

Minekutána elvégezték volna az vacsorát, mondának az császárnak:

- Ha felségednek tetszik, hadd menjünk nyugodni. Az üdésb közettünk álmod lát ez éjjel, és holnap megjelentjük azt tefelségednek.

Felelé az császár:

- Bátor, menjetek el Isten hírével. Isten adja, hogy jó álmod láthasson.

Elmenének ezokáért az vitézek, és éjten-éjszaka vigadának, és csúfolkodának az császárral. Mikoron pedig megvirradott volna, felkelének és menének az császárhoz. És az üdésb vitéz mondá az császárnak:

- Felséges uram! Jó álmod láttam ez éjjel. Az városnak kapuja előtt vagyon egy tonna, arannyal rakva, elásva: felséged jöjjen el, és megmutatjuk, hol vagyon. És ásassuk meg.

Mondá az császár:

- Elmegyek veletek. Megvállik, ha igazat mondotok.

És mikoron az kapu elejbe mentenek volna, elkezdék az ásást, és megtalálák az tonna aranyat. És kivonák azt az veremből. És látván azt a császár, igen örüle neki, és megosztá vélek az aranyat.

És mondá az második vitéz:

- Énrajtam immár az szer, én látok ez éjjel álmod.

Mondá az császár:

- Isten adja, hogy te is olyan álmot láss.

Reggel, midőn a császárhoz jöttek volna, mondá az császár:

- Jó álmot láttál-é?

Felelé az vitéz:

- Bezzeg jót: mert az másik kapu előtt is olyan tonna vagyon elásva.

És az császár hamarsággal kiméne vélek. És mikoron megásták volna az helyét, ott is olyan tonna aranyat találának; és avval is megosztóznak.

Mondá az harmadik vitéz is az császárnak:

- Felséges uram, én is álmot látok.

Mondá az császár:

Áldott legyen az óra, melyben hozzám jöttetek. Isten adja, hogy te is jó álmot láttál legyen.

Reggel, midőn az császárhoz mentenek volna, mondá az vitéz:

- Felséges császár! Bezzeg jó álmot láttam: mert az harmadik kapu előtt két olyan tonna arany vagyon elásva.

És mikoron ott ástának volna, megtalálák az két tonna aranyat. És az császár igen örüle nékik, és az egyik tonnát adá az vitézeknek, és mondá:

- Soha nem láttam olyan igazmondó embereket, mint ti vagytok.

És mondának:

- Hárman egymás után álmokat láttunk; de immár mindhárman együtt látunk álmot.

Mondá az császár:

- Isten adja, hogy igen jeles és jó álmot lássatok.

Reggel menének az vitézek az császárhoz, és mondának néki:

- Felséges császár, jó hírt mondhatnánk felségednek. Ha minden urak- és fejedelmeknél gazdagb akarsz lenni, tehát úgy mondjuk meg.

Mondá az császár:

- Siessetek véle, és mondjátok meg.

Mondának az vitézek:

- Ama toronynak az fundamentoma alatt, melyen a csöngettyűs képek állnak, egy igen nagy kénecs vagyon, tiszta finum arany. Sok pedig az arany, nem tudjuk, hol talál felséged elég lovokat hozzá, hogy elvitessed.

Mondá az császár:

- Nem vehetjük azt ki onnét, mert drága és hasznos torony ez Rómának.

Mondának az vitézek:

- Felséges uram, mi magunk megássuk mesterségesen, hogy az toronynak semmi nyavalyája nem lészen. De éjjel kell megásnunk, hogy az nép reánk ne tóduljon.

Mondá az császár:

- Bátor, menjetek el, ássátok meg; reggel én is hozzátok megyek.

Elmenének ezokáért az vitézek, és megásák éjjel az toronynak az egyik szegletit és istempeleket vetének alája. Annakutána tüzet rakának az istempelek alá, és elszekének az várasból. És mikoron immáron egy mérföldig mentenek volna az várastól, megégtek vala az istempelek, és az torony mindjárt eldőle mind képestől. És ekképpen veszté az három vitéz el az drága tornyot mind képestől.

Reggel egybegyűlének mind az fejedelmek, az urak és tanácsok az egész várasból, és az császárra menének és mondának néki:

- Mi dolog ez, hogy az drága torony eldőlt? Kicsoda böcsülhetné ezt e nagy kárt?

Felelé az császár:

- Három hamis férfit jöve hozzám, azok mondának, hogy mondhatatlan igen nagy aranykincs volna alatta. És arra ígérék és köték magokat, hogy ők kivennék onnét, hogy semmi kár nem lönne sem az toronyban, sem az képekben.

Mondának az római urak:

- Tehát oly igen szereted-é az aranyat, hogy drágább volt tenéked, hogynem mint az mi jelesb és hasznos tornyunk mind képestől, melyek mindenkoron hírré tötték minékünk minden ellenségünknek tanácsit és minden veszedelmes hadakat, melyek mireánk akartanak támadni? Ha ezokáért oly igen telhetetlen vagy aranyba: ímé, mi megtöltjük az szájadat arannyal.

És megkapván, elevenen eltemeték őtet.

Annakutána eljövének véletlenül az királyok Rómára, és megostromlák az várast, és megvevék azt, és zsákmányt tőnek minden marhájokban.

És mondá az császárné az császárnak:

- Eszébe vötte-é felséged az én példabeszédemet? Az képes torony tefelségedet jegyzi az te eszeiddel. Méglen eszeiddel tanácskozol és bírod az országokat: senki kárt nem tehet az te népeidnek. Ezt jól látja az tefelséged fia és az ő mesteri; és azért példáznak előtted, ha valamiképpen megdúlhatnák az fejedet és kezekre vehetnének, hogy annakutána ők uralkodhatnának mind tefelségeden, mind énrajtam és mind az országokon. Ezokáért lásd meg, mit művelsz.

És mondá az császár:

- Jeles példát beszélettél énnékem. Meghiggyed, hogy nem ásnak vermet alá, mint az torony alá ástának, melyet ledőtettenek. Azmiért énnám töreködnek: annak ezennel meg kell halni.

Felelé az asszony, az császárné:

- Felséged azt művelje, és épen marad felségednek az császári birodalom minden dicsőségeddel.

Megparancsolá ezokáért az császár, hogy kivinnék az fiát és felakasztanák.

És midőn esmét kezdenék kivinni az császár fiát, hogy felakasztanák, felzöndüle az egész város belé, mind: „szegény boldog”, és mindnyájan igen megkeserülék őtet, és külömb-külobb panaszolkodó beszédekkel siratják vala őtet. És midőn ekképpen kivinnék őtet, elől találá őket az ötödik mestere, Josephus nevű. Mikoron az császár fia látta volna az ő mesterét, térdet-fejet hajta néki. Mondá az mester az szolgáltnak:

- Ne siessetek oly igen véle, mert az császár elejbe sietek és Istennek jóakaratajából megszabadítom őtet ma az haláltól.

És midőn besietett volna az udvarba, felméne az palotába az császár elejbe és köszene az császárnak.

Mondá az császár:

- Isten elveszesse dolgaidat! Talám te is ügyeközel engemet megcsalni, mint az vitézek megcsalták Octavianus császárt?

Felelé az bölcs mester Josephus:

- Ha az vitézek megcsalták Octavianus császárt, azt nem tudom, de ezt e jutalmot nem érdemlöttem volna tefelségedtől, hogy így fogadnál be, mint befogadsz.

Mondá az császár:

- Tehát jutalmat. Jutalmat! Nemde jó szóló vala az én fiam? És tenéked és a te társaidnak adám ötet, hogy nemes tudományokra és bölcsességre tanítanátok ötet. De ti némát csináltatok benne, hogy senkivel nem szólhat. Annakfelőtte latorságra is tanítottátok ötet, mert feleségemen erőszakot akart művelni az lator.

Felelé az mester:

- Hogy mostan némálkodik és nem szól, azt igen eszesen műveli. De felséged higgye, hogy nem néma. Igen jól és bölcsen tud szólni, melyet meghall felséged nem sok üdő múlva. Hogy pedig felséged azt mondja, hogy erőszakot akart volna művelni feleségeden: ezt én semmiképpen nem hihetem, mert nemes erkölcsű és igen bölcs iffiú. És tudom, hogy efféle bolondság után nem járt soha. De én mondom tefelségednek, hogy ha megöleted fiadat feleségedért, nemkülönben lészen dolgod, mint Hypocratesnek lőn Galenussal. Mert bosszú állaték Galenusért Hypocratesen, szinte alkolmas üdőben.

Mondá az császár:

- Bizony öremest hallanám azt a históriát.

Mondá az mester:

- Én is öremest megbeszélem, ha tefelséged előszer visszahozatja az ő fiát, és az fogházba téteti.

Mondá az császár:

- Ám hozzák vissza.

És elmenének érötte, és visszahozák ötet az fogházba.

És Josephus, az bölcs mester elkezdé és megbeszélé az császárnak az példabeszédet.

XI AZ ORVOS [MEDICUS]

Tizedik novella. A mesterek ötödik története

Egy jeles orvosdoktor vala, kinek Hypocrates vala neve: ez oly igen éles elméjű vala, hogy meghaladja vala mind az orvosokat. Ennek egy barátja vala, Galenus nevű. Ez is igen éles elméjű vala, és igen tudós az orvosság dolgaiban; és arra ügyeközik vala, hogy az egész orvosságnak tudományát megtanulhatnája, hogy minden doktorokat, Hypocratest is, meghaladhatná. Ezt midőn Hypocrates megértötte volna, eltitkolá az ő mesterséges tudományát tőle, mert látja vala, hogy oly éles elméjű volna, hogy mindeneket megtanulhatna, és hogy végre őtet is mindenképpen meg kezdené haladni, és önálánál sokkal jobb orvosdoktor leendő volna. Mikoron Galenus az ő barátjának, Hypocratesnek szándékát megértötte volna, nagyobb figyelmetességgel kezde tanulni, annyira, hogy mindenképpen meg kezdé Hypocratest haladni. Látván ezt Hypocrates, irigykedni kezde reá.

Lőn pedig, hogy az magyar király küldene Hypocratesért, és azt hozzáhivatá, hogy az ő fiát meggyógyítanája. Hypocrates tőn választ egy levélben az királynak, hogy ő ezúttal nem jöhetne, de miért hogy tudja vala az ő barátjának, Galenusnak jeles voltát: őtet bocsátá az királyhoz, hogy az fiához látna. Mikoron az királyhoz jött volna, nagy tisztességgel fogadá őtet az király; de az király csudálkozik vala rajta, miért nem jött volna ő maga, Hypocrates. Galenus megmenté Hypocratest, müvelhogy igen nagy és jeles dolgokban volna foglalatos, és azért nem jöhetett volna; hanem hogy őtet küldötte volna ő helyében. És az király megállá azon az beszéden.

Annakutána beméne Galenus az gyermeket látni. És midőn megtapogatta volna az gyermeknek ereit és az vizeletet meglátta volna, mondá az királyné asszonynak:

- Felséges asszonyom, az tefelséged vizeletit és az királyét is meg kell nézegetnem, hogy az gyermek betegségét inkább megesmérhessem.

Mondának:

- Ez éjjel megfoghatjuk, és reggel odaadhatjuk.

Reggel mikoron mind az kettőnek vizeletit megnézegetné, félfele hívá az királyné asszonyt Galenus, és mondá néki:

- Felséges asszonyom, tefelséged énnékem megbocsásson, mert egy kérdést kell kérdenem tefelségedtől: kicsoda az gyermek atyja?

Felelé az királyné asszony:

- Az uram, az király az atyja.

Mondá Galenus:

- Felséged megbocsássa énnékem: bizony nem az király az atyja.

Felelé az királyné asszony:

- Lássad jó doktor uram, mit beszélész? Bizony fejeddel jádzol!

Mondá Galenus:

- Csak azt mondom, hogy nem az király az gyermek atyja. Tisztességért és fűzetésért jöttem én ide, nem hogy fejemet vegyék. Ha efféle szándékba vagyons felséged, tehát én visszamegyek, ahonét jöttem; szent hozzátok.

Mondá királyné asszony:

- Szerető doktor uram, ne menjen el tekegyelmed, ím megmondom tekegyelmednek minden titkomat, csak hogy kegyelmed ki ne nyilatkoztassa.

Mondá Galenus:

- Felsőges asszonyom, távol legyen az éntölem, hogy kihirdetném: eltemetve lészen nálam.

Mondá az királyné asszony:

- Az burgundiai herceg jött vala egyszer uramhoz, a királyhoz. Az veté magát mellém, és egynéhányszor néze szömembe; attól fog az gyermek lenni.

És mondá Galenus:

- Ne féljen felséged, én meggyógyítom az gyermeket.

És főze valami tehénhúst néki, és azt adá néki enni, és vizet ada inni reá. És mindjárt meggyógyula az gyermek. És az király megajándékozá Galenust, de az királyné asszony titkon nagyobb ajándékot ada néki.

És Galenus elbúcsúzá az királytól, hazaméne.

Mikoron hazament volna, megkérde Hypocrates az Galenust:

- No, meggyógyítád-e az gyermeket?

Felelé Galenus:

- Meggyógyítám.

Kérde Hypocrates:

- Mivel gyógyítád az gyermeket?

Mondá Galenus:

- Valami tehénhúst főzék neki, és vizet adék reá innia.

Felelé Hypocrates:

- Tehát nem jámbor, hanem kurva az anyja.

Mondá Galenus:

- Ugyan efféle.

És Hypocrates gyűlölni kezdé Galenust, és mondá ő magába: „Ha ezt el nem vesztém az útból, majd-majd jobb és bölcsebb doktor lészen énnálamnál.” És megtekéllé őmagában, hogy megakarná Galenust ölni.

Lőn ezokáért egyszer, hogy Hypocrates elméne az ő kertébe, és elhíná véle Galenust, és mondá néki:

- Jere, barátom, menjünk a kertbe, és keressünk füveket.

Mondá Galenus:

- Bátor, menjünk el.

És mikoron a kertbe volnának, mondá Hypocrates Galenusnak:

- Amott egy szép fű vagy, igen jóillatú, még ide is érzem az illatját. Hajolj oda és ásd ki, hadd lássuk, micsoda.

És Galenus kiássa a fűvet. És mikoron továbbmentenek volna egy kevéssé, mondá esmét Hypocrates:

- Ahol esmét egy igen szép fű, vond ki azt is.

És mikoron Galenus aláhajolna, hogy kiássa a fűvet, Hypocrates kivoná a handzsárt, és általutá Galenust, hogy ugyanottan meghala.

Nem sok idő múlva megbetegüle Hypocrates, és bélpoklos kezde lönni. És orvosságokat csinála magának, és minden tudományát és mesterségét megkísérté magán: de nem használta semmit véle. Az ő tanítványi is mindenfelől hozzájövének, és csinálának orvosságokat néki: de semmit nem használnak véle.

Midőn ezt látná Hypocrates, mondá az ő tanítványinak:

- Hozzatok egy csupor vizet.

Mutata egynéhány füveket nékik és mondá, hogy azokat a csuporba hánynák. És beléhánynák az füveket az vízbe. És mondá:

- Sok lyukokat fúrjatok immár köreskörnyül a csuporba.

És mikoron megfúrták volna az csuport, egy csöpp víz sem jöve ki belőle. És mondá Hypocrates:

- Szerelmes fiaim, immár látom, hogy az Istennek haragja vagy rajtam, és hogy az Isten ő maga áll bosszút rajtam. Mert íme száz lyukat furtanak az csuporban, mégis a füvek miatt nem jó semmi víz ki belőle. Ah, szerelmes fiaim, csak élne mostan az én barátom, Galenus, kit én megöltem! Szánja az Isten, az mindjára meggyógyítana engemet: de az Isten bosszút áll rajtam, és meg kell hálnom.

És ezt mondván, az fal felé fordula, és ottan meghala.

És mondá az mester az császárnak:

- Felső uram, vette-e felséged eszébe az én példabeszédemet? És hová menjen annak az ő értelme?

Mondá az császár:

- Jól vettem eszembe.

Mondá az mester:

- Bizonyába mondom: ha felséged megöleti az ő fiát az ő felesége beszédére, nyilván igen nagy kárt vall tefelséged; mert idővel nagy ügyekben nagy segítséggel lehet felségednek az te fiad, mint Galenus megsegíthette volna Hypocratest. De minekutána megölte vala, ő magának meg kelle halni gonosz lelkiismerettel.

Mondá az császár:

- Bizony, ez mai napon is megmenekedik az én fiam, és nem hal meg.

Felelé az mester:

- Felséged igen jól és dicsírendő dolgot cselekeszik. Én is igen köszönöm tefelségednek. Isten legyen felségeddel.

Midőn meghallotta volna az császárné, hogy megmenekedett volna ezúttal is az császár fia, és hogy azt meg nem ölték volna, sírni és jajgatni kezde, és a haját ki kezdé szaggatni, és panaszolkodással kezde kiáltani, mondván:

- Jaj, jaj én szegény, nyomorult asszonyállat! Adta volna az Isten, hogy soha ne jöttem volna ki az atyámnak házából, bátor szömemmel soha nem láttam volna ez átkozott földet! Lám, minden embertől halálos bosszúságot kell szenvednem. Békességben és nagy örömben lakhattam volna az én atyámnak házába.

Mikoron a császár meghallotta volna az császárnénak kiáltását és sírását, beméne az feleségének házába, és mondá néki:

- Szerelmes szívem, miért bánkódol oly igen?

Felele az:

- Hogy-hogy tudnék veszteg hallgatni, holott én nagy királynak leánya vagyok? Hogy-hogy szenvedhetnék el oly igen nagy bosszúságot? Felséged sem áll bosszút éröttem, mint ígérte vala énnékem.

Mondá az császár:

- Bizony nem tudok mit művelni. Azon vesződöl mindennap velem, hogy fiamat megölessem; az bölcs mesterek pedig arra visznek tanácsokkal, hogy ne ölessem meg; nem tudom, mit műveljek?

Felelé az császárné:

- Szinte úgy jár felséged, mint egyszer egy király járt az ő hopmesterével.

Mondá az császár:

- Hogy? Hogy járt ő volt avval; öremest meghallanám.

Mondá az császárné:

- Ím, megbeszélem.

XII AZ UDVARMASTER [SENESCALCUS; ROMA]

Tizenegyedik novella. A császárné hatodik története

Vala egyszer egy király, igen rút szömély, undok, felpuffadozott testtel; annyira, hogy reátekéntvén az asszonyállatok, mindjárt irtóznának tőle. Ez egyszer Rómába megyen vala nagy sereggel, hogy erővel onnét elhozná szent Péter és szent Pálnak testeket. Mikoron ezokáért útban volna, maradna éjjel egy városban. És mondá az ő hopmesterének:

- Azmint látom, szép asszonyemberek vagynak az városban. Szerezz éjjelre egy szépet énnékem, hogy velem háljon.

Mondá az hopmester:

- Ez asszonynépek jól látják termetedet, bizony egy sem jó véled hálni, hanem ha bőv pénzt adunk néki.

Mondá az király:

- Hozz csak egy szépet, ha szinte ezer aranyat kell néki adnom.

Mikoron az hopmester ezt meghallotta volna, gondolá ő magában: „Eb a vére, szép pénz az ezer arany! Bizony ezt másnak nem engedem.” És elméne az önne feleségéhez, ki igen szép és jámbor vala, és mondá annak:

- Jó atyámfia, ha akarnád, ez éjjel nagy summa aranyat kevés munkával nyerhetnél minékünk.

Megkérdé az asszony:

- Müvel nyerhetném?

Mondá az ura, a hopmester:

- Az császár azt kívánja, hogy egy szép asszonyembert szerezzek néki, hogy ez éjjel véle háljon. És ezer aranyforintot ígér néki; minek bocsátjuk az aranyat másnak kezébe? Jere tehát, hálj véle. Mi nem igen nagy munka, egy éjjel véle hálni.

Felelé az asszony néki:

- Hogy-hogy művelnék olyan nagy bünt egy summa aranyért? Bolondság volna, hogy az kevés aranyért mind az én tisztességemet, lelkemet elveszteném.

Mondá az hopmester:

- Kérlek, fogadj szót. Ne bocsássuk az aranyat más ember kezébe. Mert ha nem műveled, bizony mindéltig megbánod!

Ezt hallván az asszony, megijede az urától, és akaratja ellen megígéré magát, hogy kedvét akarná művelni.

Hallván ezt az hopmester, beméne az királyhoz, és megmondá néki, hogy egy igen szép asszonyi állatot szörzett volna; de kevesbet nem akarna egy éjjelre venni ezer forintnál.

Mondá az császár:

- Jól vagyon.

És mikoron bésetétedett volna, elhozá az hopmester az önne szép feleségét a királynak. Mikoron éjjel az tikok szólnának, felkele az hopmester, és beméne az császárhoz, és mondá néki:

- Felséges uram, majd megvirrad, tefelséged adja meg az aranyat az asszonynak és bocsád el, hogy még az sötétben elmelessen tőled.

Felelé az császár:

- Eredj el csak. Még dolgom vagyon véle.

És az hopmester megszomorodék és elméne. Egy óra múlva esmét beméne, de esmét ugyanazon bánatban kellett visszajőnie. Két óra múlva esmét méne be az hopmester az császárhoz, de az császár akkoron is elküldé őtet. Mikoron az hopmester látta volna, hogy meg kezdene virradni, beméne sietséggel az császárhoz, és mondá:

- Felséges uram, meg kezd virradni és világosulni, bocsásd el az asszonyt, mert nem jó, hogy napvilágnál elmenjen tőled.

Felelé az császár:

- Eredj el, szegezd be az ajtót, mert igen kedvelem ezt az asszonyt.

Mondá az hopmester:

- Felséges uram, felséged bocsássa el az asszonyt, mert én feleségem.

Mondá az császár:

- Nem hiszem azt! Nyisd meg az ablakot, hadd lássam meg, ha az.

És az hopmester megnyitá az ablakot; és az császár nézni kezdé az asszonyt - tehát az hopmesternek szép felesége!

És igen megharagvók, és mondá az hopmesternek:

- Lator vagy, latrul cselekedtél. Lator, az te jámbor feleségedet el kellett-é adnod egy kevés aranyért? Menj el ördegbe: nem méltó vagy, hogy ez többszer feleséged legyen. Menj ki országoimból. Ha napnyugot után megtalálnak országomba, tehát felakasztatlak.

És az hopmesternek el kellene szekni az országból. Az király pedig magának tartá az hopmesternek feleségét, és holtig nagy tisztességbe tartá azt.

Annakutána elméne az király, és igen nagy néppel megszállá az Róma várast és sokáig vitatá azt, és annyira szorongatá őket, hogy az várasbeliek arra végezék, hogy megadnák néki szent Péter és szent Pálnak testeit. Valának pedig hét bölcs mesterek, fő tanácsok Rómában; és az polgárok hozzájuk menván, megkérdeék őket, mit kellene cselekedniök? „Két dolog előttünk: vagy oda kell adnunk az szent testeket, vagy az várast el kell vesztenünk.”

Felelé az első mester:

- No, egy napig megoltalmazom én az várast és az szent testeket.

Mondá az második mester:

- No, én is egy napig megoltalmazom.

Az többi is ugyanazont mondának.

Az király fenyegetni és ostromlant kezdé az várast. És az első mester kiméne az várasból és szólni kezdé az királlyal nagy bölcsen és frigyét kívána tőle. És elcsudálkozik vala az király az ő bölcsességén; és aznap megállatá az ostromokat. És ekképpen cselekedének az többi mesterek is naponként. Hatod napon elmenének az polgárok az hetedik mesterhöz, és mondának néki:

- Tisztelendő mester uram! Azmint értjük, megesküdt a király ezen, hogy holnap az várast ostrommal akarja megvenni. Kérünk tégedet, hogy könyörülj rajtunk, és lássad, ha holnap megszabadíthatod az várast, mint a többi mesterek cselekedtenek ez elmúlt napokban.

És mondá az mester:

- Meglátom, mit művelhetek.

Virradóra egy csuda öltözetet vőn őmagára, mely rakva vala köres-környül hosszú pávatollúkkal; és két fényes mezítelen tört vén kezébe, és felhága az toronynak tetejére, szinte az felső gombra, és úgy köté az fényes töreket az nyakára, mintha mind az két tör kijőve az szájából. És forgatni kezdé magát az gomb felett az pávás-tollú öltözetben; és fénylenek vala az mezítelen törek. Mikoron meglátták volna az királynak népei, mindjárt bemenének az királyhoz, és megbeszélék néki az igen nagy csudát, melyet az toronynak tetején látának vala; és mondának az királynak:

- Felséged lássa meg az nagy csudát az toronynak tetején. Netalántán az keresztyéneknek Istene jött alá mennyekből, és ez forgatja szájában az éles töreket, és bosszút akar állani rajtunk az mi ügyeközetünkért. Ne maradjunk ezokáért itt.

Mikoron az király meglátta volna az csudát az toronynak tetején, megijede és mondá:

- Hamar költezzünk innét, és menjünk vissza.

És az király hamarsággal elindula minden népével. Látván ezt az rómaiak, mindjárást utánok üzének és az seregnek nagyobb részét elverék mind királyostól. Ekképpen szabadná meg az bölcs mester az ő csúfondáros cselekedetével az Róma várast.

És mondá az császárné az urának:

- Felséges uram, megérté-e felséged az én példabeszédemet?

Felelé az császár:

- Megértöttem.

- Vötte-é felséged eszébe, mit cselekedett az hopmester az ő királyával? Maga mindeneket őreá bízott vala, szinte úgy ólálkodik a tefelséged fia tisztesség és birodalomnak kívánságából tefelséged után, hogy felségedet megfoszthassa az császári birodalomtól. Ezokáért tefelséged úgy cselekedjék véle, mint az király cselekedék az ő hopmesterével. Ha felséged nem akarja őtet megölet, tehát számkivesse őtet, és üzze el őtet messze üdegen országra, hogy ne jöhessen tefelségedhöz. Annakutána hallotta-é felséged, mint csalák az mesterek az királyt Róma alatt: szinte azonképpen ügyeköznek a hét mesterek tefelségedet megcsalni és az ő álnokságokkal megölni. Ezt pedig ezért művelik, hogy tégedet eltaszítván a birodalomnak méltóságából, fiadat vihessék helyedbe, hogy azután annak neve alatt ők mindenütt és mindennel bírassanak.

Felelé az császár:

- Bizony mondom tenéked, hogy ezt véghöz nem viszik, mert holnapon meg kell halni az én fiamnak.

Jó reggel parancsolá az ő szolgáinak, hogy kivinnék az ő fiát és felakasztanák.

Mikoron ezokáért az császár szolgái kivinnék őtet felakasztani, esmét sírni és jajgatni kezde mind az egész város. És elől találá őket Cleophas, az hatodik bölcs mester. És az egész nép könyörge az mesternek, hogy besietne az császárhoz, és mindenképpen érötte lönne, hogy megszabadítaná az nemes és ártatlan iffiát, ki egyedől volna az országoknak és az egész császári birodalomnak öröke. Az császár fia is térdet-főt hajta az mesternek.

Besiete ezokáért az Cleophas mester az császár udvarába, és leszállván az lóról, mindjára az császár elejbe esék, és köszöne néki.

Felelé az császár:

- Isten elveszesse dolgaidat.

Mondá az mester:

- Felséges uram! Bizony, nem ezt érdemlettem volna.

Mondá az császár:

- Ebet érdemlettél. Mert néked adtam vala és az te társaidnak az én fiamat, ki jól szólhat vala, de ti néma bolondot csináltatok benne, és latorságra szoktattátok, mert erőszakot akart művelni feleségemen. És ezért kiküldöttem, hogy az latrot felakasszák. De bizony ti sem meneködtök meg!

Felelé az mester:

- Hogy néma volna, azt én nem hiszem, mert jeles beszédű, bölcs iffiú. Most jobb néki, ha nem szól. De harmadnapra, ha élhet, meglátja tefelséged, ha tud szólni avagy nem. Hogy pedig tefelséged azt mondja, hogy erőszakot akart volna művelni feleségeden, ezen én igen csudálkozom, hogy oly hamar elhitted feleségednek szavát. Holott felségednek tudni kellene, hogy egy asszonyállat egy óráig száz hazugságokat tudjon gondolni, és annakfelötte álkodásra háromszáz álnok csalárdságokat. Ha ekképpen kezded hinni feleségednek szavát, könnyen történhetik, hogy őmiatta úgy léssen dolgoz, mint egyszer egy vén nemes vitéznek, kit felesége eláztatása miatt lófarkon hordozának, és az akasztófára felkötték.

Mondá az császár:

- Kévánnám hallani azt a históriát. Beszéld meg énnékem.

Mondá az mester:

- Ha felséged visszahozatja az ő fiát az fogházba, tehát megbeszélem.

És az császár parancsolá, hogy mindjára visszahoznák. És visszahozák őtet az fogházba. És az mester elkezdé és megbeszélé az példabeszédet az császár előtt.

XIII A SZERETŐK [AMANTES]

Tizenkettedik novella. A mesterek hatodik története

Vala egy üdőben egy császár. Annak valának három jeles vitézi, kiket igen szeret vala. Vala pedig az üdőben Rómába egy nemes vitéz, ki immár koros vala. Ez megházasulván, vőn egy igen iffiú szép leányt feleségül magának, kit igen kedvel vala, szinte mint felséged kedveli az császárnét. Ez az szép menyecske valami hímvarrást tud vala, és igen jeles énekes vala: mert igen szép, éles szavacskája vala. És lőn, mikoron ez egyszer az nyári házban ülne és varrana, igen szépen mondá az énekeket. És midőn az császárnak az egyik vitéze azon előmenne, megállá az utban és hallgatni kezdé az éneklést; és feltekintvén, meglátá az menyecskét, hogy igen szép szömély volna. És ottan meggerjede az ő szűve, és felméne az házba hozzája, és trécselni kezdé véle az Ádámnak dolgai felől. Végre mondá néki:

- Szép asszony, mit adjak, hogy egy éjjel veled háljak?

Felelé az:

- Adj száz forintot.

Mondá az vitéz:

- Megadom. Mely üdőben jőjtek hozzád?

Felelé az menyecske:

- Szinte kilenc órakort estve. De hozd el véled az száz forintot!

És az elméne. Annakutána eljőve az másik császári vitéz, és szinte így jára az menyecskével, mint az első. És annak tíz órára ada célt, hogy az száz forinttal hozzá jőne. Annakutána eljőve az harmadik vitéz is, és az is szinte úgy jára az menyecskével, mint az első és az második. Ennek pedig tizenegy órára ada célt, hogy az száz forinttal hozzá jőne. És mindenik vitéz titkon tartá az dolgot. Hogy egyik sem érti vala az másiknak az ő dolgát.

Minekutána az álnokságos lator menyecske ekképpen megszegődött volna mind az három vitézzel, elméne az ő urához, az nemes vén vitézhez, és mondá néki:

- Uram, ha szómat fogadod, tehát egy dolgot jelentek tenéked, és ezennel egy jó summa pénzt nyerhetünk. Mert szükségünk volna rája, miért hogy szegények vagyunk.

Felelé az ura:

- Szódat megfogadom.

Mondá az menyecske:

- Megszegődtem három vitézzel, hogy éjjel velük háljak, és mindenik ígért száz forintot. Órát is hagytam mindennek, mikoron hozzám jőjjen, és hogy mindenik elhozza az ő száz forintját. Ezokáért ezt akarnám, hogy az háromszáz forint mienk lehetne, ők pedig nem hálnának vélem, mert az vitézek erős legények és nyakasok, és én nem győzném őket farral.

Mondá az ura:

- Hogy-hogy lehetne ez?

Mondá az álnok menyecske:

- Így lehet: ím, mindenik vitéz hozzám jön az ő pénzével az hagyott órára. Te pedig az én házamba légy az hegyes tőrrel az ajtó megett, és mikoron az első eljő, mindjárt üsd által az hegyes tőrrel. És bevonszuk azt a kamorába, elvévén az pénzt tőle. Annakutána az másodikat; azután az harmadikat is. És így lészen mind az háromszáz forint miénk.

Felelé az ura:

- Félelmes dolog ez. Mert megtudják ezt, és meg kelletik érette halnunk.

Mondá az álnok menyecske:

- Ne félj, én módját találom, hogy eltemessük az dolgot, hogy senki meg ne tudja.

És az ura engede az ő tanácsának.

Mikoron kilencet ütne az óra, ottan eljőve az első vitéz az száz forinttal. És mikoron az menyecske házába be kezdene menni, ottan az vén vitéz, az menyecskének az ura az ajtó megett állván, általüté őtet az hegyes tőrrel. És bevonák az holttestet az kamorába, elvévén az száz forintot. Annakutána tíz órakort az másik vitézzel is úgy cselekedtek. Tizenegy órakort az harmadikkal is.

És mondá az vén vitéz, az álnok menyecskének az ura:

- Meggyünk, szerelmesem? Mert ezeket megkezdik holnap keresni; ha itt találják őket, halálnak lészünk fiaik.

Mondá az menyecske:

- Ne légy szorgalmatos.

És kiméne az utcára, és elhivatá az bátyját, ki egyik vala az elrendelt őrizők között, és mondá néki:

- Szerelmes bátyám, egy titok dolog vagyon előttem, melyet senkinek nem merek említeni. Kérlek, adj jó tanácsot. Ez éjjel tíz órakor jöve hozzám az császárnak vitézi közül egyik, és erősen firtatá, hogy akaratját művelném; és mikoron ott kereskednék kebelemben, és én véle tusakodnám, eljőve az uram, és mindjárást általüté őtet az hegyes tőrrel. Ott fekszik halva nálunk, és ez világba nem tudom, hová elrejtjük őtet.

Felelé az bátyja:

- Bizony nem kis dolog ez, jó húgom. De mindezenáltal megmentlek. Adj egy zsákot énnékem.

És a menyecske hoza egy zsákot néki, és az egyik holttestet, melyet elővontanak vala, az zsákba bújtatá, és hátára vévén azt, kivivé és az Tiberis folyóvízbe rázá azt. És visszajöve az húgához, és mondá:

- Ez oda vagyon. Az Tiberis folyóvíz elvitte.

De addig, még a bátyja megjőve, más testet vonata elő az urával. És mondá az bátyja:

- Igen szomjúhozom.

Mondá az húga:

- Ím egy palack bort hozok.

És mikoron elment volna, hirtelen visszafutamék, és mondá:

- Bátya, visszajött az holt vitéz, kit elvittél vala.

És a bátyja elméne és látá, hogy olyan holttest ott volna. És azt is a zsákba bújtatá, és a Tiberis mellett egy követ köte az nyakára, és behányá azt a vízbe, és mondá:

- Bizony, ha lehet, nem mászkálsz ki onnét oly hamar!

Visszajövet esmét borért méne az menyecske, és esmét befutamék, és mondá:

- Szerelmes bátyám: bizony esmét visszajött a megölt vitéz!

És odaméne, és az harmadik testet is bebújtatá az zsákba, és mondá:

- Látom, vitéz uram, hogy versenyos vagy. Bizony oly helyre viszlek, hogy ez héten vissza nem jössz ide!

És vállára vévén, kivivé az hegyoldalba az erdőre, és egy fához kötvén a zsákban a testet, sok fát horda, és nagy tüzet csinála környüle. És mikoron ott forgolódnék a tűz környül, a hasa kezde fájni. És egy nagy fa megé méne, hogy ott a természetnek szükségét tönné. És mikoron ott ülne, addig jöve egy katona az úton egy lovon. És mikoron a nagy tüzet látná, mondá:

- Bizony jeles tűz ez, odamegyek és megfűtezöm nála, méglen teljességgel megvirrad.

És leszállá az lóról, és megköté az lovat az út mellett, és a tűz mellé méne, és fűtezék ott a tűznél. Azonközbe felkele amaz a nagy fa megöl, és felkötvén a gatyát, a tűz mellé méne. Tehát ott látja az katonát! És mondá néki:

- Kicsoda vagy?

Felelé az:

- Vitézlő ember vagyok, és virradóra bemegyek az városba.

Mondá ez:

- Ördeg vigyen el! Én elfáradtam tégedet annyiszor kihordanom.

És agyonveré az katonát egy szekercével, tudván, hogy az volna az előbbeli holt vitéz, kit annyiszor kihozott volna az húga házatól. És a tűzbe hányá az katonának is a testét.

Nem igen sok üdő múlva egybevesze az vén nemes vitéz a menyecskével. És megfenyegeté az menyecskét az ő gonoszságáért. Az menyecske kiáltani kezde valami embereknek hallatára, és mondá:

- Vaj vén vigyor, haszontalan kos! Tetszik, hogy gyilkos ageb vagy! Talám engemet is úgy akarsz megölni, mint minap megöled a három vitézt?

Hallván ezt az emberek, bemondák az császár udvarába. És az császár mindjárt elkülde és megfogatá az szép menyecskét mind urastól. És az menyecske mindjárt megvallá az vitézeknek halálát, müvelhog az ura megölte volna őket.

És a császár törvényt tétete reájok. És az urát lófarkon hordozák, és az akasztófa alá vivén, felakaszták őtet. Az asszonyok pedig fejét vevék.

Ez vala az nagy álnokságnak és csalárdságnak jutalma.

És mondá Cleophas mester a császárnak:

- Megértötte-é felséged a példabeszédet?

Felelé az császár:

- Jól.

Mondá az mester:

- Bizony, ha felséged megöleti az ő fiát a tefelséged feleségének beszédére és vádlására, bizony gonoszban léssen dolgod, hogynem ez vén nemes vitéznek!

Felelé az császár:

- No, bizonyos légy ebben, hogy meg nem hal ez mai napon.

És a Cleophas mester megköszéné ezt a császárnak, és elbúcsúzózik tőle.

Mikoron meghallotta volna ezt az császárné, hogy esmét megmenekedett volna az császár fia az haláltól, esmét az császárra futamék, sírással és jajgatással, és mondá:

- Ugyan megölem magamat, látván, hogy felséged nem akar bosszút éröttem, nyavalyásért, állani.

Mondá az császár:

- Isten megoltalmazzon attól. Ne gondolj efféle hitványságokat, mert magadat elvesztenéd mind testestől-lelkestől, műnket pedig örök székenbe kevernél.

Felelé az császárné:

- No, nem fogadsz szót, felséges uram; de nyilván úgy kezdesz fiaddal járni, mint egyszer egy király járt az ő hopmesterével.

Mondá az császár:

- Mint járt volt véle? Öremest hallanám az históriát.

Felelé az császárné:

- Ím megbeszélem felségednek.

XIV A FOGVATARTOTT KIRÁLYNÉ

[INCLUSA]

Tizenharmadik novella. A császárné hetedik és utolsó története

Vala egyszer egy gazdag király, ki igen szép feleséget vőn magának. És azt oly igen félté, hogy udvarában a kapu mellett egy szép tágas tornyot csináltata, és abba rekeszté szép feleségét, és az toronynak kolcsait mindenkoron az zsebbe viseli vala. Az asszony pedig ezen igen bánkódik vala. Nappal pedig az ablakon kinéz vala az utcára az városban, és az ablakban ülén, ott varrogat vala.

Jöve pedig az király udvarába egy széptermetű jeles vitéz, szolgálatot keresvén. És mikoron az torony mellett elmenne szolgálival, meglátá őtet a királynéasszony, és meggerjede az ő szűve szeretettel az vitézhöz; és kehénteni kezde az ablakban. Az vitéz hallván az kehentést, feltekénté az ablakra, és látá ott a királynéasszonyt. És felette igen csudálkozék az ő szépségén, és az ő szűve gerjedni kezde szeretettel őhozzája. És süvegét vetvén, és térdet hajtván néki, elméne onnét.

Bemenvén ezokáért az vitéz az királyhoz, kínálá az királyt szolgálatjával. Mondá az király ömagában:

- Jeles termetű ember ez; bizony üdövel hasznát vehetem ennek.

És szörzé az vitézt huszonöt lóra.

És nagy frissen viselé magát, és szorgalmatos lön a királynak kedve keresésében. De mindenkoron az toronynak ablaka alá megyen vala mórálni. Az királynéasszony pedig csak nem hal vala meg érette. De semmiképpen szömbbe nem férének egymással. Egyszer tehát, hogy ott jár vala az ablak alatt, az királynéasszony az bal csöcsét megmutatá néki, és egy cédulácskát vete néki az ablakról. Abban pedig megtanítá az vitézt, mit cselekedjék, hogy szembe juthatnának egymással.

Egyszer a király hértelen kiméne vadászni. És nem lön senki, ki kiment volna véle, hanem csak az udvarbéli inasak. Mondá az király az úton:

- Nem tudom, hol járnak az uraim, hogy nem megyen senki velünk. Az én vitézem is nincsen itt.

Azonközbe elérközék az vitéz.

Mondá az király:

- Későre jöttek utánam.

Mondá az vitéz:

- Felséges uram! Nem mi bűnünk, hanem a hopmesteré, ki nem tette hírré minékünk, hogy felséged ki akar jöni vadászni. Bizony, ő dolga volna, hogy ugyan az udvarban laknék, és szünetlen vigyázna felségedre, és üdején jelentené az vitézeknek a tefelségednek akaratját. Úgy tudnának hozzákészülni, hogy mindenkoron alkalmas üdőben jelen volnának.

Mondá az király:

- Semmirekellő az hopmester. Ezokáért innét tova te légy hopmesterem. Ám csináltass magadnak házat az udvarban, valahol szereted.

Mikoron ezokáért hazamentenek volna, az vitéz, az új hopmester, mindjára elhívata az kőműveseket és az ácsokat és meghagyja nekik, hogy az kapu mellett való torony mellett építenének házat öneki; mint a királynéasszony az cédulában azelőtt megtanította vala őtet. És mikoron építeni kezdenének, eljőve az király, és mondá:

- Igen hitvány helyre építet az házat.

Felelé az vitéz, az új hopmester:

- Felséges uram, igen jó helyen leszen itt: mert szinte az kapuba, és az egész udvarba vigyázhatok innét és mindenkoron eszembe vehetem, ki be- és kimegyen.

Mondá az király:

- Ez is jó.

Megépítteté ezokáért a házat a torony mellett, hogy az toronynak az egyik fala az ő házának az egyik hosszú fala lön.

És mikoron megkészült volna az ház, elbocsátá mind a kőműveseket, egytől megválva, kit behíva az végső boltba, és mondá neki:

- Szerelmes barátom. Egy dolgom volna, melyet reád kellene bíznom, ha hited volna és veszteg akarnál hallgatni. Én pedig nagy ajándékot adnék tenéked.

Felelé az kőműves:

- Vagyon hitem.

És megesküvék az hopmesternek, hogy veszteg akarna hallgatni.

És mondá:

- Látod-é: ezen lyukaszd által a falt, hogy egy ember be- és kibúhassék rajta.

És a kőműves mindjára általlyukasztá. Az hopmester ada egy gira aranyat a kőművesnek, és avval elbocsátá.

És az hopmester bebúvék a toronyba az királynéasszonyhoz. És ott erősen ölelgeték egymást és játszadoznak egymással. És mikoron megelégedtenek volna, az királynéasszony ada egy aranygyűrőt az hopmesternek ajándékba, hogy az lönne az ő szeretetinek az jele. És az hopmester esmét kibúvék a toronyból az ő házába. És a királynéasszony egy nagy szőnyeget függeszte az lyuk elejbe.

És ezt e gyönyörűséges játékot űzik vala gyakorta egymással, az hopmester a királynéasszonnyal.

Történék egyszer, hogy az király kiméne vadászni. És mikoron sokáig vadásztanak volna az hévségben, szállának a lovakról egy erdő mellett. És mikoron ott az árnyékban nyugodnának, elaluvék a hopmester az fűben a király mellett. És mikoron a karját kinyújtotta volna, meglátta az király az hopmester ujján a gyűrőt, és megismeré az gyűrőt, hogy az volna, melyet ő az királynéasszonynak adott volna az első elháláskort. És mondá az hopmesternek:

- Hol vetted ezt e gyűrőt? Énnékem is egyszer szinte olyan gyűröm vala.

Felelé az hopmester:

- Egy húgom adta ajándékba énnékem örök emléközetre.

Mikoron tovább vadásztanak volna, mondá az hpmester az ő szolgáinak:

- Ha az király megkérde, hová mentem: mondjátok néki, hogy az álom után a hideg kezdett borzongatni, azért mentem haza.

És mindjárást beméne házába és bebúvék a toronyba az királynéasszonyhoz, és mondá:

- Szerelmes szívem, az király meglátta az gyűrőt az ujjamban, és megkérde, hol vettem. És mondá, hogy őnéki is szinte olyan gyűrője volt egyszer. Félek, hogy hazajövén, még kezdi tőled a gyűrőt előkérni. Nesze ezokáért, és tödd el.

És a királynéasszony eltévé az gyűrőt egy ládába.

Mikoron a király hazajött volna és a sarkantyút levetette volna, mindjárást felméne a toronyba és megnyitván az ajtókat, mondá az királynéasszonynak:

- Szerető feleségem, hozd elő az gyűrőt, melyet az első elháláskor néked adtam vala, hogy az én tehozzád való jóakaratomnak örökké való jele lönne.

Mondá az királynéasszony:

- Metszen felséged véle?

Felelé az király:

- Öremest meglátnám.

És a királynéasszony elméne az ládához, és megnyitván azt, kivévé az gyűrőt, és adá azt a királynak. Látván a király az gyűrőt, mondá:

- Bezzeg szinte olyan gyűrőt láték ma az hpmester ujjában; és azt tudtam, hogy ez gyűrő volna, és kétségbe estem vala hozzád. Igenis haragudtam vala reád, de kérlek, bocsásd meg.

És kiméne az toronyból.

Annakutána jövének valami jeles népek a hpmesternek hazájából hozzá, és azoknak jeles ebédet készíté. És kéré az királynéasszonyt, hogy ő is ott lönne az vendégekkel, és vigadna vélek. És mikoron az vendégek eljöttek volna, eljöve az királynéasszony is, szép ruhákban felöltözvén, és együtt kezde vigadni az vendégekkel.

Mikoron hallotta volna az király az sípszókat, megkérde szolgáitól: mi dolog volna? Mondának az királynak: „Jeles emberek jöttek a hpmesterhöz az ő hazájából, azokkal vigadik mostan.” Mondá az király:

- No, én is odamegyek, és vigadok vélek.

És mindjárást odaindula. És mikoron bejött volna az házba, felszekellék az hpmester, és leülteté az királyt az vendégek mellé. És az királynéasszony vén egy kappant az tálból, és tevé azt a király elejbe, és mondá:

- Felséges urunk, felséged egyék, és vigadjon velünk.

Reátekénte, és elcsudálkozik vala az ő szépségén, és gondolá, bizony ez szép asszony, szinte olyan, mint az én feleségem.

- Kicsoda ez az asszony?

Felelé az hpmester:

- Felséges uram: én szeretőm és galambom.

És nem győze eleget reánézni.

Mikoron elkölt volna az ebéd, mindjárt felkele az király. És könyörge az hopmester a királynak, hogy tovább akarna mulatni; de az király mondá:

- Nem lehet, mert jeles dolgom vagyon.

Mikoron a grádicson lassan alá kezdene menni: az királynéasszony beméne az boltba, és a toronyba búvák a lyukon által. És ruháit leveté, és az heti ruhákba öltözék mindjárt. És az ablakba üle, és varrani kezde. Azonközbe felérkezék a király az toronyba, és igen megnézegeté az závárokat: és mind épen találá őket. És bemenvén az toronyba, megtalálá ott az királynéasszonyt, hogy az ablakban varrana. És ölelgetni kezdé őtet, és mondá:

- Szerelmes feleségem, megbocsáss, mert kétséges löttem vala hozzád. Mert ma az hopmesternél voltam ebéden, ez az ő szeretőjét is hozta vala oda. Éltembe soha nem láttam, hogy egy asszonyállat oly hasonló volt volna az másikhoz, mint az vala tehozzád. Úgy kelék fel, hogy feljöjjenek, és meglássam, ha mégis itt vagy. Kérlek, hogy megbocsáss.

És mondá az királynéasszony:

- Nem nagy csuda ez, mert egy ember a másikhoz hasonló.

Mikoron ezt az játékot egynéhány esztendeig üzte volna az hopmester az királynéasszonnyal, egybetanácskozána, hogy egymással el akarnának menni az hopmesternek hazájába. És a hopmester beméne az királyhoz, és mondá neki:

- Felsőges uram! Immár egynéhány esztendeje vagyon, hogy híven szolgáltam tefelsőgedet: könyörgek tefelsőgednek, hogy immár felsőged elbocsásson haza, mert örökségemhöz és nemzetségemhöz kell látnom.

Mondá az király:

- Maradj itt, ím jószágot adok, és jargalásod lészen.

Felelé az hopmester:

- Felsőged eleget adott énnékem. Csak egy dolgot kérek felsőgedtől.

Mondá az király:

- Megadom, valamit kérsz.

Mondá az hopmester:

- Felsőged adjon levelet, hogy az én szeretőmet, kit felsőged látott házamban, szabadon elvihessem velem haza.

Mondá az király:

- Vidd el szabadon.

És a hopmester eltakarítá az királynéasszony kéncsét, mind az ő maga gyűjtött kéncsét a hajóra. Annakutána elbúcsúzána a királytól, elvivé véle az királynéasszonyt a hajóba, és elindítván a hajót, menten menének.

Reggelre kelvén, a király felméne az toronyba, hogy ott mulatna az ő szép királynéasszonnyával. És mikoron megnyitotta volna az tornyot: tehát csak az helye vagyon. És mikoron az toronyban széllyel keresködnék, és a szőnyeget felemelte volna, látá az nagy lyukot, melyben be- és kijártanak vala. És mindjárt sírni és jajgatni kezde és az hopmestert átkozni: de hejába.

És mondá az császárné az Poncius császárnak:

- Hallá-e felséged az példabeszédet? Igen hiszen felséged a hét mesternek, szinte mint a király hűn az hopmesternek: de félek, hogy ők csak ezen járnak, hogy mind engemet, mind felségedet szégyenbe ejtsenek.

Felelé az császár:

- Légy békességes: holnap az nap, hogy meg kell halni az én fiamnak.

Reggelre kelve esmét parancsolá az császár, hogy kivigyék az ő fiát felakasztani. És mikoron látta volna az városbeli nép, hogy kivinnék, erősen keserülik vala őtet. És elől találá őket az hetedik mester, Joachim, ki igen vén vala. Látván azt az császár fia, térdet-főt hajta néki. És az mester szóla nékik, és mondá:

- Barátim, ne siessetek véle. Reménységem vagyon, hogy megszabadítom őtet.

És az nép könyörgeni kezde neki, hogy igen sietne az császárhoz, és mentené meg az nemes iffiat. Az Joachim mester sieté az császár elejbe, és leesvén előtte, köszene néki. Felelé az császár:

- Isten elveszesse dolgaidat.

Mondá az mester:

- Mit vétettem valaha felségednek?

Felelé az császár:

- Nem vétettél? Néked ajánlottam vala az én fiamat, és az te társaidnak, hogy oktatnátok és bölcsességre tanítanátok őtet; de tū néma bolondot töttetek benne. Annakfelette latorságra tanítottátok, mert erőszakot akart művelni feleségemen. Ezokáért ám felakasztják. De bizony ti is meghaltok övéle egyetembe!

Felelé az mester:

- Felséges uram! Nem néma az tefelségednek fia. Ihol fejembe fogadom, hogy holnap reggel szól felségeddel, ha addig élhet. És csudálkozol az ő bölcs beszédin. És akkoron megmondja felségednek, mely igen hamison vádolta őtet a te feleséged előtted. Meg is bizonyítja. Annakutána vége lészen ez vesződésnek.

Felelé az császár:

- Ha ez így lönne, megelégedném véle.

Mondá az mester:

- Felséged higgye az én beszédemet. De ha el nem akarod hinni, és megöleted fiadat, úgy lészen dolgod, mint egyszer egy vitéznek dolga lön, mikoron az ő feleségének vérét látta volna.

Mondá az császár:

- Mint lön annak dolga? Öremest hallanám az históriát.

Felelé az mester:

- Megbeszéli az históriát, ha felséged visszahozatná az ő fiát az fogházba.

És az császár elküldé, és visszahozatá az fiát. És az Joachim mester elkezdé és megbeszélé az császárnak az példabeszédet.

XV AZ ÖZVEGY

[VIDUA]

Tizennegyedik novella. A mesterek hetedik és utolsó története

Vala egyszer egy vitéz, kinek egy igen szép felesége vala, kit igen kedvel vala, annyira, hogy soha nem lehet vala nála nélkül. Lőn ezokáért egyszer, hogy kockát játszadozának egymással; és az asszonyi állat az kockát vetvén, az kezét üté az késbe, mely az ura kezében vala, és vére kezde járni az kezéből valamennyére. Látván ezt az vitéz, elijede és elhala: és mikoron elájult volna, az felesége vízzel megöntené őtet, hogy esmét felébresztethetné. És mikoron szömeit megnyitotta volna, mondá:

- Hamar hozzatok papot, mert ezennel meg kell halnom, hogy láttam az én szerelmes feleségemnek véré.

És a szolga elfutamék a papért, hogy hamar eljönne, és meggyóntatná az urát, és Urat adna néki. De minekelőtte visszatérne az szolga, meghala az vitéz.

És mikoron megholt volna az vitéz, nagy siralom és jajgatás lőn annak házában. És az vitéznek a felesége siratja vala az urát, mondván:

- Jaj én szerelmes és tekéletes uram! Hová hagyál engemet, szerelmes szívem? Meggyek? Soha nem házasulok én immár. Olyan lészek, mint egy görlice, mely mikoron a társa meghal, soha annakutána mással nem társalkodik. És soha zöld ágra nem ül, hanem mindéltig aszu ágra az nagy bánatnak miatta.

És mikoron eléggé siratták volna az megholt vitézt, nagy tisztességgel eltemeték őtet.

És mikoron immár eltemették volna őtet, a koporsóra ledőle a felesége, és mondá:

- Jaj szívem, nagy szeretetből megholtál, látván az én véremet! Én is meghalok érőttem, és e koporsóról el nem megyek.

Mondának az ő rokoni:

- Mit vesződöl? Jőjj haza és az szegényeknek adj alamizsnát az jámbornak lelkéért: avval többet használsz, hogynem itt való léteddel.

Felelé az asszony:

- Átkozott tanácsok vagytok. Hogy-hogy mehetnék el az én szívemnek koporsójától, ki énhozzám való szeretetiből megholt, látván az én véremet?

Mikoron ezt az ő nemzetsége meghallotta volna, mondának néki:

- No, ha egyebet nem művelsz benne: ime ide az cinterembe házacsát csinálunk, lakjál itt remete módra, és mi gondodat viseljük, és mindenképpen eltáplálunk.

És ekképpen házacsát csináltatának oda néki az cinterembe, és abban marada.

Vala pedig az üdőben olyan törvény az országban, hogy mikoron valami gonosztévő embert halálra ítélnék vala, mint az lopókat az akasztófára: tehát az hispánnak kell vala az felakasztott embert az akasztófán egy hétig őrizni. Ha pedig nem jól őrzi vala, hogy addig ellopják vala az felakasztott orvot az akasztófáról, tehát az hispánnak mind feje, mind jószága elvesz vala miatta.

Lőn pedig azon a napon, mikoron eltemették az vitézt, hogy egy orvot is felakasztanának. És az napon igen erős és hideg üdő vala. Estve, mikoron besetédett volna, az hispán forgolódik vala az akasztófa környül páncéljába és sisakjába, és igen dedereg vala az erős hidegben. Végre mondá:

- Bizony ezt meg nem állhatom. Ám ott egy világot látok, odamegyek fűtezni.

És mikoron mind az világ után ment volna, végre juta az cinterembe, az kis házacskához, ahol az eltemetett vitéznek özvegye kesereg vala. És zörgetni kezde az hispán. Mondá az asszony:

- Kicsoda zörget?

Felelé az hispán:

- Én vagyok. Kérlek az istenért, bocsáss be, mert ezennel meg kell hálnom, oly igen fádom.

Mondá az asszony:

- Nem bocsáthatlak be, mert én immár apáca-módra lakom itt.

Mondá ez:

- Tisztelendő asszonyom, nyisd meg, mert én vagyok az nemes ember, az hispán, az tü szomszédotok.

És az asszony megnyitá az ajtót, és bébocsátá az hispánt.

És mikoron megfűtezett volna, beszéleni kezde az asszonnyal, és mondá:

- Szép szömély vagy, asszonyom, és házasságra méltóbb volnál hogynem mint apácaságra. Mikoron emberférfiúra találnál, egynihány gyermekeket hozhatnál ez világra. Jobb volna ezokáért, hogy ennek ez apácaságnak békét hagynál.

Felelé az asszony:

- Hispán uram! Ha én ezt tudtam volna, hogy így kezdenél engemet tanácsolni, bezzeg be nem jöttél volna az ajtón. Nem kell énnékem senki házossága. Egy férfiú sem hál énvelem soha. Meghidd, hogy immár befedve tartom köldekömet. Inkább akarok szörnyű halállal meghalni, amint megholt az én jámbor vitézem is az ő énhozzám való nagy szeretete miatt, hogynem mint valamely férfiúval akarnék közesködnem.

Mikoron ezokáért az hispán megfűtezett volna, megköszéné az asszonynak, és esmét az akasztófa felé méne. És mikoron az akasztófa alá jutott volna, látá: tehát ellopták az akasztott embert! És elijede, mert tudta vala az országnak erős törvényét. És alá-fel ballaga és nem tuda mit tönni. Végre esmét az cinterembe méne, és bekiváncozék az nemes apácahoz. És mikoron megértötte volna, hogy az hispán volna, mindjárást megnyitá az ajtót és bebocsátá. És mondá az hispán:

- Tisztelendő asszonyom, nem jól jártam. Soha nem tudom, mit műveljek: mert ellopták az akasztott embert. Tudod pedig, mely igen erős törvény vagyon az országban: fejembe és jószágomba jár. Kérlek tégedet, szerelmes asszonyom, adj jó tanácsot, mit kelljen művelnem?

Az nemes apáca megszömlélé az hispánt, és látván, hogy jeles nyakas férfiú, és igen szép szömély volna, ottan gerjedni kezde az szüve hozzá, és mondá néki:

- Jó tanácsot adhatnék, és könnyen megszabadulnál; de ingyen nem mondom az tanácsot.

Mondá az hispán:

- Mind azt tevő lések, azmit kívánsz tőlem, csak jelentsd meg tanácsodat, hogy el ne vesszek.

Mondá az apáca:

- Ha tudnám, hogy jó szörszámod volna az kék vászonba, tehát hozzád mennék; ha ezokáért azt ígеред, hogy elveszesz engemet, tehát megmondom az tanácsot.

Mondá az nemes ember, az hispán:

- Hadd próbáljuk meg előszer. Annakutána bátor.

És az nemes apáca megpróbálá az hispánt. És mikoron egy jó üdeig megpróbálta volna, mondá az hispánnak:

- Szűvem-lelkem ez az tanács: jere, megnyissuk az én eltemetett vitézemnek koporsóját; és vidd el az testet, és kösd az akasztófára, és az emberek azt tudják, hogy az az orv, melyet felakasztottanak volt. És ekképpen megmeneködel.

Mondá az hispán:

- Jere bátor, jó lészen.

És elmenének, és megnyiták az koporsót, és kivévék az testet.

De mondá az hispán:

- Megismerik, hogy nem az orv: mert egy újon vágott seb vala az orcáján. Ennek pedig nincsen.

Mondá az nemes apáca:

- Vágj egy sebet mindjárt az orcán.

Felelé az hispán:

- Bizony, általlom ezt művelni, mert ez jámbor igen jó szomszédom és jeles barátom vala.

Mondá az apáca:

- Add ide az szekercét.

És fogván az szekercét, nagy sebet vága az holttestnek az orcáján.

Mondá esmét az hispán:

- Füle sem vala az orvnak.

És az apáca mind az két fülét elmetszé az urának.

Mondá esmét az hispán:

- Monya sem vala.

És az apáca megfogá az kést és elmetszé az urának mind az két monyát.

Annakutána felvevé az hispán az vitéznek testét, és az akasztófára felköté. És az emberek látván az akasztófán az holttestet, mind azt tudják vala, hogy az orv volna; maga az nemes vitéznek teste vala.

Egy hét múlva méne az hispán esmét az apácahoz. És az apáca nagy ölelgetéssel fogadá őtet be. És az hispán igen megköszéné néki az jótanácsot, mellyel megmeneködött vala. És mondá az apáca néki:

- Jó hispán uram, hadd próbáljuk mégis egyszer az kék vászonbeli szörszámot.

És újonnan megpróbálják. Egy jó üdő múlva, mikoron eléggé próbálták volna, mondá az apáca:

- Jere immár az paphoz, had esködjünk egymással. Mert ég alatt nincsen, kit oly igen szeressek, mint tekegyelmedet.

Felelé az hispán:

- Bizony én meg nem esköszem veled. Mert ha szinte mostan szeretsz ez próbálásért, de ez az szeretet nem lönne állandó. Mert azelőtt is igen szeretted vala az nemes vitéz uradat, az én jámbor szomszédomat, de hamar elfeledközel arról. Sőt arcul vágád, mind az két fülét és monyát elmetszéd. Maradj ezokáért itt, szent apácaságodban.

És elméne.

És hat hónap múlva dagadni kezde nemes apácaasszonynak a hasa. És a tizedik hónapra szép kettőseket hozza ez világra. És példa lön minden embereknek, melyből megtanulhatják, mely igen tekéletes elműek legyenek az asszonynépek, és mely igen állhatatlanok legyenek az ő ígéreteken, végezéseken és minden dolgokban.

És mondá az Joachim mester az császárnak:

- Megértötte-é felséged az példabeszédet?

Felelé az császár:

- Jól. Bezzeg lator asszonyállat volt ez. No, jó mester, nem járok immár az én feleségemnek szava után. Csak hogy hallhatnám az én fiamnak szavát egyszer, öremest meghalnék annakutána.

Felelé az mester:

- Felséged holnap gyűtse egybe az fejedelmeket, az tanácsokat és urakat; és azok előtt meghallja felséged az ő szavát.

XVI ✂ DIOCLECIÁNUS MEGSZÓLALÁSA

Másodnapon bevivék az hét mesterek az császár fiát az császár udvarában. És mikoron bement volna az palotába az mesterek előtt, az császár elejbe méne és kezét nyujtván, mondá:

- Felséges uram, édesapám! Isten éltesse felségedet sok esztendeig minden jóba.

Hallván az császár az ő édes fia szavát, elájula. És midőn rózsavízzel megkenték volna az homlokát, ébrede. És mikoron az fia esmét szólni kezde az atyjának, nagy örömbe lőn az császár minden ő egész udvarával.

És Dioclecián mondá az atyjának:

- Felséges uram és atyám! Minekelőtte megmondom minden szükségemet előtted és az uraim előtt, kérem felségedet, hogy hozassa ide az császárnét minden ő leányival. És midőn jelen léssen, annakutána megmondom az én mondomat.

És az császár megparancsolá, hogy az császárné minden leányival eljönne és jelen lőnne. Eljőve az császárné nagy nehezen és bánkódva. És az fia meghagyja, hogy renddel állanának az császár előtt és az egész udvar előtt. És rendbe állának. És az császár fia szólni kezde, és mondá:

- Felséges uram, édesapám! Tefelséged látja-e ezt e magas leányt, mely zöld bársonyban vagon?

Felelé az császár:

- Jól látom. Feleségem igen szereti azt, és gyakorta ajánlotta azt énnékem.

Mondá az császár fia:

- Felséges uram, tefelséged vonassa le róla minden ruháit, hogy mezítelen álljon előtted és mind az uraim előtt. És annakutána megismeri felséged az császárnénak jámborságát, és minémű leányai legyenek az ő udvarában.

Felelé az császár:

- Édes fiam, nagy szemérem volna ez ennyi sok jámbor előtt.

Mondá az fia:

- Felséged parancsoljon, hogy levetközzék. Mert ha nem műveli, magam kezdek hozzá és levetköztetem.

Parancsolá ezokáért az császár, hogy levonnák minden ruháit róla. És mikoron levonták volna minden ruháit, hogy mezítelen ott állana: - tehát az szép leánynak az két lába között egy alkolmas koltója vagon!

Mikoron ezt meglátták volna mind az császár, mind az udvarbeliek, elcsudálkozának rajta, és nagy zenebona lőn mind az egész udvarbeliek között. Mert némelyek kacagják vala, némelyek pedig csikorgatják vala fogukat, és átkozák vala az császárnét és mind az asszonynépeket, és szidalmazták vala azoknak álnokságokat.

És mondá Dioclecián az atyjának:

- Felséges uram, édesatyám. Felséged azt mondá, hogy az császárné igen szerette ezt e leányt. Ne csudálkozzék felséged rajta, mert többszer hált evvel, mind éjjel, mind nappal, hogynem felségeddel.

És mondá az császár:

- Vaj gonosz álnok latorné! Lám, ez széles világon sem volt álnokb és latrabb teremtetett állat tenáladnál!

És meghagyja, hogy mindjárt fejét vennék az császárnénak, és hogy az koltogató leányt megégetnék.

De az császár fia mondá az atyjának:

- Felsőges uram, nem kell sietni az törvények kiadásával. Hadd legyen nyilvánban minden ő vétke. Annakutána úgy kell őtet megbüntetni.

És mondá az császár:

- Ám előtted vagyom. Cselekedjél az te ítéleted szerint.

És szólván az császár fia, mondá az atyjának:

- Felsőges uram, és édesapám! Mikor felséged utánamküldött volna az császárnénak esztékéléséből: megnézők az én mesterimmal az csillagokat, ha jó volna-é mennem, avagy nem. És úgy jelenték az csillagok, hogy ha megtérnék mindjárt, tehát szidalmas halállal kellene meghalnom. De ha megtérvén, hét napig megtartóztatnám magamat és senkinek nem szólnék semmit: tehát megmeneködném. Ez az oka, hogy hét egész napig nem mertem szólni senkinek. Hogy az császárné engemet megvádolt felséged előtt, hogy én erőszakot akartam volna művelni rajta: az mind hazugság! Értette volt ő ugyan mindenképpen, hogy reávonjon, és váltig ölelgete, és megmutatá kebelbéli szép almáit és hegyes köldekét; de nem teheté szerét. Hogy látá, hogy reá nem bírhat: úgy kezdé magát körmelni és ruháit szaggatni, mint tefelsőged látta.

Hallván ezt a császár, igen megharagvék. És mondá az császárnénak:

- Oh, te átkozott, gonosz és álnokságos teremtetett állat! Nem voltam-é elég tenéked és az te nagymonyú leányod, hogy még fiamat is reá akartad vonni?

És az császárné elejbe esvén, kegyelmet kezde kérni. Mondá az császár:

- Oh, minden rendbéli asszonyállatok között átkozottabb és alábbvaló latorné! Nem egy halált, hanem hármat érdemlettél!

És szóla az császár fia, és mondá:

- Nyilván vagyom én édes szerelmes uram-atyám felségednél, hogy ez te álnokságos feleségednek hazugságáért mindennap akasztani vittenek. Mindazáltal az én mesterimnek okosságok és bölcseségek által az Isten engem az haláltól megszabadított.

Mondá az császár:

- Oh, szerelmes fiam, áldott legyen az szempillantás, amelybe születél, miért hogy hallak tégedet oly szépen és bölcsen disputálni. De az okosság azt adja előmbé, mivelhogy az te mesterid is néminemű hasonlatosságoknak szépen előbeszélésével szabadítottanak meg tégedet az haláltól: hogy te is valami hasonlatosságból vött példabeszédet, melyet elméjükbe befoglalván, vidámbak lehessünk, mielőttünk szép renddel előbeszélj.

Erre az császárnak fia felelé:

- Parancsolj annakokáért kegyelmes uram, hogy mindenek, még én szómnak véget vetek, csendességbe és vesztegetességbe legyenek, és hallgatással nékem kegyelmet tegyenek. És azt bizonyos büntetéssel parancsoljad, és ekképpen meglészen, hogy az felvetett törvénynek mind én magam, mind felséged felől, mind isteni és emberi törvény szerint elég legyen.

Az császár legottan az udvari szolgálival mindeneknek vesztegetességre és hallgatásra való parancsot ada. És annakutána az császár fia nagy szép hasonlatosságot kezde beszélni, amint következik.

XVII A BARÁTOK [AMICI]

Tizenötödik novella. A császárfi története

Vala egykor egy fő, választott, nagy renden való vitézlő ember, kinek csak egyetlen egy fia vala, mint én tünéktek. Kit ők igen szeretnek vala. Ezt az atya messzeföldre egy bölcs mesternek ajánlja, hogy azt az jó és tisztességes erkölcsokban és deáki tudományba oktattá és tanítaná. Kinél mikor hét egész esztendeig tanult, egykor hazakévának őtet az ő atyja és anyja. Küldének ezokáért levelet néki, hogy minden halasztás nélkül hazajöjjen, miképpen te is engemet hazahivattál. Az fia mindenbe akar az ő atyjának engedni; hazament vala, azmint néki meg vala az ő atyjától parancsolva. Kinek hazajövésén az ő szülei felette igen örülnek és vigadnak vala, mivelhogy tisztas és ékes iffiú is volna.

Történék továbbá, hogy egykor asztalhoz atyja és anyja leültek volna, fiok pedig fenn forgo-lódván az asztalhoz való szolgálatnak gondját viseli vala. Egy filemile az ablakon bérepüle, és csuda gyönyörűségesen és szépen szól vala. Melyet mikor az vitézlő ember, az atya meglátott volna, mondá:

- Bizony, hogy ékesen és gyönyörűségesen szól! Bezzeg jó lenne annak dolga, ki ez gyönyörűséges éneket értvén, azt megmagyarázhatná.

Az fia pedig mondja vala, hogy ő mindent ért. De félne azon, hogy ha megmondja, hogy atyját megháborítaná. És az atya mondá:

- Beszélj meg fiam az éneklésnek az ő értelmét, és annakutána meglátom, ha kelljen-e reád haragudnom. Azután feleségem is, az te anyád hallja meg.

Akkoron az ő fiok elkezdvén, mondá:

- Az filemile jelenti, hogy én gazdag, nemes és hatalmas ember leszek. Elannyira, hogy ti mindnyájan tisztességet tesztek. Kiváltképpen pedig atyám kezem mosdására való vizet tart, anyám pedig kézkendő-t tart. Ez háborít titeket meg?

Mondá az atyja:

- Soha te azmíg élsz, nem éred, hogy én és az te anyád szolgáljunk tenéked. Mert megbizonyítom, hogy az filemile hamisan énekelt, és hogy te is hazudtál.

Mikor ezeket megmondta volna, fiát ragadván, az tengerbe veté, mondván:

- Ez ám az filemile éneklésének megmagyarázása!

De holott az ő fiok úzásba felette igen tudós vala, az tengerbe egy kőszálra úszá, és ott harmadnapig étlen lőn. Harmadnap elmúlva, mikor egy hajóval eveznének ott elő, az iffiú éhség miatt kényszerítettvén, az hajósmestereket és az evezőket felszóval megszólítá, hogy őtet az hatalmas Istennek neviért segéllenék meg. Az hajósok és evezők mikor látták volna az ifjúnak szép termetét és ékes voltát bevivék az hajóba, és üdegen földre viszik vala. Mikor ezokáért az kifogó helyre jutottanak volna, egy városban lakó hercegnek árulják vala az iffiat, és néki adák. Ez mikoron eszébe vötte volna, hogy az ifjú eszesen viselné magát, és minden reábízott dolgot hívséggel és szorgalmatossággal megszerezne, jól kezdé őtet tartani és szüve szerint szeretni.

Az üdő közben annak az tartománynak királya gyűlést hirdete, hogy minden urak, főemberek, hercegek és az ő birodalmába való szín-nép az ő gyűlésébe és tanácsába jelen lönnének. Hallván ezt az herceg, azki az ifjat megvötte vala, holott immár tudja vala, hogy az iffiú nagy bölcsességgel, eszességgel, tudományival és drága elméivel volna: felékesíté véle együtt az iffiat is, és elvivé véle. Mikoron az királynak parancsolatjából mind begyülekeztek volna, az király így kezdé az ő beszédét:

- Én szerelmes hüveim! Hogy gyűlésemnek okát mi légyen, megértsétek, tinéktek rövid beszéddel megjelentem. Avagy eszem, avagy iszom, avagy valamit cselekeszem, az hollók mindenkor környülem forognak és repesnek, elannyira, hogy az ő rettenetes kákogásokat irtózással hallgatom, és ezeket nagy bánkódással látom. Hogy ha valaki volna, azki énnékem ezt megmondhatná, miért kákognak, és miért járnak mindenütt utánom, és őket azután elűzhetné éntőlem, hogy többé vissza reám ne térnének, és az ő iszonyú kákogásukat ne hallanám: annak leányomat feleségül adnám, és halálom után minden jószágomon örökessé birodalomban hagynám.

Mikor ezeket az király megmondotta volna: senki nem vala, azki az ő kívánságára megfelelhetne és eleget tehetne. Mert senki nem tudja vala, mit akarnának az hollók az ő iszonyú kákogásukkal. Az iffiú pedig az ő urát, az herceget megszólítá, és mondá néki:

- Hogyha az király fogadásának állana, én az ő kérdésére és kívánságára eleget tennék és megfelelnék.

Mondá az herceg:

- Megmondhatom-é ezt, avagy írásom által megjelenthetem-é bizvást az királynak?

Felelé az iffiú:

- Nincs drágább életemnél, kibe fogadom, hogy az ő kérdésére megfelelek.

Az herceg legottan az király elejbe menvén, mondá:

- Esmerek én, felséges uram király, egy bölcs embert, ki minden órába az te kérdésedre megfelelhet. És hogyha azmit az fejedelmek és az urak előtt fogadál, azt önéki beteljesítéd: az te kívánságodnak is eleget teszen.

Felelé az király:

- Az én országomnak drága koronájára esköszem, hogy valamit fogadtam, abban állhatatosan megállok, és beteljesítem nagy hívséggel.

Hallván ezt az herceg, legottan az iffiat az királyhoz vivé. Az király pedig az iffiúnak mondá:

- Oh, te jámbor iffiú, megfelelhetsz-é az én kérdésekre?

Felelé az iffiú:

- Én, felséges uram-király, felségednek megfelelni kész vagyok. Az kérdésnek pedig feleleti ebbe áll: három holló jár teutánad, vagy lovadon vagy kolyadon valahová mégy és megjössz. Azt kívánod megtudni, miért művelik ezt? Ekképpen fejtem meg ezokáért az te kérdésedet: Lön egyszer, hogy egy bokor holló, egyik hím, az másik nőtíny, költették volna ki az ő fiokat. Akkor pedig, az üdőbe, azon tartományba nagy éhség támadott vala, elannyira, hogy az éhség miatt sok emberek, vadak, madarak és mindenféle állatok sokan meghalának. Az kiköltetett hollófiú az fészekbe hagyatott vala; az anyjok őt elhagyván, soha hozzá nem jó vala fiához, melyet mikor az apjok, az holló látott volna: az ő apró fiait az nagy szükségbe is valami módon táplálja vala. Elmenvén tőlek és visszajövé,eledelt hozván, az fióka-hollót feltartá, elannyira, hogy mint ő maga, immár repülhet vala. Az hollófiúnak elszökött anyja, mikor egyszer az

apjok-holló honn nem létében hazajött volna, kívánja vala hogy őnékie is köze (lenne) hozzája. Az apjok-holló ellentartván, szemére hányja vala néki, hogy az nagy szükségének idején árvaságra hagyta volna, és ennek okáért semmi közének és nyájaskodásának nem kellene véle lőnni. Az anyjok-holló ez beszéden felháborodván, mondja vala: hogy ő költette volna és szülte volna az hollófiát, és hogy nagy fájdalmot és háborúságot szenvedett volna érette. Azért igazabb dolog volna, hogy ő az anyjával élne inkább, hogynem mint az anyját megvetvén, és csak az apjok-hollóval nyájaskodnék. Ezért járnak felséges uram-királyom utánod, mint egy igaz és hatalmas ítélőbíró után, hogy ezeket megítélvén, igaz és méltó törvényt és igazságot szolgáltatass önékik: melyekkel éljen inkább az hollófiú. És ha azt akarod, hogy ezután az hollókákogások megszűnjenek utánod, igaz törvényt és szentenciát mondj ki nekik. Hogy ha az apjok-hollónál-é, avagy az anyjukkal legyen inkább társasága és együtt való élete? És azután megszűnnek az kiáltástól és meglátod, hogy elrepülnek tetőled.

És mondá az király:

- Igaz és nem hamis szentenciát mondok ezeknek, az mennyire én ez dolgot érthetem. Az én fejemnek koronájára mondom, hogy, mivel az anyjok-holló ilyen nagy szükségnek idején elhagyta volt az ő fiát, méltónak és alkalmatosnak tetszik, hogy ő az ő fiával való társolkodástól és együtt való élestől megfosztassék. De miért hogy ezt veti elő, hogy nagy fájdalmokat és nehéz nyavalyákat szenvedett volna az szülésbe, arra azt felelem, hogy az a fájdalom és bánat öröme változott akkor, mikor látta, hogy az ő mezítelen fia az fészekbe eleven volt. Holott pedig az apjok-holló azonképpen temészthet és ő hollófiát nemzett, továbbá az atyai részről szükségnek üdején megemlékezett, az ő fiát feltartotta: mondom, hogy ő az ő felnevelt fiával éljen, társolkodjék és barátkozzék. Az anyja pedig ne társolkodhassék.

Mikoron az hollók eszekbe vőtték volna ezt az szentencia-kimondást: nagy kiáltással elrepülének, és azután nem láttatának az királytól.

És szóla az király az iffiúnak, mondván:

- Kérlek, mondd meg, ki neved?

Felelé az ifjú:

- Alexander énnékem nevem.

Mondá az király:

- Oh, én szerelmes fiam, ennekutána atyád akarok lenni. És hogyha történendik, hogy az én leányomat feleségül veszed magadnak: bizonyára Aegyptusnak királya lesz.

Mikoron az iffiú az királynál sokáig lakott volna, mindenek igen szeretik vala őtet. Tusakodásba és bajvívásba mindenkor győzedelmes lészen vala. Elannyira, hogy immár senki nem mer vala véle szembemenni.

Ugyanakkor, az üdőbe vala egy császár, kinek Cyrus vala neve, ki az ő szép és tisztos termetivel és nagy bölcsességgel mind az egész földön való fejedelmeket felülhaladja vala, kinek ékességit, és tekéletes drága erkölcsét, drágakövekkel, arannyal, ezüsttel és minden drága császári öltézzel az király kívánja vala látni. Ezeket megértvén Alexander az ő fogadott atyjához bemenvén, és mondá:

- Mind ez világ az Cyrus császárt dicsíri. Azokáért, ha felségednek jóakarója, elmegyek őhozzája szolgálni, csak ezért, hogy az ő bölcsességét megtanuljam.

Felelé az király:

- Jól tetszik énnékem. Azért aranyat, ezüstet bőven végy hozzád, és veled elvigyed. Mindazáltal, ha alkalmatos, előszer az én leányomat, fiam Alexander, vidd haza feleségül.

Felelé Alexander:

- Ments meg felséges uram engem, míg megjövek esmét.

Az király pedig mondá:

- Holott ez legyen kívánságod. Engedek tenéked.

Alexander elbúcsuzván az atyjától, szép öltözettel és vitézi szerszámokkal, felékesített sereggel megyen vala az császárhoz. Kihöz mikor eljutott volna, térdet-fejet hajtván, ékesen köszene az császárnak. Az császár székiből felkelvén, és őtet ottan megcsókolván, mondá:

- Hol vagyon az te lakóházad?

Felelé Alexander:

- Én az Aegyptus királynak fia vagyok, és jöttem császári méltóságodhoz ezért, hogy hatalmasságodnak, ha kedves volna szolgálatom, szolgálnék.

Erre az császár felelé:

- Mindörökké jól legyen tenéked! Öremest akarom szolgálodat venni; és te énnékem asztalnakom légy és étkeket fogjad.

Felelé Alexander:

- Kész vagyok minden kívánságodnak és parancsolatodnak engedni.

És az hopmester lakóhelyt készíté néki. Alexander pedig eszesen és bölcsen viseli vala minden dolgában magát, elannyira, hogy az császár felette igen szereti vala őtet. Nem sok üdő múlva az izraelitáknak királyafia is szolgálni ment vala oda. Kinek neve Ludovicus vala. Ezt is igen szereti vala, és ezt ekképpen fogadá bé, megtudván nevét és lakta hazáját. Kit mikor megkérdezt volna az császár, mondá:

- Vagyok az izraeliták királyának fia, énnékem nevem Ludovicus.

Az császár mondá:

- Alexander énnékem asztalnakom; te azért pohárnokom légy.

Ludovicus ezt a császárnak tisztességesen megköszené. Adta vala azért így egymáshoz őket, kik egymás között elannyiba hasonlók valának, hogy őket egymástól meg nem esmérhetnék. Ők pedig egymást felette igen szeretik vala. Az Alexander ennyibe külemböz vala, hogy ő erős és vastag testtel és jó egészséggel vala. Ludovicus pedig keskeny testtel és vékonyb erővel bír vala. De az ő ábrázatokba és állapotjokba máshoz beillenek vala.

Vala pedig az császárnak egyetlen egy leánya, kinek neve Florentina vala. Kire az atyja halála után az országnak birodalmának szállani kell vala. Ezt az császár felette igen szereti vala, mert igen szép természetű és ékes vala; és ennek tulajdon udvara és házanépe vala. És minden nap, mikor immár az ebédétől fel akarna kelni, kiváltképpen drága étket visznek vala az császárnak asztalára az ő tisztességére, mert ez földi fejedelmeket gazdagsággal és méltósággal felülhaladja. És mikor többet nem akart enni azféle drága készülettel csinált étekből: Alexandertől szokta vala beküldeni a lányának. Honnét Alexander az leánynak szeretetibe és kedvébe jutott vala. Történék azonközbe egykor, hogy Alexander az étkek elkészítésébe volna foglalatos. Viseli vala Ludovicus az asztalnak gondját Alexander helyett, elannyira, hogy az drága étket is ő vinné be az császár leányának; melyre mikor az leány szép szemeit vetette volna, legottan megkérde, ki volna neve és honnat való volna. Megmondá Ludovicus, hogy ő az izraeliták királyának fia volna és hogy az ő atyjának szolgálja most volna. Az leány fejével intvén, mondá:

- Jól vagyon. Legyen szerencsés az te dolgod is.

Ludovicus ezt megköszönvén, és elméne előle. Azonközbe senki nem vala, hogy ki pohárt töltene az császárnak. Mikor Alexander ezt eszébe vötte volna, az ő társának tisztét viseli vala és az császárnak pohárt tölt vala. Minekutána pedig az ebéd elkölt volna, és minden elvégeztetett volna, Ludovicus lefeküvék ágyába. Kit mikor Alexander megértett volna, hozzáméne és mondá:

- Oh, én szerelmes társom Ludovice, mondd meg énnékem, micsoda nyavalyád vagyon?

Ludovicus pedig mondá:

- Felette igen nagy való véletlen nyavalya talála, kibe ugyan jól esmérem, hogy többé ebből meggyógyulásom nem leszen.

Alexander esmét kérdé: mi volna oka ilyen hértelen való nyavalyának, és micsoda részébe volna az ő tárgyainak az fájdalom?

Ludovicus mondá:

- Szívembe való nyavalyám.

Mondá Alexander:

- Tudom én, honnét esett ez e nyavalya rajtad! Mert ma az császár asztalátul való távollétembe az császár leányának az drága étket vitted fel; és annak szépsége és ékes termete sebhette meg az te szüvedet.

Mondá erre Ludovicus:

- Oh, én szerelmes társom és barátom Alexander! Soha ég alatt, föld felett ilyen tudós orvos énreám nem találhatott volna, ki ilyen igazán és nyilván az én szertelen való nagy nyavalyámat megesmérhette és megtudhatta volna, azmint te. Tudjad azért szerelmes társom, hogy énnékem meg kell ebbe hálnom.

Mondá Alexander:

- Légy bátor szíved, melletted leszek, nem halsz ez nyavalyába meg.

Ezek mind meglévén, Alexander az házból kifordulván, méne az városba, és tulajdon saját pénzén szép selyemből szőtt kezkenőt, ki drágakövekkel és gyöngyekkel vala megkészítve, nagy áron megvón, és Ludovicusnak neve alatt az császár leányának, Florentinának vivé. Melyet mikor az császár leánya meglátott volna, mondá:

- Oh, jó Alexander, vajon honnét vött Ludovicus ilyen nagy kécncset? Miért ajándékoz engem ez ajándékkal, holott engem még csak egyszer látott?

Mondá Alexander:

- Felséges asszonyom! Ez az izraeliták királyának fia, ki mindenféle drága szépséges gazdagsággal bővelkődik. Miért pedig ez ajándékot adta felségednek? Tudjad, hogy hozzád való szeretetibe felette igen megbetegedett. Ha meghal: felséged leszen oka. Vigasztalja meg azért felséged.

Mondá az császár leánya:

- Alexander! Ily tanácsot adsz-e te énnékem, hogy az én szüzességembe és hírem-nevembe kárt valljak? Ezt ha más akarná tanácsul énnékem adni: néked intened kellene vala, hogy ne művelném. De látom, hogy holtomat kívánod. Menj el előlem; soha énnékem az eszembe sem volt, nem is művelem. Mert abból énnékem, sem önéki jónkra nem következnek. Azért többé erről meg se emléközzél.

Ezeket hallván Alexander: fejet hajtván, kiméne előtte.

Harmadnap múlva esmét az városba méne; Ludovicus híre nélkül esmét saját költségén drága szép köveket és gyöngyeket vőn, mint annakelőtte. Azokat is Ludovicus neve alatt az császár leányának bemutatá. Ki mikoron ilyen drága jeles szépséget meglátott volna, Ludovicushoz könnyebb és lágyabb szível lőn, és mondá:

- Bizony igen csudálkozom, jó Alexander, hogy te, holott engemet ennyiszer láttál, magad elhagyod, és másnak szolgálván, te nem kérsz engemet.

Alexander felelé:

- Nem feledés indít fel engemet, ez oka, mert ha valakinek szerelmes barátja vagy, azt szinte úgy kell szeretni, mint önmagát. Ezokáért az Istenért, ne hadd őtet, nehogy teéretted meghaljon.

Mondá az császár leánya:

- Eredj előlem, ne ints többé engem efféle dologgal.

Melyet hallván Alexander, elméne előre és harmadszor is azonképpen drága, jeles szépséget szerze, mint annakelőtte. És mikoron az császár leánya meglátta volna, és harmadszor is elvenné az ajándékot, mondá:

- Ha egyéb nem lehet az dologba, menj el és jelentsd meg Ludovicusnak, hogy azmikor akarja, jöjjen el és az én ajtómat nyitva találja.

Ezt hallván Alexander, nagy örömmel megyen vala az ő barátjához, Ludovicushoz és mondá:

- Légy jószíved, ne bándódjál, mert az császár leányát arra bírtam, hogy tenéked kívánságodba nem akaratja ellen enged; valamikor hozzá mégysz, készen találod.

Mikor ezt Ludovicus hallotta volna, úgy, mint egy álomból serkent volna fel, úgy tetszik néki; és mindjárt meggyógyula. Továbbá éjjel hozzája megyen vala és véle az ő kívánsága szerint mulat vala és hál vala. Mikor ez meglőtt volna, és immár az szeretet öközettek az ő kívánságuk szerint megerősedett volna: mindannyiszor, azmennyszer akarja vala, hozzá mehet vala, és kívánságuk szerint egymással gyönyörködnek vala, hogy immár még az császár-udvarbeli szentelt vitézeknek is tudtokra volna, és mindenütt híre elterjedett vala, hogy Ludovicus az császár leányát, Florentinát megszeplősítette volna. Az fő szentelt vitézek pedig tanácskoznak vala, hogy éjszaka fegyveres kézzel reáütnének, és Ludovicust megölnék. Melyet mikor Alexander megértötte volna, ő is fegyveres kézzel önékik ellenek áll vala az ő társaival, és az ő társáért kész volt mindenha megvívnia. Mikor ez meglőtt volna, és látták volna az szentelt fővitézek, hogy Alexander állana öellenek: Ludovicust Florentinához békességgel és bántás nélkül menni engedik vala, és semmi bosszúságot néki nem tesznek vala. Mert Alexander mindenkor kész volt az ő társáért megvívnia.

Ez dologba pedig semmi hírével nem volt Ludovicusnak. De az császár leányának, Florentinának minden dolgok nyilván voltak.

Azonközbe pedig történék, hogy Alexandernek levelet írnának volna az ő atyjának udvarából, hogy Aegyptusba az ő atya megholt volna, és hogy ő mennél hamarabb hazasietne, és hogy bírná atyja halála után országát.

Alexander pedig elolvashván az levelet Ludovicusszal, az császár leányának megmutaták az levelet, hogy Alexandernek haza kellene minden ok vétetlen menni. Kiből mindketten felette igen nagy bánatba esének. Alexander azért az császárhoz menvén, elkövetezék, mondván:

- Felséges, hatalmas uram császár! Hoztak atyám házából levelet, melybe az én szerelmes atyámnak halálát jelentik. Ezokáért könyörögek hatalmasságodnak, hogy jó kegyelmességedből legyen szabad énnékem az én atyám házához mennem. Mindazáltal hogynem mint hatalmasságodnak nehézségére lenne az én elmenetelem, akarom inkább minden királyi gazdagságomat elveszteni.

Az császár erre felele és mondá:

- Bizonyára az te tőlem való eltávozásodon bánkódom, és énnékem nehéznek tetszik, hogy kényszerítettel udvaromból elmenni. Mindezáltal ilyen nagy és szükséges dologba tégedet meg nem tartóztatlak. Azért Isten vigyen jó szerencsével és békességgel házadhoz. Ha pedig szükség, végy hozzád kénccsemből annyi költséget és gazdagságot, aranyat, ezüstet, kivel bővséggel megérjed utadat; mert bővséggel adtam.

Alexander pedig ezt megköszenvén az császárnak, az császárt és mind az jelenvaló főurakat és hercegeket megkövetvén, elbúcsuzék. Mikor pedig az útnak eredne, Florentina és Ludovicus két egész mérföldig késérék őtet. És mikor ötölek is Alexander elkövetköznék, mindenik sírva válék el, nagy keserűséggel egymástól.

Az császár leánya pedig mondá Ludovicusnak:

- Nem ok nélkül vagyon most az mi siralmunk az Alexander elmenetelin, mert hogyha ő nem lőtt volna, te énvelem soha nem közesültél volna. Mert ő te híred nélkül háromszor vett énnékem drága szép köveket és gyöngyeket, és te neved alatt hozta énnékem. Az te ellenségeid leselkedőinek keményen ellenek állott, ki még életét is teéretted nem szánta volna elveszteni. Azért szükség minékünk bánkódnunk az őtőle való eltávozáson.

Mondá Alexander:

- Ne szomorkodjatok, szerelmes barátim, mert az énnékem hagyott országot kezemhöz kell vennem. Én tüteket az Istennek ajánlom. Egy dolog vagyon hátra, azmit tenéked, szerelmes barátom, Ludovice mondok. Immár négy esztendeje vagyon, mitől fogva az hispánusok királyának fia ez tisztet kívánja vala, kinek neve Geydon. Mihelyt az az én meneteletem megtudja, ő legottan az császárhoz jő, és az minemű tisztet az császárnál kíván megnyerni. Attul az császár leányát alattomba és titkon örözzed és oltalmazad, mert ha megértendi, hogy néked közed volt véle, tégedet az császárnál bevádol, és halálra ítélvén, megölnek.

Erre Ludovicus mondá:

- Oh, Alexander, minden dolgomba azmint lehet okoson megoltalmazom magamat. De egy dologra kérlek téged, hogy megműveld.

Alexander kérdé, hogy mi volna az a dolog?

Ludovicus mondá:

- Vagyon nálam egy gyűrő, kit énnékem az én anyám adott. Ezt néked ajándékon adom, hogy mindörökké az te ujjodba viseljed és hordjad. Hogy mikor azt látandod, énrólam megemlékezzél.

Alexander az gyűrőt tőle elvévén, őket nagy szép áldással az Istennek ajánlja, és tőlek elválék.

Az hű Alexander immár hazafelé jó egészségbe és jó erőbe közelget vala Aegyptusba. Annakutána nem sok üdő múlva az hispánusok királyafia, Geydon megérté, hogy Alexander az császártól elment volna; nagy sietséggel az császárhoz jutván, alázatosan ajánlja vala az ő szolgálatját és könyereg vala, hogy venné udvarába szolgálatját. Az császár mondá:

- Szinte alkalmatos időben jutottál hozzám, mert Alexander elment tőlem. Ennek helyére állatlak.

És ő igen megköszéné ezt a császárnak. Lőn egyszer, hogy az császár Alexandert igen dícsírné. Felelé Geydon:

- Hatalmas császár! Ez felségednek nagy gyalázatjára volt.

Az császár megkérde, miért mondaná azt? Geydon felelé:

- Felségednek egy leánya vagyon, kit Ludovicus annak izgatása, tanácsa és álnoksága által megszeplősített vala, mennyiszer akarta, véle hált.

Kit mikor az császár meghallott volna, eliszonyodék az dolgon és nagy haragra felgerjede. Történék, hogy ugyanott, ez palotában menne által Ludovicus, kit mikor az császár látott volna, parancsolá, hogy odahínák, kinek mondá:

- Mit hallok én felőled? Ha igaz: meghalsz érte.

Ludovicus megkérde, mi volna?

Felelé Geydon:

- Beszélem uramnak, hogy sok üdőtől fogva az ő leányával volt közesülésed. És hogy az úgy legyen, fegyveremmel egy hagyott napon megbizonyítom.

Mondá Ludovicus:

- Kész vagyok én is véled megvinni ez te hamis vádolásodért, és téged megölvén, megbizonyítom, hogy te énréám hamisan és undokul hazudtál.

Az császár napot hagyja az viadalra.

Ezek meglévén, Ludovicus az császár leányához menvén, mondá:

- Jaj énnékem, az én életemnek, meg kell hálnom, mert azmit Alexander ennekelőtte megjövendőlt vala, igen igazak voltak, és fejemen teljesedett. Mert Geydon engemet az császárnak beadott, hogy én teveled háltam, mely dolog végett bajt akar vélem, megbizonyítására, vetni. De nyilván vagyon nálad és mindeneknél, hogy Alexander énnálamnál erősb, és hogy hasonló öhozzá erővel itt az udvarba nincsen. Én pedig igen erőtlen és vékony testtel bírok.

Mondá az császár leánya:

- Ha egyéb az dologba nem lehet, az én tanácsomnak engedvén, siess az császárhoz, és mondd ezt, hogy mostan hoztak atyádtul levelet, ki halálos ágyában fekennék és parancsolná, hogy minden ok vétetlen hazasiess, hogy ha szinte halála lenne is, szállana reád országa. Azokáért szükség, hogy az bajviadalnak napja haladékba legyen. És kérjed, hogy oly napot tegyen, hogy erre az napra megérkezel; azmint pedig az én szívem adja mondanom: ezt megnyered. Melyet hogy megnyersz, sietséggel menj Alexanderhöz, és ötet kérjed felette igen az én hozzám való szerelméért, és az ti egymás között való barátságokért, hogy mostani szükségedbe legyen segítséggel, és víjon meg éretted Geydonnal. Mert ti oly igen hasonlatosok vagytok egymáshoz az ti ábrázatotokba, hogy senki tüteket énnálamnál több meg nem esmerhet. Ha ezt műveled, az jelen való, következő nyavalyából megmenekedel.

Ki mikor ezt hallotta volna, mondá:

- Bezzeg ez hasznos tanács.

És mindjárást az császárhoz menvén, Ludovicus térdet-fejet hajtván, könyörögvén kéri vala az császárt, hogy ötet atyjához menni engedné, mert halálos ágyban volna.

Ezt önéki megengedé, de oly ok alatt, hogy az bajviadalra meghagyott napra megjöjjen. Ludovicus pedig könyörge az császárnak, hogy ha lehetséges volna, valami kevés üdövel halasztaná tovább az ütkezetnek napját, kire ő is megérkezhetnék. Az császár erre kegyelmesen felelvén, mondá:

- Elhalasztom tovább az viadalnak napját, de ha az hagyott napra meg nem jövendösz, valahol annakutána megfoghatnak, fejed elessék, azt parancsolom.

Erre Ludovicus felelé:

- Minden kétség nélkül és késedelem nélkül arra az napra megjövek.

Ezeket mikor elvégezte volna, az császárnak megköszömvén minden kegyelmességét, és sietséggel Aegyptusba, Alexanderhez megyen vala. Kinek jövését Alexander mikor megértötte volna, igen örüle és elejbe méne. És mikor szembe jutottak volna, nagy szeretettel egymást megölelvén, csókolván örülnek vala. Ludovicus pedig ezt mondja vala:

- Oh, én szerelmes barátom! Mostan teljességgel az én életem az te kezvedbe vagyon.

És legottan megjelenté, mint történt volna az ő dolga Geydonnal.

- Te tudod, szerelmes barátom Alexander, hogy te énnálamnál erővel és egészséggel jobb, erősb voltál, én pedig nyavalyás és erőtlen. Engemet most hozzád Florentina bocsátott, hogy te most énnékem segítségével légy. Ha pedig meg nem segítesz, oda vagyon az én életem.

Alexander megkérde, ha tudná ez dolgot valaki, hogy most őhöz jött volna? És megmondá Ludovicus, hogy senki egyéb nem tudná az császár leányánál, Florentinánál. És mikor ezeket mind megmondotta volna, az földre lábához leborulván Alexandernek, igen keservesen sír vala Ludovicus. És Alexander mondá néki:

- Mondd meg énnékem, mely napot hagytanak az bajviadalra?

Ludovicus az hagyott napot megmondván, számot vetének. És mondá Alexander:

- Hogyha ez egy éjjel nyugszom itthon, semmiképpen arra az meghagyott napra el nem érkezem. Továbbá tudjad, szerelmes barátom, hogy én mostan akarom hazavinni az holnapi napon az király leányát feleségül, ki után én is az király nevet viselem. Lésznek itt sok számtalan vitélő személyek, főurak, hercegek. És ha csak egy napig késedelmet teszek is, te elvesztetted dolgodat. De hogy nem mint tégedet elhagynálak, mátkámat és országomat is inkább hagyom el. Azért én is azmit reád bízok, légy hív hozzám abba. Te itt az én képembe légy, és az menyegzőnek gondját viseljed. És mikoron az ágyasházba menendesz, légy hív hozzám.

És mikor ezeket megmondta volna, lovára fordulván, és nagy sietséggel az császárhoz megyen vala, Ludovicus helyén. Ludovicus pedig feleségül hazaviszi vala az király leányát, Alexander képében. És minekutána az nagy és drága készüléttel szerzett lakodalom meglött volna, még jól be nem setétedett volna, az ágyasházba együtt az király leányával viszik vala. Ő pedig éles szablyáját kivonván, öközötte és az király leánya közett, hogy egyik az másik testét ne illetné, helyhezteti vala. Az király leánya pedig ezen felette igen csudálkozik vala, de csak egy szót sem szól vala, miért ő azt mívelné; mind azonképpen cselekedék, mindaddég, mig Alexander távol lön. Továbbá mikor immár Alexander az császárhoz sietséggel jutott volna, mondá az császárnak:

- Atyámat halálos ágyába hagytam, hatalmas uram császár. De hogy az én hitemet meg ne szegjem, megjöttem most az bajviadalra, és vígan akarok megvívni.

Mondá az császár:

- Jól és hívséggel cselekedtél.

Florentina pedig, mikor megértette volna, hogy Alexander Ludovicusért eljutott volna, felette igen nagy örömbe lőn, és őtet titkon hozzáhivatván, mindjárt nagy szeretettel fogadá, meg is csókolá. És mondá:

- Bizony boldog volt az a nap és az óra, azmelyen fogantattál volt és születél volt. De mondd meg kérlek, hun hagyád Ludovicust?

Ő pedig megbeszélé minden módon, és megköszenvén. És az ő kamorájába Ludovicus helyett megyen vala, ahol senki önálánál egyéb nem vala; és minden gyanúság nélkül Ludovicusnak véli vala őtet az egész udvar népe. De csak egyedől e dolgot Florentina, az császár leánya tudja vala.

Az bajvívásnak meghagyott napjára virradván, minekelőtte az köz hagyott helyre vinnya mennének, Alexander az császárnál Geydon jelenlétébe ilyen beszédek szóla:

- Hatalmas uram császár! Geydon hogy énreám és a felséged leányára hamisan hazudott és vádolt, ez mai nap vitéz módra megvíván, az ő veszedelmével megbizonyítom.

Viszont Geydon mondá:

- Sőt tégedet megölvén, bizonságul hagyom, hogy tetőled szeplősített meg Florentina.

Ezeket megszólván, lovokra felülván, keményen és nagy sebességgel mennek vala össze, mindenik kemény és nagy csapásokat egymáson ejtvén: mind napestig szörnyen vívának. Végezetre aztán Alexander erősb lévén Geydonnál, meggyőzé, és fejét éles szablyájával elütván, az császár leányának vivé; ki nagy örömeinek miatta az véres fejet kezébe ragadván, az ő atyjának, az császárnak bevívé és felszóval mondá:

- Íme, hol vagyon amaz hamis árulónak az feje, azki hamisan engemet bevádlott előttd.

Továbbá, mikor az császár megtudta volna, hogy Alexander volt volna az, kit Ludovicusnak alít vala, és győzedelmes volna, hozzáhivatván, mondá önéki:

- Szerelmes szolgám Ludovice: mind tennen magadat s mind az én leányomat e mai nap az haláltól megmentetted. Azért énnálam ennekutána szerelmesb lész.

Erre felelé Alexander - (mert az császár nem esmerheté meg) - és mondá:

- Az hatalmas Isten, ki mennyekbe lakik, ő az, ki megtartja az őbenne bízókat. De ha tetszik felségednek, kérem felségedet, hogy engemet az én atyámhoz, kit halálos ágyba hagytam nagy betegen, bocsáss haza, mert most csak nagy sietséggel jöttem az viadalra; és mikor megkönnyebbedik, mennél hamarább lehet, visszatérek.

Mondá a császár:

- Énnkem is felette igen tetszik, csakhogy hamarsággal hozzánk jöjj. És éntőlem mindent az te kívánságod szerint megnyerhetsz.

Alexander onnat elindulván, az ő házanépéhez siet vala. Minekutána hazaérkezett volna, Ludovicus őtet látván, felette nagy örömbe lőn és mondá:

- Szerelmes barátom, Alexander, kérlek, mondd meg, mint vitted véghez ügyemet?

Mondá Alexander:

- Sietséggel menj el haza az császárhoz, és őnéki, mint ennekelőtte, szolgálj; mert én felfogadtam, hogy visszamegyek. Az te ellenségedet meggyőzvén, fejét vévén, győzedelmes löttem.

Ludovicus ezt nagy tisztességgel megköszenvén, és mondá:

- Életemet csak tenéked köszönem, mert te tartottad meg azt énnékem, azért neved mindörökké böcsülem.

Onnat azért Ludovicus esmét vissza az császárhoz sietséggel megyen vala, és Florentinához, az ő szerelmes szeretőjihez.

Alexander pedig bemenvén az ő királyi palotájába, éjjel az királyné asszonnyal hál vala, bölcsen és gyönyörűségesen övéle beszélvén, csókolgatja és ölelgeti vala. Az királynéasszony pedig mondá:

- Ideje volna immár az szeretetnek jelenségét megbizonyítani.

Kinek mondá Alexander:

- Miért mondod ezt?

Amaz pedig mondá:

- Nemde, minden éjjel, mi üdőtől fogva engemet feleségül vöttél magadnak, teköztetted és énközttem az te mezítelen, éles szablyádat helyheztetted-é? Hogy az te tested az én testemet ne illetné. Melyet mikor Alexander meghallott volna, gondolja vala szívvébe, hogy az ő barátja, Ludovicus hív volt volna őhózzá, és mondá:

- Oh, szerelmes jegyesem, nem gonosz akaratból volt ez, sem tenéked bántásodra való szúból cselekedtem azt. Szokták közbeszédbe mondani, hogy az asszonyállatok természetek szerint tiszták és jámborok; meg akartalak azért késérteni.

Melyet mikor az királynéasszony hallott volna, ő magába így gondolkodik vala: „hogya ilyen nagy bosszúsággal illetél engemet, és késértésért mutattad magadat hozzám idegennek: elhiggyed, hogy az rajtam lött bosszúságot megállom, ha valami módon lehet. Mert soha azért nem véltem volna, hogy te azt cseleködnél rajtam.”

Nem sok idő múlva az királynak udvarába egy fő vitéz felette igen kezdé a királynéasszonyt szeretni, elannyira, hogy titkon tanácsot kezdenék tartani, hogy Alexandert megölnék. Mérget azért Alexandernek mind ételébe, mind italába ölegyítnek vala. Mindazáltal véle meg nem hal vala, hanem igen megbélpoklosult vala, melyet mikor az országbéli fő-fő urak is eszekbe vöttek volna, ezt mondják vala:

- Egy bélpoklos se bírja az mi országunkat!

Azokáért őreája feltámadának, és az országból kiűzék.

Annakutána nem sok üdő múltván, mikor mind az császár, s mind az izraelitáknak királya megholtak volna, hogy immár csak Ludovicusra szállott volna az ország gondja, és minden birodalom ő hatalmába volna; minden, valamit akara cselekedni és engedni. Mely dolgot Alexander mikor megértett volna, ő magában így gondolkodék, mondván:

- Az Ludovicus énnékem felette igen jó barátom. Császárrá tétetett; őhózzá menni sietek.

Felkéle azért éjszaka egyedől, és egy pálcát vévén kezébe, Ludovicushoz siet vala. Mikoron az császár várához ért, ott sok bélpoklosok, fekélyesek és szegények ülnek vala, ott várván az császárnak alamizsnáját, kik közé Alexander is ült vala. És mikor egy kevéssé ott ült volna,

történet szerint Ludovicus császár megyen vala ott elő az ebédlőhelyre. Ki mikor immár asztalhoz ült volna, az Alexander, ki annakelőtte király vala, az ajtón zörgetni kezdte. Az ajtónálló pedig kijöve, és megkérdeés miért zörgetne? Felele néki Alexander, és mondá:

- Én nyavalyaságos ember lévén, fekélyekkel és bélpoklossággal kirakva vagyok; mindeneknél megutáltattam és elvettettem, elhagyattattam. Azokáért kérlek tégedet az Istennek neviért és az király Alexanderért: bocsáss be, hogy ott az földön ülven, az császár előtt ehessek.

Mondá az ajtónálló:

- Csodálom; hogy te ezt kívánod éntőlem. Mert szinte most kezdett az császár az ételhez. Mindazáltal, mivel hogy az Isten neveért kérel: megjelentem az császárnak az te kívánságot és akaratodat.

Az ajtónálló pedig hamar az császárhoz menvén, mondá:

- Vagyon itt egy szegény ember, ki rakva fekélyekkel és bélpoklossággal, ki felségednek könyörges az Istenért és az Alexander neveért, hogy őtet beeresszem, és az földön felséged előtt egyék.

Az császár az Alexander nevének emlékezetét hallván, parancsolá, hogy bebocsássa vala, minémű volna, hogy őelőtte egyék. Az ajtónálló az császárnak akaratát megértvén, őtet az házba béeresztvén, hagyja, hogy az asztal előtt, az földön veszteg üljön. Mikor ezeket őnéki megengedték volna, szólíta egyet az szolgák közül és mondá:

- Szerelmes barátom, kérlek az istenért és az Alexander neveért, kérjed az császárt, hogy engemet hagyjon az ő poharából innya.

Mondá néki az szolga:

- Miért hogy az istenért kérsz, megművelem. De nem emberséges dolognak ítélem lenni, hogy ha te abból iszol, mert tudom én, hogy ha te abból iandasz, soha többé az császár abból az pohárból nem iszik.

Az szolga abban eljár és az császárnak megjelenté. Hallván pedig az császár Alexander nevét, parancsolá mindjárt, hogy az önnek jó borából megtöltenék poharát és néki adnák, azmelyből ő maga az császár iszik vala. Az szolga jeles jó borral az császár poharát megtölté, és Alexandernek adá, hogy az mind megigya. Alexander azt megivá és az gyűrőt, melyet néki Ludovicus adott vala az pohárba ereszté az ő egymáshoz való szereteteknek bizonyoságaért. És mondá az szolgának:

- Kérlek, szerelmes barátom, hogy az pohárt ez gyűrővel együtt mutassad meg az császárnak.

Melyet mikor az császár meglátott volna, mindjárt megismeré, és ő magába mondá: „Avagy Alexander megholt, avagy ez fekélyes és bélpoklos ember őtőle lopta el.” És mindjárt parancsolá fejére és életének elvesztére, hogy annakelőtte sehová ne menne, minekelőtte véle nem szólna. Alexander vállát vonítván mondá, hogy nem megyen, és hogy kész az császárnak engedni mindenbe. Felkelvén azért az ebédől, parancsolá, hogy azt a bélpoklos és fekélyes embert hozzá hínák. És őtet egyedől az császárnak titkos házába vivék az császárhoz. Tudakozni kezdte és mondá:

- Kérlek tégedet, mondd meg énnékem, hol vetted te ezt e gyűrőt?

Ki mondá:

- Uram, esmered-e az gyűrőt?

Felelé az császár:

- Jól esmerem, mert régen ez a gyűrő enyim volt, és én adtam vala Alexandernek.

Alexander pedig felele és mondá:

- Ezt bizonynyal mondom felségednek, hogy valakinek az gyűrőt adtad volt, azon adta vissza mostan; és ha nem tudnád: én vagyok az Alexander.

Kit mikor az császár hallott volna, az földre borulván, felette igen keservesen síra, és ezeket mondja vala:

- Oh, szerelmes barátom Alexander, én lelkem és életemnek jobb része! Miképpen rútt meg ilyen igen az te szép tested és ékes drága termeted?

- Ki mikor az mezítelen éles fegyvert teköztetted és az királyné közt éjszaka tartottad: azt a királyné gonosz végre magyarázta, és nehéz szűvel szenvedte. És egy fő vitézt annakutána igen megszeretett, és mindennap övéle paráználkodott. Azok ketten énnékem étetőt, mérget adtak mind étkembe-itomba, melyből osztán ez belpoklosságba estem miatta.

Ezeket az császár hallván, az földről felkelté, őtet megcsókolván, és mondá néki:

- Oh, én szerelmes barátom, Alexander, teljes szívemből bánom ez te esetedet és nyavalyádat. Mit kell immár énnékem cselekednem, hogy éretted meghaljak? Kérlek, édes barátom, békességgel szenvedjed az fájdalmot. Ím én bölcs és tudós orvosokat ez világ szerte kerestetek és hozatok, hogy tégedet, ha lehet ez nyavalyából meggyógyítsanak. És kérlek, hogy te magadat senkinek meg ne jelentsed; és kiváltképpen Florentinának ne, mert felette igen nagy bánatba és búa esnék miattad.

Ezeket mikor meghagyta volna Alexandernek, őnéki mindenféle szükségéről, házról és ételről, itálról, ruháról gondját viselé. Annakutána mind az egész országba követeket elbocsátván, minden fő és tudós doktoroknak parancsolá, hogy minden késedelem nélkül őhöz szíessenek.

Nagy sok bölcs és tudós orvosdoktorok gyülekeznek vala azért őhöz; kiknek jövéseken az császár igen örül vala. Ilyen módon kezdé el beszédét:

- Jeles és drága férfiak, vagyon énnékem egy szerelmes barátom, ki teljességgel belpoklosságba vagyon. Hogy ha valamiképpen meggyógyíthatjátok: titöket tisztességes ajándékokkal fejenként megajándékozlak.

Az orvosdoktorok néki arra azt felelék:

- Hogy ha az Istennek akaratja, mi minden módon megkésértjük.

Mikoron azért az tagjait és ereket megtapogatták volna, és vizeletét, véréit is megnézték volna, ezt mondják vala, hogy soha semmiképpen abból ki nem gyógyulhatna. Melyet mikor az császár hallott volna, felette igen megszomorodék, és mind az szegényeket, mind az papokat kéri vala, hogy kegyesen és ájtatosan, szűvek szerint az Istennek könyörgenének, hogy az ő elébbeli jó erejét és egészségét adná meg Alexandernek. Azonképpen az császár is az ő ágyába az Istennek buzgósággal könyörgé vala, hogy Alexandert gyógyítaná meg.

Továbbá Alexandernek is az égből szózat adaték, mondván: „Az császárnak öt fia vagyon, melyet szült Florentina. Hogyha ő az önne kezével őket megölné, és azoknak vérekkal tégedet megmosogatna, az te belpoklosságod meggyógyulna és az te előbbi egészséged megjönne.” Ezeket az Alexander hallván, ő magában gondolkodván és mondja vala:

- Nem méltó az, mit én hallok, hogy meglegyen.

Az császár pedig éjjel-nappal az Istennek segítségét várva, és híven könyöreg vala, hogy immár valaha Alexandert gyógyítaná meg.

És mikoron egykor az császár az ágyban fekennék, nyilvánvaló szózatot halla, mely ezt mondja vala: „Tudjad, hogy Alexander jól tudja, mi módon és micsoda orvossággal gyógyulhatna meg.” Mely szózatot hallván az császár, beméne Alexanderhez, azhol fekszik vala, és mondá néki:

- Oh, szerelmes barátom Alexander, az Istentől megtudtam, hogy te jól tudod, miképpen gyógyíthatnának meg tégedet. Azokáért jelentsd meg énnékem, mert vélem, hogy nem méltó, hogy éntőlem semmit eltitkolj.

Erre mondá az császárnak:

- Nem csoda, hogy én azt eltitkoltam; noha meglehetne, de képtelen és méltatlan dolognak ítéltém azt megenni.

Mikor ezt az császár eszébe vötte volna, felette igen az ő hozzá való hűségeért kéri vala, intvén őtet, hogy megjelenjené, mert általán fogva meg akarná tudni. Mert abban semmiképpen egyéb nem lehetne. Mondá Alexander:

- Ha énnékem meg kell gyógyulnom, őt dolognak kell előszer megenni. De énnékem jobb ez órában meghalnom, hogy nem mint egy abba meglegyen. Azért teljességgel az én akaratom ellen vagyok. De mivelhogy ilyen igen nagy szorgalmatossággal kívánod megtudni az dolgot, tenéked megjelentem.

Elkezdvén azért Alexander, ekképpen beszélé meg az dolgot rend szerint:

Én az én teremtménytől értettem, és szózat által hallottam, hogy ha méltó és igaz volna, és ha lehetséges: az te őt fiaidat megölvén, az ő vérekbe engemet megmosván, én az elébbeli egészségre fordulhatnék. És ezt azért hallgattam el, mert nem méltó, sőt ugyan természetnek folyása ellen vagyok, és én sem vagyok méltó, hogy csak egyik is az én egészségemért megölésék.

Ludovicus császár mondá:

- Nem jól vélekedel énfelőlem. Vagynak énnékem ugyan öt fiaim, és ha még annakfelette őt volna is, teéretted mindegyiket megölném, csak hogy téged az te előbbi állapotodra, egészségedre hozhatnálak.

Mindjárt az okáért az császár az ő feleségét eszébe vevé, és megvárá, hogy az többi leányokkal, szüzekkel az templomba menjen, és mikor honn nem volna, beméne az gyermekek házába, és mindeniket az önne kezével megölé, és véreket vevén egy edénybe, Alexanderhez vivé, és őnéki mindennemű testét az gyermekek vérével megmosogatá. Alexander pedig mindjárt meg kezdte gyógyulni. Az császár is mindjárt megesmeré, hogy az volna Alexander, és nagy szerelmének miatta mindjárt megcsókolá őtet, és mondá:

- Oh, Alexander, most esmerlek meg tégedet. Boldog és áldott legyen ez az óra, azmelyen az én fiaimat megöltem, és az a szempillantás, melybe az ő véreket az te egészségedért kiontottam. De kérlek, én szerelmes barátom Alexander, hogy menj el három mérföldnyire innét, és másodnap izend meg az te jöveteledet, és tenéked úgy nagy örömmel megyek elődbe.

Mondá Alexander:

- Jót kívánsz.

És menten nagy sereggel titkon elméne. Harmadnap múlva megizené Alexander az császárnak jövését, hogy meg akarná látogatni. Melyet mikor Florentina hallott volna, szertelen nagy örömbe lön, és mondá az császárnak:

- Uram, nagy és ékesen felékesített hajókkal menj elejbe, én is az én asszonybarátimmal és szolgálóimmal utánod megyek.

Mindazáltal még nem tudja vala Florentina, hogy az ő szerelmes gyermekeit megölték volna. Mikor azért őhozzá jutottanak volna, emberségesen és nagy örömmel fogadák be őtet, és a szép palotába viszik vala. És mikoron az ebédnek ideje eljött volna, Alexandert közbül az császár mellé és az császárné mellé ülteték. Ki nagy víg kedvvel, az mennyire lehet vala, Alexandernek mindent ad vala. Melyet mikor az császár látna, őtet megszólítván, mondá:

- Ó én szerelmes Florentinám, teljes szívemből örülök, hogy ilyen szép gyönyörűséges tréfákkal és jó kedveddel az Alexandert vidámítod és örvendezteted.

Ezt pedig hozzáfűzte vala:

- Mondd meg kérlek, én szerelmes feleségem, hogyha láttad amaz bélpoklos embert, azki az Isten nevéért itt az földön mielőttünk évék és az mi poharunkból ivék?

Ő pedig felele és mondá:

- Jól láttam, és azt mondhatom, hogy soha életemben bélpoklosságba olyan rútot nem láttam.

Az császár pedig ismét megkérde, hogy ha Alexander olyan volna, és semmiképpen egyéb módon meg nem gyógyíthatnák, hanem ha az mi őt fiainknak vérekké mosnók meg: akarnád-e őtet ilyenképpen meggyógyítani, avagy nem?

Florentina mondá:

- Ah, mit mondasz? Az Isten úgy éltesen és szeressen, hogy ha tíz fiaink volnának is, mind meg merném őérette öletni, csak hogy Alexander meggyógyulna véle. Mert ha egyszer Alexander meghalna, többé őtet vissza nem hozhatnám; de ha az én fiaimat mind megölnék is: én még iffiú lévén, több fiakat, leányokat hozhatnék, Isten segítsége vélem lévén.

Melyet mikor az császár hallván, ezt mondja vala:

- Bizonynal mondom ezt tenéked, hogy az a bélpoklos, azki az minap az földön ülven, mielőttünk ivék s évék: Alexander király volt, azki most itt jelen ül közöttünk. Mert őtet semminemű orvos meg nem gyógyíthatá, méglen az mi őt fiainknak vérevel meg nem mosattatott. Azért őket mindnyájukat tulajdon kezeimmel öltem meg; és őtet azoknak vérekké megmostam, mely után teljességgel megtisztult és most szép ábrázatba vagon.

Mindjárt nagy felszóval Florentina kezde jajgatni, mind az dajkákkal egyetembe, és nagy sirással az gyermekek kamorájába futának. És mikor belépett volna az anyjok: *látá az gyermekeket az ágy előtt játszadozni és az Te deum-ot énekelni!*

Kit mikor látták volna, egyszersmind az császárhoz futamának, és azmik lötnének volna, teljességgel mindeneknek megbeszélék. Ők pedig mindjárt felkelvén, bemenvén az házba és az gyermekekkel együtt táncolván, gyönyörködnek vala és az felséges Istennek ilyen nagy jótéteményéért nagy hálákat adnak vala.

Annakutána az császár nagy sereggel, Alexanderrel együtt Aegyptusba méne; Ludovicus császár pedig az Alexander feleségét, ki az szentelt vitézzel gyakorta vétkezett vala, megégettetni parancsolá.

Mindezek meglévén, vala az császárnak egy huga, és azt adá Alexandernek feleségül. Mikor azért az országot ilyen csendességgel nyerték volna meg, az császár visszatére haza az ő országába.

Továbbá Alexander mindeneket eszesen és tanácsból elkezdvén minden ő ellenségét meggyőzi vala. Azokáért jutta egykor eszébe az Florentina és az ő atyjának, anyjának emlékezete, kik őtet az tengerbe vetették valamely igen távol földön vala Aegyptustól. Küldé azokáért követeket az ő atyjának, hogy egy király jőne hozzá vendégségbe, és őket meglátogatná. Az követ az Alexander király atyjához jutván, őket nyájasan és tisztességesen az király nevével köszönté, és mondá:

- Tudjátok, hogy egy napra az király az ő seregével nálatok ebédellik.

Az szentelt vitéz erre felele és mondá:

- Áldott légyen az a szempillantás, mely napon az király énnám gondolta ebédelését.

Mindazáltal nem tudja vala meg, hogy az ő fia volna.

Az anyja is annakfelette ilyen szót szóla:

- Soha minékünk nagyobb kedvet és tisztességet nem tehetett volna, mint hogy végezte, hogy minálunk egyék, azmint te mondád.

Az követ visszatérvén az királyhoz, megbeszélé, mely igen nagy örömmel várnák az ő eljövetelét. Az király azért nagy sereggel az atyjához és anyjához megyen vala.

Az atya az király elejbe kimenvén, mikor látná, hogy az király elközelgetne, térdre esvén az királyt köszönté. Az király őtet az földről felemelvén, esmét parancsolá, hogy lovára üljen. És felülvén, és az szentelt vitéznek várába együtt mennek vala. Az anyja is elejbe jövé, az földre borulván, alázatosan az királyt köszöntvén. Az király őtet felemelvén, megölelé, az anyja pedig mondá:

- Felséges uram, nagy kegyelmességet és tisztességet tész nékünk, hogy az mi házunknál akarsz enni és tenéked itt tetszik az ebédlés.

Minekutána immár az szentelt fővitéz látná, hogy mindenek elkészültenek volna az ebédre, és mindenek készen volnának, mondá az királynak:

- Ideje felséges uram az asztalhoz ülni.

Mikor azért az király az asztalhoz ülne, az vitéz az mosdót fogván, az királynak mosdóvizet tart vala. Az anyja pedig kendőt fogván, az király előtt tartja vala. Mikor ezt az király látná, ő magába mosolyog vala titkon, és alattomban mondja vala: „az filemilének éneklése most teljeseznék be” - tudniillik, azmely megjövendölte volna, hogy az ő atyja vizet tartana néki, és az anyja kendőt. Szólítván azért egy fő szolgáját, parancsolá, hogy az ő atyja kezéből az mosdóvizet elfognák, és az anyja kezéből az kendőt. Az vitéz mondá:

- Méltatlanok vagyunk-é mi, hogy mi tenagyságodnak szolgáljunk? Engedje meg felséged, hogy ez kis szolgálat legyen kedves nálad.

Mondá az király:

- Ez soha többszer ne legyen.

Az király pedig leülvén, az atyját balkéz felől, és az anyját jobbkez felől ülteté. És ők, azmint ötölek lehet vala, tréfával és mindenféle vígasságokkal az királyt tartják vala és vigasztalják vala.

Az ebédttől felkelvén, az király egy titkos házba indulván, parancsolá, hogy az ő atyja és anyja utána bemennének, és senki több, önálok kívül, benn ne lenne. Alexander azért az szentelt vitéznek mondá:

- Szerelmes vitézem és jó asszonyom: csak egy gyermeketek sincs-é?

Ők felelének, hogy csak egy sem volna. Esmég kérdé: mióta fogva együtt volnának, hogy ha volt-é vagy egy fiuk, vagy nem? Mondá az vitéz:

- Felséges uram, volt egy, de az is megholt.

Az király megkérde, micsoda-féle halállal holt volna meg?

Az vitéz felelé:

- Természet szerint való halállal.

Az király pedig mondá:

- Hogy ha megértendem, hogy egyébféle halállal holt meg, titeket hazugoknak mondlak.

Az vitéz mondá:

- Felséges uram király, miért hogy ilyen szorgalmatossággal tudakozol az mi fiunk felőle?

Mondá az király:

- Nem ok nélkül kérdezkedem. Azért valóban igazán meg akarom titőletek tudni, avagy tinéktek ma meg kell halnotok.

Ők pedig mikor látnák, hogy az király valóba és bizonyába mondaná ezeket, mindketten az földre az király lábához borulván, életeknek kegyelmet kérnek vala. Az király pedig őket felköltvén, mondá:

- No, mondjátok meg immár nyilván énnékem, mint volt dolga és halála az ti fiatoknak?

Az vitéz mondá:

- Légy kegyelmes, felséges uram, minékünk. Vala minékünk egyetlenegy fiunk, ki mikor egykor egy filemilének éneklését magyarázná mielőttünk, mondja vala, hogy az filemile azt énekléné, hogy mi önéki jövőndöbe szolgálánánk; és én önéki mosdóvizet, és az anyja kendőt tartanánk és néki szolgálánánk. Azokáért én szertelen nagy haragra felindulván, őtet az tengerbe vetém.

Mondá az király:

- Micsoda nyavalyátok, avagy gyalázattok lett volna, ha mindazok is beteljesedtek volna, azmely felől ő tinéktek jövőndölt volt? Bizonyára szertelen nagy bolondság volt, hogy az Istennek végezése és akaratja ellen tusakodtatok, és ti magatokat fertelmes és undok bűnbe, gyilkosságba, mégpedig fiatoknak halálába kezeteket kevertétek. Tudjátok azokáért szerelmes szüleim, hogy én vagyok az ti fiatok, kit az Pontus Tengerbe vetettetek vala.

Melyet hogy hallottak volna, felette igen elrettenének, és esmét fejeknek kegyelmet kérnek vala. Mondá az király:

- Ne féljete, semmi nyavalyátok nem lészen. Ma az én országomba titeket helyheztetlek, és mindeneken uralkodjatok, azmíg éltek.

XVIII A TÖRTÉNETNEK VÉGE

Annakutána Diocleciánus, az császár fia mondá az császárnak:

- Vötted-é eszedbe, mit mondék?

Mondá az császár:

- Jól vöttem eszembe.

Az fia mondá:

- Azonképpen én is, holott az Isten nagyobb eszességgel és bölcsességgel szeretett és felékesített, hogy nem mint egyebeket, semmiképpen tégedet az te országodtól meg nem fosztottalak volna, és az te dícsíretedet semmiben meg nem kisebbíthettem volna. Mint az a fiú, ki az ő atyjának minden tisztességgel vala, mindazáltal az atyja az tengerbe vetette volt.

Mondá az császár:

- Oh, én szerelmes fiam, bizonyára szép példabeszédet mondál, kit én sohasem hallottam. Ezután minden birodalmamat és országomat néked kezedhez bocsátok és adok.

Mondá az fia:

- Immáran mondjunk szentenciát az én mostoha anyámra, az te feleségedre.

Az császár mindjárt parancsolá az bírónak, hogy mondjanak szentenciát. Az bírák felelének:

- Hatalmas uram, császár! Mi szükség nekünk szentenciát mondanunk ez dologban. Holott felséged mondja, hogy méltó halálra; azért ölesse meg csak nagyságod.

Az császárnét azért ló farkára kötvén, mind az akasztófaig kivonák és ott felakaszták; és azután levevén, megégeték és még egyéb szégyent is tőnek rajta. Azonképpen annak szeretője is halálra vélteték; és ötöt darabonként vagdálnák vala. Ennek mind az egész község örül vala. Azért, hogy ilyen büntetések lött volna az bűnéseknek.

Annakutána nem sok üdővel az császár meghala. És atyja halála után az országot bírnya kezdé, és az ő hét bölcs mesteri mindenkor ökörüle forognak vala. Kiket nagy böcsületben tart vala. Kikért mindenektől nagy dícsíretet vészen vala.

Egyéb dolgába mindazáltal kegyetlen vala, egész húsz esztendeig az keresztyéneknek nagy veszedelme volt.

És mikor hatvannyolc esztendő volt, megégeték ötöt, és ő is meghala.

A KÖNYVNYOMTATÓ ZÁRÓVERSE

*Az asszonyok tudom, haragosznak
És az nyomtatónak gonoszt mondnak
Ez könyvecskének szép példáiért,
Kik mutatják benne az álnok vért.
Ők is Isten teremtet állati:
De általok az ördeg igen ví,
Miért bűn által őket meghatotta,
És minden álnokságra hajtotta.
Melynek miatt rakvák gonosszággal,
Álnoksággal, minden csalárdsággal.
Ezért pogány bölcsek őket híják
NECESSARIUM SEBES MALUM-nak.
Férfiak, ha tőlek lehetnének
Angyali szép életben lönnének.
És miért hogy semmiképpen nem lehet,
Mert az emberi nemzet nem vehet
Maradásra való szaporodást
Hanem ha renddel követik egymást:
Ezért közesül asszonyi állattal
Az férfiú. És nagy nyavalyát vall.
Mérges kégyót kebelében tartja,
Mely őtet játszódtatja és rágja.
Elméje változik egy órában
Százszor; de mindenkor ravaszságban.
Hamar szeret, de hamarabb gyűlöl,
Sőt: kevés adományért hátra dől.
Sem Istennel, sem ő tisztességgel
Nem gondol, játszik az ő végével.*

*És noha forog az undokságban,
Azért igen jámbor ő, azt mondja:
Nagy sírással urát igen csalja,
És nyavalyást tétova jargallja:
Mert mindenkoron kész a sírásra,
Miképpen az eb hugyozásra.
Nem mondom, hogy mindnyájan olyanok,
Maga sok közül kevesen az jók.
Bölcs Salomon az olyant megírta,
A példabeszédekben megmondta.
Ki azért olyannak találta,
Méltó az jámbornak mondattatik.
De melyben nincsenek ez jószágok,
Ennek nem használnak nagy jószágok,
Sem arany, sem gyöngy, drága kamoka,
Sem bársony, sem hím, sem veres sarja,
Sem arany kösentyű, gyűrű és lánc,
Sem párta, öv, sem a szép forgó tánc.
Poncius császárnénak elég volt,
Azért kurva módra rutul megholt.
Szüléktől vagyon ház, jószág, marha;
Jámbor asszonyt csak az Isten adja.
Kit pedig avval megajándékoz,
Annak bizony nagy drága kénccet hoz.
Azki pedig az más felében tart,
Úgy jár az, mint Poncius császár járt
Kitől megójjon az kegyes Isten,
Ki legyen velünk, mind kívül s mind benn.*

.oOo.